

הגדה של פסח מבוארת

עיקר מצוות ליל הסדר הוא מצוות "והגדת לבנך ביום ההוא",

כלומר לבאר את פשט דברי ההגדה, עד שנרגיש כאילו אנו יצאנו ממצרים.

ולא לחינם ראו וטרחו הראשונים לבאר את פשט דברי ההגדה, ומהם: הריטב"א, הרשב"ץ, האבודרהם, האורחות חיים (הכלבו) שבולי הלקט, ועוד.

לכן ראינו לנכון לבאר את פשט ההגדה על פי רבותינו הראשונים, בלשון ברורה ופשוטה, כדי שכל אחד יוכל להכין את פרוש ההגדה ולהסבירה ולהטעימה למסובין בשעת ליל הסדר, ויהי רצון שנוכה לגאולה השלימה במהרה בימנו, אמן.

A0543371602@gmail.com

ניסן שנת תש"פ

סימן לסדר של פסח

קדש. ורחץ. כרפס. יחץ. מגיד. רחצה. מוציא. מצה. מרור. כורף. שלחן עורף. צפון. ברוך.
הלל. נרצה.

קודם הסדר אומר: אתקינו סעודתא דמלכא עלאה, דא היא סעודתא דקדשא בריך הוא ושכינתה.

תפלה לפני הסדר (מסדור בית יעקב): רבונו של עולם, אתה יודע כי בשר אנחנו ולא בינת אדם לנו ואין אתנו יודע עד מה, לכן יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו, שיעלה ויבוא ויראה וירצה לנחת רוח לפניך כל המצות הנעשים בלילה הזאת על ידינו, לתקן כל אשר פגמו בעולמות העליונים על ידי חטאתינו ועונותינו ופשעינו, ולתקן כל הניצוצות שנפלו תוך הקלפות, ולגרם שפע וברכה רבה בכל העולמות, ואל יעכב שום חטא ועון והרהור רע את מעשה המצות האלה. ויהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתצרך מחשבתנו זאת הפשוטה, עם כונת בניך ידידיך היודעים ומכונים כל שמותיך הקדושים והנוראים, וכל כונות וזווגי מדות העליונות הנעשים על ידי מצות האלה. ויהי נעם אדני אלהינו עלינו, ומעשה ידינו כוננה עלינו, ומעשה ידינו כוננהו.

מצות צריכות כוונה

כתב החיד"א (בצפרן שמיר) שלדעת רוב הפוסקים מצות צריכות כונה, וכמה מצות מקים האדם ואינו נותן אל לבו וכו' אשר על כן עמד ותקן תפלה כוללת בלילה הקדושה הזו וזו תארה:

לשם יחוד קדשא בריך הוא ושכינתה, בדחילו ורחימו ורחימו ודחילו, ליחדא שם י"ה בו"ה ביחודא שלים בשם כל ישראל, הרי אנחנו מוכנים לקיים מצות הקדוש על כוס ראשון. ומצות לשותותו בהסבה. ומצות נטילת ידים לטבול ראשון. ומצות אכילת הכרפס ולטבול בחמץ (או במי מלח). ומצות בציעת המצה האמצעית לשתיים כצורת דל'ת וי"ו. ומצות עשה להגיד שבחי המקום ברוך הוא בספור יציאת מצרים. ומצות ההגדה וברכת גאל ישראל על כוס שני. ומצות שתיתו בהסבה. ומצות נטילת ידים לסעודה. ומצות אכילת המוציא. ומצות עשה דאכילת המצה. ומצות אכילתו בהסבה. ומצות אכילת המרור ולטבול בחרסת. ומצות הכורף כהלל הזקן. ומצות אכילתו בהסבה. ומצות אכילת הסעודה לכבוד יום טוב. ומצות אכילת אפיקומן על השבע זכר לפסח. ומצות אכילתו בהסבה (ומצות הזמון - אם יש שלשה). ומצות עשה של ברכת המזון. ומצות לומר ברכת המזון על כוס שלישי, ומצות שתיתו בהסבה, ומצות גמר ההלל וכו' לעולם חסדו ונשמת על כוס הרביעי, ומצות שתית כוס רביעי בהסבה, ומצות ברכה אחרונה שעל היין, וכל המצות הכלולות בהם ונלוות עמהם. ואנחנו מכונים בכל המצות האלה ובכל המצות שעשינו מעודנו ונלמד כל ימי חיינו בעזרתך, וכל מחשבה ודבור ומעשה בכל דבר שבקדשה, הכל לעשות

נחת רוח לפניך שלא על מנת לקבל פָּרַס בְּשׂוּם צַד, וְאִנְחָנוּ מְכֻנְיִים לְתַקֵּן שְׂרָשׁ הַבְּרָכוֹת וְהַלְמוּד בְּמִקּוֹם עֲלִיוֹן, וְאִנְחָנוּ מְכֻנְיִים לְקַשֵּׁר נַפְשָׁנוּ וְלְהַדְבִּיקָה אֶל שְׂרָשָׁה לְהַשְׁלִים אֵילָן הָעֲלִיוֹן וְאָדָם הָעֲלִיוֹן וְלְתַקֵּנוּ, וְלַחֲבֵר הַדּוֹדִים יַחְדָּו בְּאַהֲבָה וְאַחֻהוּ, וְלְהַבִּיא כָּל אַמּוֹת הָעוֹלָם תַּחַת יַד ה' שְׂכִינְתָּא תַתְּאָה, וְלְהַבִּיא כָּל אֱלֹהִים אַחֲרֵיהֶם תַּחַת רְשׁוֹת שְׂכִינְתָּא עֲלֵאָה.

וְיֵהי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאַלֵּהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שְׂאֵל יַעֲקֹב שׁוֹם חֲטָא וְעוֹן וְהַרְהוּר וְאַשְׁמָה וְרָשַׁע אֶת בְּרָכוֹתֵינוּ וּמִצּוֹתֵינוּ וְלִמּוּדֵנוּ. וְיֵהיָה הַכֵּל חָשׁוּב וּמִקְבֵּל וּמְרַצָּה לְפָנֶיךָ לְהַעֲלוֹת עַל יְדֵיהֶם כָּל בְּרוּרֵי וְנִיצוּצֵי הַקְּדוּשָׁה אֲשֶׁר נִתְּפָאָרוּ עַל יְדֵינוּ בֵּין הַקְּלַפּוֹת. חֵיל בְּלַע וְיִקְאָנוּ מִבִּטְנוּ יוֹרֵי שְׁנוֹ אֵל. וְתִצְרָפֶם עִם שְׂאֵר בְּרָכוֹת וּמִצּוֹת וְלִמּוּד בְּנֵיךָ הַיּוֹדְעִים וְהַמְּכַוְּנִים כָּל הַכְּפֻנּוֹת הָרְאוּיוֹת לְכוּן. וּמַעֲכָשׁוּ אִנְחָנוּ מְכֻנְיִים בְּכָל לְדַעַת רַשָׁב"י עֲלִיוֹ הַשְּׁלוֹם וְרַבִּי אֶלְעָזָר בְּנוֹ עֲלִיוֹ הַשְּׁלוֹם וְיוֹתָם בְּן עֲזִיָּהוּ עֲלִיוֹ הַשְּׁלוֹם הַקְּדוּשִׁים. וְהָרִי אִנְחָנוּ סוּמְכִים עֲלֵיהֶם בְּכָל מַכֵּל כָּל. וְיֵהי נַעֵם אֱדָנֵי אֱלֹהֵינוּ עֲלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ כּוֹנְנָה עֲלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ כּוֹנְנָהוּ. יֵהי לְרְצוֹן אִמְרֵי פִי וְהִגִּיוֹן לְבִי לְפָנֶיךָ יְהוָה צוּרֵי וְגֹאֲלֵי.

קִדְשׁ

מוזגין לו כוס ראשון ומקדש עליו ומברך שהחיינו. וכל אחד ימזוג לחברו דהוי דרך חירות.

הכוס צריך להכיל שיעור של 'רביעית' יין [81 סמ"ק] ולכתחילה ישתה את כל הכוס, ובדיעבד אם שתה את רובו יצא. **וכתב השו"ע**: שיש אומרים שצריך לשתות רוב הכוס אפילו אם הוא מחזיק כמה רביעיות, ולכן לא יקח כוס גדולה מידי שלא יצטרך לשתות הרבה מידי.

קודם הקידוש יאמר בקשה זו (מלשון חכמים ח"א)

לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה בדחילו ורחימו, ורחימו ודחילו, ליחזא אותיות י"ה באותיות, ביחזא שלים (יהו"ה) בשם כל ישראל, ובשם כל הנפשות והרוחות והנשמות ומלבושיהם והקרובים להם, שמכללות אצילות בריאה יצירה עשיה, ומכל פרטי אצילות בריאה יצירה עשיה, דכל פרצוף וספירה. הנה אנכי מוכן ומזומן לקיים מצות עשה מן התורה של קידוש יום טוב של חג המצות, ולקיים מצות עשה דרבנן לקדש על היין, ולשתות כוס ראשון מארבע כוסות יין שתקנו חכמים בליל חג המצות, כדי לעשות נחת רוח ליוצרי ולעשות רצון בוראי, לתקן שורש מצוה זו במקום עליון, ולהעלות מיין נוקבין מבירורי אורות וכלים הראויים להתברר על ידי מצוה זו בלילה הזאת, ויעלו המיין נוקבין מדרגה למדרגה עד רום המעלות, וימשכו אורות המוחין מרום המעלות, ממדרגה למדרגה כפי הסדר הראוי להמשך בלילה הזאת על ידי מצוה זו. ויהיו נעשים כל הזווגים העליונים הראויים להיות בלילה הזאת בעולמות הקדושים.

ויהי רצון מלפניך ה' אלהי ואלהי אבותי, שיעלה לפניך כאלו כונתי בכל הכוונות הראויות לכיון בעליית המיין נוקבין, ובהמשכת אורות המוחין, ובהמשכת שפע כל הזווגים הקדושים,

ובכל שמות הקודש שראוי לכיון במצוה זו בלילה הזאת. ויעלה לפניך כאלו כונתי בכל הכונות הראויות לכיון בכוס ובחמשה אצבעות היד האוחזים בו, וביין שבתוכו ובמזיגתו במים, ויעלה לפניך כאלו כונתי בכל הכונות הראויות לכיון בברכת הקידוש מתחילה ועד סוף, וכאלו כונתי בכל הכונות הראויות לכיון בשתיה של היין דכוס ראשון מארבע כוסות שתקנו חכמים בלילה הזאת. וכאלו כונתי בכל הכונות הראויות לכיון במעשה, ודבור, וכונה, ומחשבה, ורעותא דלבא. ויתוקנו כל נפשות רוחות ונשמות חיות יחידות דכללות אצילות בריאה יצירה עשיה, וכל פרטי אצילות בריאה יצירה עשיה דכל פרצוף וספירה. ויתיחדו ארבע אותיות הוי"ה, שהם נפש רוח ונשמה חיה יחידה דכללות ופרטות אצילות בריאה יצירה עשיה, ביחודא שלים, אשר בהם יתפשט שפע אור אין סוף, ומשם ימשך שפע וברכה רבה בכל העולמות, לזכך נפשנו רוחנו ונשמתנו שיהיו ראויים לעורר מ'ן (מ'ין נוקבין). ויהי נעם אדני אלהינו עלינו, ומעשה ידינו כוננה עלינו, ומעשה ידינו כוננהו.

כל אחד מבני הבית יקח כוסו בידו ויעמדו

יקבל המקדש את הכוס בשתי ידיו משתי ידיו של אדם אחר, ואחר כך יאחזנו רק בימין, ויכוין להוציא את השומעים ידי חובת כוס ראשון, וגם הם יכוננו לצאת ידי חובה.

בשבת מתחילין :

[וְיִהְיֶה עֶרֶב וְיִהְיֶה בֹקֶר] יוֹם הַשְּׁשִׁי, וַיְכַלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל צְבָאָם, וַיְכַל אֱלֹקִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִכָּל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה, וַיְבָרֶךְ אֱלֹקִים אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדֵּשׁ אוֹתוֹ כִּי בּו שָׁבַת מִכָּל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹקִים לַעֲשׂוֹת.

ביום חול מתחיל מכאן :

אֱלֹה מוֹעֲדֵי יְהוָה מְקַרְאֵי קֹדֶשׁ, אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם בְּמוֹעֲדָם, וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶת מַעֲדֵי יְהוָה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

סִבְרֵי מָרְגָן : בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְרֵי הַגֶּפֶן.

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל עַם וְרוֹמַמְנוּ מִכָּל לְשׁוֹן וְקִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו. וַתִּתֵּן לָנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה [בְּשִׁבְתָּ: שְׁבִתוֹת לְמִנְחָה ו] מוֹעֲדִים לְשִׂמְחָה, חֲגִים וּזְמַנִּים לְשִׂשׁוֹן, אֶת יוֹם [הַשְּׁבִת הַזֶּה וְאֵת יוֹם] חַג הַמִּצּוֹת הַזֶּה, זְמַן חֲרוּתָנוּ [בְּאַהֲבָה] מִקְרָא קֹדֶשׁ, זָכַר לְיִצְיַאת מִצְרַיִם. כִּי בָנוּ בְּחֵרֶת וְאוֹתָנוּ קִדְּשָׁתָּ מִכָּל הָעַמִּים, [וְשִׁבְתָּ] וּמוֹעֲדֵי קֹדֶשׁ [בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן] בְּשִׂמְחָה וּבְשִׂשׁוֹן הִנְחַלְתָּנוּ. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, מְקַדֵּשׁ [הַשְּׁבִת ו] יִשְׂרָאֵל וְהַזְמִינִים.

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁהַחֲיִינוּ וְקִיַּמְנוּ וְהַגִּיעָנוּ לְזְמַן הַזֶּה.

וישתו רביעית [81 גרס] מהיין בהסבה על צד שמאל, או לפחות רוב רביעית [45 גרס] אבל לא יברך
אחריו ברכה אחרונה אפילו אם שתה רביעית (שו"ע תעג, ב). וראוי לזוהר שלא לשתות יין בין כוס
ראשון לשני, כדי שלא ישתכר וימנע מלעשות הסדר וקריאת ההגדה (שו"ע תעג, ב).

וְרַחֵץ

בעל הבית עם כל המסבים נוטלים ידיהם, כי כל דבר שטבולו במשקה צריך נטילה, וכעת אנו
מטבילים את הכרפס במי מלח או חומץ, ואין מברכין ברכת "על נטילת ידים" (שו"ע תעג, ו). וחלק
מעדת תימן מברכים על נטילת זו וכדעת הרמב"ם.

קודם שיטל ידיו יאמר בקשה זו: **לְשֵׁם יְחִוּד קִדְשָׁא בְרִיךְ הוּא וְשְׂכִינְתֵיהּ בְּדַחִילו וְרַחֵמוּ, וְרַחֵמוּ וְדַחִילו, לְיַחְדָּא שְׁם י"ה בּו"ה בְּיַחְדָּא שְׁלִים בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל, הָרִינִי מוֹכֵן וּמְזַמֵּן לְקִיָּם מִצְוֵה דְרַבְּנֵן לְרַחוּץ יְדֵי קוּדְם טִיבּוּל הַכַּרְפָּס בְּמִשְׁקָה, כְּאִשְׁרֵי תִקְנוּ חז"ל בְּלֵיל חַג הַמִּצּוֹת, כְּדֵי לַעֲשׂוֹת נַחַת רוּחַ לְיוֹצְרֵי וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹן בּוֹרְאֵי, לְתַקֵּן שְׂרָשׁ מִצְוֵה זֶה בְּמַקּוֹם עֲלִיוֹן. וְיִהִי נַעֵם יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עֲלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ כּוֹנֵנָה עֲלֵינוּ, וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ כּוֹנֵנָה.**

כַּרְפָּס

לוקחים מהכרפס פחות מכזית, כוין שאכילת טיבול זה אינו אלא בשביל שיראו התינוקות שינוי
משאר השנה ושאלו, לכן סגי בשיעור מועט. ועוד כיון שיש מחלוקת בפוסקים האם צריך לברך ברכה
אחרונה אחרי טיבול הכרפס, לכן יש לאכול פחות מכזית כדי שלא יחייב בברכה אחרונה (כדעת
השו"ע).

וקודם שיברך יאמר: **לְשֵׁם יְחִוּד קִדְשָׁא בְרִיךְ הוּא וְשְׂכִינְתֵיהּ, בְּדַחִילו וְרַחֵמוּ, וְרַחֵמוּ וְדַחִילו, לְיַחְדָּא שְׁם י"ה בּו"ה בְּיַחְדָּא שְׁלִים בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל, הָרִינִי מוֹכֵן וּמְזַמֵּן לְקִיָּם מִצְוֵה דְרַבְּנֵן לְאֹכּוֹל כַּרְפָּס בְּלֵילָה הַזֹּאת וְלִטְבּוֹל בְּמִשְׁקָה, כְּמוֹ שֶׁתִּקְנוּ חז"ל בְּלֵיל חַג הַמִּצּוֹת. וְיִהִי רְצוֹן מִלִּפְנֵי ה' אֱלֹהֵי וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתַי, שִׁיעֲלָה לִפְנֵיךְ כְּאִלוֹ כּוֹנְנֵי בְּכָל הַכּוֹנוֹת הָרְאוּיוֹת לְכוּן בְּבִרְכָה וּבִאֲכִילָה שֶׁל הַכַּרְפָּס בְּלֵילָה הַזֹּאת, וְהָרִינִי מִכּוּוֹן לִפְטוֹר בְּבִרְכָה זֶה שֶׁאֲבָרַךְ עַל הַכַּרְפָּס גַּם אֶת אֲכִילַת הַמְרוֹר אֲשֶׁר אוֹכֵל בְּלֵילָה הַזֹּאת, כְּדֵי לַעֲשׂוֹת נַחַת רוּחַ לְיוֹצְרֵי וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹן בּוֹרְאֵי. לְתַקֵּן שְׂרָשׁ מִצְוֵה זֶה בְּמַקּוֹם עֲלִיוֹן. וְיִהִי נַעֵם יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עֲלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ כּוֹנֵנָה עֲלֵינוּ, וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ כּוֹנֵנָה.**

יִקַּח כַּרְפָּס פְּחוֹת מְכִזִּית וְיִטְבִּילוּ בְּמִי מֶלַח אוֹ חֻמְץ, וְיִכּוּוֹן לִפְטוֹר בְּבִרְכָה זֶה גַם אֲכִילַת מְרוֹר.

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, בּוֹרֵא פְּרֵי הָאֲדָמָה. וְיֹאכֵל פְּחוֹת מְכִזִּית בְּלֵיל הַסֶּבֶח.

ויזוהר להשאיר מהכרפס בקערה כדי שיהיה סדר הקערה שלם עד אכילת מצה ומרור.

יחצה את המצה האמצעית לשנים, ויבצע חלק אחד גדול יותר מהשני, ויש נוהגים לבצע בצורת דל"ת וא"ו. והטעם שחוצהו כדי שיאמר עליה "הא לחמא עניא", מה עני דרכו בפרוסה אף כאן בפרוסה. החצי הגדול מיועד לאפיקומן ונותנו תחת המפה זכר "למשארותם צרורות בשמלותם על שכמם" (שמות יב, לד) ועל ידי כך יראו התינוקות שינוי זה וישאלו מפני מה אנו מטמינים את המצה ועדיין לא אכלנו. ויש שנהגו להחביאו כדי שישארו הילדים ערים.

וקודם שיחצהו לשנים יאמר:

לְשֵׁם יְחֻד קִדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא וְשְׂכִינְתָּיה בְּדַחֲלֵו וְרַחֲמֵו וְדַחֲלֵו, לְיַחְדָּא שְׁם י"ה בּו"ה
בְּיַחְדָּא שְׁלִים בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל, הַרִינִי מוֹכֵן וּמְזַמֵּן לְקִיִּים בְּלִילָה הַזֹּאת שֶׁל חֵג הַמִּצּוֹת, מִצּוֹת יַחַץ
בַּמִּצֵּה הַשְּׁנִיָּה הַרּוּמֶזֶת לְבִינָה שֶׁהִיא בְּסוּד ה'. וְהַרִינִי מִחֵבֵר חֵלֶק הַדַּל"ת הַרּוּמֶזֶת לְמַלְכוּת, עִם
הַמִּצֵּה הָרֵאשׁוֹנָה הָעֲלִיוֹנָה הַרּוּמֶזֶת לְחֻכְמָה הַנִּקְרָאת יו"ד, וּכְכַתּוּב ה' בַּחֲכֵמָה יִסַּד אֶרֶץ. וְהַרִינִי
מִצְנִיעַ חֵלֶק הוּא"ו לְאֶפִיקוֹמֵן, וְיַעֲלֶה לְפָנֶיךָ כֵּאלוֹ כּוֹנֵנִי בְּכָל הַכּוֹנוֹת הָרְאוּיֹת לְכִיּוֹן בַּמִּצּוֹה זֹה. וְיֵהִי
נָעִם יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עֲלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ כּוֹנֵנָה עֲלֵינוּ, וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ כּוֹנֵנָהוּ.

מגיד

מֵאִמְתֵּי נִכְתְּבָה וְנִסְדְּרָה הַהֲגָדָה וּמִי סִדֵּר אֶת נֶסַח הַבְּרָכוֹת וְהַתְּפִלוֹת?

כתב בספר "שואלין ודורשי" שאחר יציאת בני ישראל ממצרים היו היוצאים מספרים לבניהם בעל פה את הנסים והנפלאות לקים את מצות "והגדת לבנך". אחר כך באו אנשי כנסת הגדולה, תקנו את הברכות והתפלות ואספו את הדרשות מהחכמים בימי הבית השני. לאחר מכן באו התנאים והוסיפו עליהם דרשות שונות, ובתקופת האמוראים היתה ההגדה שלמה עד ברכת "אשר גאלנו" ולאחר מכן הוסיפו עליהם מאמרים ופיוטים.

ויאמר את ההגדה מתוך שמחה והתלהבות, וירבה לספר במדרשי חז"ל בנפלאות אשר עשה ה' עם אבותינו. ויכון לקים בזה מצות עשה מן התורה, שנאמר "והגדת לבנך". וגם הנשים חיבות בספור יציאת מצרים, ואם אינן מבינות לשון הקדש צריך לתרגם להן ההגדה בשפה המובנת להן.

וקדם שיתחיל יאמר בקשה זו:

לְשֵׁם יְחֻד קִדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא וְשְׂכִינְתָּיה בְּדַחֲלֵו וְרַחֲמֵו וְדַחֲלֵו, לְיַחְדָּא שְׁם י"ה בּו"ה
בְּיַחְדָּא שְׁלִים בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל, וּבְשֵׁם כָּל הַנְּפֹשׁוֹת וְהַרוּחוֹת וְהַנְּשָׁמוֹת וּמְלַבּוּשֵׁיהֶם וְהַקְּרוּבִים
לְהֵם, שְׂמִמְלָלוֹת אֲצִילוֹת בְּרִיאָה יְצִירָה עֲשִׂיָּה, וּמִפְּלַ פְּרִטֵי אֲצִילוֹת בְּרִיאָה יְצִירָה עֲשִׂיָּה, וּמִפְּלַ
פְּרִטֵי אֲצִילוֹת בְּרִיאָה יְצִירָה עֲשִׂיָּה דְכָל פְּרִצוֹן וְסִפְיָהּ. הִנֵּה אֲנִכִּי מוֹכֵן וּמְזַמֵּן לְקִיִּים מִצּוֹת עֲשֵׂה
מִן הַתּוֹרָה לְסַפֵּר בְּיַצִּאת מִצְרַיִם בְּלִילָה הַזֹּאת, שֶׁהִיא לֵיל חֵג הַמִּצּוֹת כְּמוֹ שְׂצוּנֵי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ

בתורתו הקדושה, "והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה יהוה לי בצאתי ממצרים", כדי לעשות נחת רוח ליוצרי ולעשות רצון בוראי, לתקן שרש מצוה זו במקום עליון. ויהי רצון מלפניך יהוה אלהינו ואלהי אבותינו שתהיה חשובה ומקבלת ומרצה לפניך מצוה זו של ספור יציאתנו ממצרים בלילה הזאת, ויעלה לפניך פאלו פונתי בכל הפונות הראויות לכון במעשה ודבור ומחשבה ורעותא דלבא, ויתקנו כל נפשות רוחות ונשמות חיות יחידות של כללות אצילות בריאה יצירה עשיה, ושל כל פרטי אצילות בריאה יצירה עשיה, דכל פרצוף וספירה, ויתיחדו ארבע אותיות הוי"ה שהם נפש רוח ונשמה חיה יחידה דכללות אצילות בריאה יצירה עשיה, ביחודא שלים (יהו"ה) אשר בהם תפשט שפע אור אין סוף ברוך הוא, ומשם ימשך שפע וברכה בכל העולמות לזכך נפשנו רוחנו ונשמתנו שיהיו ראויים לעורר מ"ן (מיון נוקביו). ויהי נעם יהוה אלהינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננהו.

יש אומרים קדם ההגדה את מאמר הגהר הקדוש [רעיא מהימנא, בפרשת בא].

פקודא בתר דא לספר בשבחה דיציאת מצרים, דאיהו חיובא על בר נש לאשתעי בהאי שבחה לעלמין. והכי אוקימנא כל בר נש דאשתעי ביציאת מצרים, ובההוא ספור חדי בחדוא, זמין איהו למחדי בשכינתא לעלמא דאתי דהוא חידו מפלא. דהאי איהו למחדי במארה. קדשא בריך הוא חדי בההוא ספור. בה שעתא פניש קדשא בריך הוא לכל פמליא דילה, אמר לון: זילו ושמעו ספורא דשבחה דילי דקא משתעו בני וחדוא בפורקנא. כדין פלהו מתפנשין ואתגון ומתחברון בהדיהו דישראל. ושמעין ספורא דשבחה דקא חדאן בחדוא דפורקנא דמאריהו. כדין אתגון ואודאן לה לקדשא בריך הוא על כל אינון נסין וגבורון, ואודאן לה על עמא קדישא דאית לה בארעא, דחדאן בחדוא דפורקנא דמאריהו. כדין אתוסף לה חילא וגבורתא לעלא. וישראל בההוא ספורא יתבי חילא למאריהו, כמלכא דאתוסף לה חילא וגבורתא כד משבחין גבורתה ואודאן לה, וכלהו דחליו מקמה ואסתלק קרה על פלהו. ובגין כך אית לשבחה ולאשתעי בספור דא כמה דאתמר.

תרגום ללשון הקדש: המצוה שלאחר זו, היא לספר בשבח יציאת מצרים, שהוא חוב על האדם לעולם לספר בשבחים האלו. כך העמדנו, כל אדם המספר ביציאת מצרים ושמח בספור ההוא בשמחה, עתיד הוא לשמח עם השכינה לעולם הבא, שהיא שמחה מכל צד, שזהו אדם השמח באדונו, והקדוש ברוך הוא שמח בספור שלו ואמר להם: לכו ושמעו הספור של שבח שלי, שמספרים בני ושמחים בגאלתי. אז מתקבצים כלם ובאים ומתחברים עם ישראל ושמעים ספור השבח ששמחים בשמחת הגאלה מאדונם, אז באים ומודים להקדוש ברוך הוא על כל אלו הנסים והגבורות ומודים לו על העם הקדוש שיש לו בארץ ששמחים בשמחת הגאלה של אדונם, אז נתוסף לו עז וגבורה למעלה, וישראל בספור ההוא נותנים עז לאדונם, כמלך שנתוסף לו כח וגבורה בעת שמשבחים גבורתו ומודים לו, והכל יראים מפניו ועולה כבודו על כלם. ומשום זה יש לשבח ולספר בספור הזה כמו שלמדנו.

יש לכוון לקיים מצות עשה לספר ביציאת מצרים בליל פסח.

הפיסקה הבאה "הא לחמא" אינו מסדר המשנה אלא מתיקון האמוראים, שתיקנו אותו בלשון ארמית כדי שיבינו אותו גם הנשים והקטנים, כי בלשון זה היו רגילין לדבר. ועוד משום שאין מלאכי השרת מכירים לשון ארמית, וכך לא יקטרגו עלינו שאנו מתפארים שלשנה הבאה נהיה בני חורין, ויזכירו עוונותינו שאין אנו כדאים ליגאל [ריטב"א, או"ח, אבו].

נוהגים להגביה את המצה הפרוסה האמצעית שבין שתי השלמות, ואומרים כולם בקול רם :

הא לחמא עניא, די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים.

ומכריז בעל הבית ואומר :

כל דכפין ייתי ויכול, כל דצריך ייתי ויפסח.

ופונה אל המסובים ומנחמם ואומר להם :

**השתא הכא, לשנה הבאה בארעא דישראל.
השתא הכא עבדי, לשנה הבאה בארעא דישראל בני חורין.**

הא לחמא עניא כזה היה לחם עוני [אבו] שעשוי מקמח ומים בלבד [רש"י, רמב"ן] **די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים** שאכלו אבותינו בארץ מצרים, והטעם לכך שהמצרים נתנו לנו לאכול מצות, זה מפני שהם קשות ואינן מתעכלות מהר בקיבה, ויספיק מעט ממנו לכל היום, וכן סיפר האבן עזרא שהיה שבוי בהודו והיו מאכילין אותו לחם מצה, ולא נתנו לו חמץ [אבו].

ומכריז בעל הבית ואומר: כל דכפין כל מי שרעב ואין לו מה לאכול [אבו] **ייתי ויכול** יבוא ויאכל עמנו [או"ח]. וכן פונה למסובין ומזמינם לאכול, שכן כל אחד צריך להרעיב את עצמו בערב פסח מן המנחה ולמעלה כדי שיאכל בלילה מצה לתיאבון, כדאמרין במשנה (פסחים צט): [ריטב"א, אבו]. ועוד משום שכתוב במסכת סופרים שהבכורות והצנועין מתענין בערב הפסח כדי שיאכלו המצה בתאוה [אבו]. וכן **כל דצריך ייתי** רעב כיון שיש לו פת אורז ופת דוחן, אבל אין לו צרכי החג, כגון: כרפס וחרוסת, ומרור, ויין לד' כוסות **ייתי ויפסח** יבוא ויעשה סדר הפסח, ולא יתמהמה על זה, שכן ראוי לעשות למי שאין היכולת בידו [או"ח].

ופונה אל המסובים ומנחמם: השתא הכא אמנם עכשיו אנו מקיימים מצות לחם עוני בלבד, בלא קרבן פסח, אבל **לשנה הבאה בארעא דישראל** כשיבנה בית המקדש, נקיים מצות הפסח ככל חקותיו וככל משפטיו [ריטב"א]. כמו כן **השתא עבדי** כי אנו בגלות (וגם בזמן בית שני היו משעובדים למלכות רומי) אבל **לשנה הבאה** יבוא המשיח ונהיה כולנו **בני חורין** ומשחררים מעול הגלות, כדאמרין ברי"ה (יא): בניסן נגאלו ובניסן עתידים להגאל, ונזכה לקיים את מצוות הפסח כהלכתן [אבו].

מסיר הקערה שבה המצות מעל השלחן, ומוזגין כוס שני, ומחלקים לתינוקות מיני מתיקה קודם הסעודה כדי שישאלו מה נשתנה הלילה הזה משאר הלילות.

מובא בגמרא (פסחים קטז). שמוזגין מיד כוס שני, כדי שיתמהו התינוקות וישאלו מדוע שותים קודם סעודה, ועל ידי כך יתעוררו לשאול שאלות נוספות שנעשים בליל זה. ואם אין חכמה בבו, אביו מלמדו לשאול. ואם אין לו בן אזי אשתו שאלתו; ואם לאו הוא שואל את עצמו. ואפילו תלמידי חכמים הבקיאין בהלכות פסח שואלים זה לזה "מה נשתנה" (שו"ע תעג, ז).

וכאן הבן שואל: (כתוב בספרים הקדושים שכל אחד יתפלל לה' ויבקש את בקשותיו).

מה נשתנה הלילה הזה מפל הלילות?

1. שֶׁבָּכַל הַלֵּילוֹת אֵין אֲנַחְנוּ מְטַבְּלִין אֶפֶילוּ פְּעַם אַחַת, וְהַלֵּילָה הַזֶּה שְׁתֵּי פְּעָמִים.
2. שֶׁבָּכַל הַלֵּילוֹת אֲנַחְנוּ אוֹכְלִין חֶמֶץ אוּ מֶצָּה, וְהַלֵּילָה הַזֶּה כּוֹלוּ מֶצָּה.
3. שֶׁבָּכַל הַלֵּילוֹת אֲנַחְנוּ אוֹכְלִין שְׂאֵר יִרְקוֹת, וְהַלֵּילָה הַזֶּה מְרוֹר.
4. שֶׁבָּכַל הַלֵּילוֹת אֲנַחְנוּ אוֹכְלִין וְשׁוֹתִין, בֵּין יוֹשְׁבֵין וּבֵין מְסַבִּין, וְהַלֵּילָה הַזֶּה כָּלוּ מְסַבִּין.

מה נשתנה הלילה הזה ליל פסח מפל הלילות של שאר ימות השנה? שאנו עושים דברים הסותרים זה את זה, שמצד אחד אנו מתנהגים בליל זה כבני מלכים שאוכלים, ומצד שני אנו מראים עצמנו כעניים שפלי רוח זכר לשיעבוד במצרים.

1. שֶׁבָּכַל הַלֵּילוֹת אֵין אֲנוּ מְטַבְּלִין כְּלוּמָר, אֵין אֲנוּ חַיִּיבִים לְחַזֵּר וּלְטַבּוֹל אֶת הִירֵק קוֹדֵם הַסְּעוּדָה [ריטב"א] אֶפֶילוּ פְּעַם אַחַת, וְאֵילוּ וְהַלֵּילָה הַזֶּה אֲנוּ מְחַוִּיבִים לְטַבּוֹל אֶת הִירֵק קוֹדֵם עֵיקֵר סְעוּדוֹתֵינוּ שְׁתֵּי פְּעָמִים, אַחַת בְּכַרְפָּס וְאַחַת בְּמֵרוֹר [ריטב"א] כִּי הַטִּיבּוֹל אֶצֶל רְבוּתֵנוּ הִיא הַאֲכִילָה, כִּי כָל מֵאֲכָלֵם הִיא עֵיִי טִיבּוֹל, וְזֶה מוֹרָה עַל דֶּרֶךְ חֲרוֹת [ריטב"א, או"ח] א.

2. שֶׁבָּכַל הַלֵּילוֹת אֲנוּ אוֹכְלִין רְשָׁאִין לְאֲכּוֹל חֶמֶץ וּמֶצָּה, וְאֵילוּ וְהַלֵּילָה הַזֶּה אֲנוּ מְצוּוּיִם לְאֲכּוֹל מִפֶּת שַׁעֲשׂוּי כּוֹלוּ מֶצָּה, שְׁנֵאמַר (שְׁמוֹת יב, יח) "בְּעֶרְבַּ תֹּאכְלוּ מִצּוֹת", וְאֵם בְּטַלְנוּ מִצּוֹה זֶה יֵשׁ לָנוּ עוֹנֵשׁ כַּדִּין הַמְּבַטֵּל מִצּוֹת עֲשֵׂה, וְאֵם אֲכַל חֶמֶץ חַיִּיב מִיתָה בְּיַדֵּי שָׁמַיִם [רשב"י]. וּמִצָּה זֶה הִיא זְכַר ל"לֶחֶם עוֹנֵי" כְּמוֹ שֶׁאֲכּוֹל אֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם, וְזֶה מוֹרָה עַל שִׁיעִבּוֹד.

^א ולמרות שטבלנו רק את הכרפס, מ"מ כבר רואה הבן את המרור מונח בשלחן ודרכם היה לשקעו בחרוסת ולכן יודע הבן שלא יאכלוהו בלא טבול. ועוד שאין זה שאילה לתינוק בלבד אלא אף לחכם, שהרי אם אין לו בן הוא שואל את עצמו [רשב"י].

3. שֶׁבָּכַל הַלֵּילוֹת אָנוּ אוֹכְלִין הַרְשוֹת בִּידֵינוּ לֵאכּוֹל בַּתְּחִילַת סְעוּדַתֵּינוּ שְׁאָר יִרְקוֹת מִתּוֹקִים שְׁגוֹרְרִים אֶת הָאָדָם לִידֵי אֲכִילָה, וְאֵילּוּ הַלֵּילָה הַזֶּה אֲנוּ עוֹשִׂים תְּחִילַת סְעוּדַתֵּינוּ בְּאֲכִילַת מְרוֹר [רִיטְבִּיא, אַבּוּד] זָכַר לִי וַיִּמְרָרוּ אֶת חֵיהֶם בַּעֲבוּדָה קִשָּׁה, וְזֶה מוֹרָה עַל שִׁיעוּבוֹד.

4. שֶׁבָּכַל הַלֵּילוֹת אָנוּ אוֹכְלִין בְּאִיזָה תְּנוּחָה שְׂרוּצִים בֵּין יוֹשְׁבֵינָו וּבֵין מְסַבֵּין, וְאֵילּוּ וְהַלֵּילָה הַזֶּה כְּלָנוּ מְסַבֵּין, כְּלוּמֹר, אוֹכְלִים אֶת מִצַּת הַמִּצּוּוֹה וְשִׁתִּית הַכּוֹסוֹת בַּהֲסָבָה עַל צַד שְׂמַאל דֶּרֶךְ חֲרוֹת כְּבֵני שְׂרִים וּמְלָכִים, וְאֵין לָנוּ רְשׁוֹת לְהַפְטֹר מִהַהֲסָבָה [רִשְׁבִּי].

תְּמִצִּית הַשְּׂאֵלוֹת: מִצַּד אֶחָד אֲנוּ מְזַכְרִים אֶת שִׁיעוּבוֹדֵנוּ עִי אֲכִילַת מִצָּה וּמְרוֹר כְּאֲשֶׁר אֲכָלוּ אֲבוֹתֵינוּ, וּמֵאֵיֶדֶךְ אֲנוּ מְזַכְרִים אֶת חֲירוֹתֵנוּ עִי שְׁנֵי הַטִּיבּוּלִים וְהַאֲכִילָה בַּהֲסָבָה, כְּדֶרֶךְ שִׁיעוּבוֹדֵנוּ כְּשֶׁהוּצִיאָם הַקַּבִּי"ה מִשֶּׁם בֵּיד חִזְקָה. וְהַקְטַע הַבָּא 'עֲבָדִים הֵינּוּ' בֵּא לִישֵׁב סְתִירָה זֹאת.

יַחֲזִיר הַקְּעֵרָה לְמִקּוּמָהּ וַיִּגְלָה אֶת הַמִּצּוֹת בְּשַׁעַת אֲמִירַת הַהֲגָדָה (וּרְק כְּשֶׁאוֹחֵז הַכּוֹס יִכְסֶּנָּה).

אֲמָרוּ בְּמִשְׁנָה (פְּסָחִים קֵטוּ): שִׁסְיֹפּוֹר יִצִּיאַת מִצְרַיִם "מִתְּחִיל בְּגוֹנוֹת וּמִסִּיִּים בִּשְׁבַח", וְנִחְלָקוּ בְּגִמְרָא מֵאֵי גִנוֹת? **רַב אֲמַר:** "מִתְּחִילָה עוֹבְדֵי עִיזֵי הָיוּ אֲבוֹתֵינוּ", וְשִׁמוּאֵל אֲמַר: "עֲבָדִים הֵינּוּ לְפָרְעָה בְּמִצְרַיִם". וּמִחְלּוֹקֶתָם הֵיא בְּמָה מִתְּחִילִים קוֹדֵם, שֶׁרַב סָבַר שֶׁמִּתְּחִיל בְּגוֹנוֹת "מִתְּחִילָה עוֹבְדֵי עִיזֵי" כְּמוֹ שֶׁהָיוּ כֵן בַּתְּחִילָה עַד שֶׁבָּא אֲבָרָהֶם, וְשִׁמוּאֵל סָבַר שֶׁמִּתְּחִילִין "מִעֲבָדִים הֵינּוּ" שֶׁהוּא תּוֹקֵפוֹ שֶׁל נֹס וְאֲחִי"כ מִסְפָּרִים בְּגוֹנוֹת הַעִיזֵי, וּבַעַל הַהֲגָדָה הַתְּחִיל כְּשִׁמוּאֵל בִּי"עֲבָדִים הֵינּוּ לְפָרְעָה" [רִיטְבִּיא].

עֵתָה מְשִׁיב לְתִינוּקוֹת שֶׁשָּׂאֲלוּ "מָה נִשְׁתַּנָּה הַלֵּילָה הַזֶּה מִכָּל הַלֵּילוֹת", שֶׁאֲנוּ מְזַכְרִים אֶת שִׁיעוּבוֹדֵנוּ וְאוֹכְלִים מִצָּה וּמְרוֹר כְּמוֹ שֶׁאֲכָלוּ אֲבוֹתֵינוּ [אֲוִי"ח, אַבּוּד] וְזֶה מִשּׁוֹם שׁ:

עֲבָדִים

הֵינּוּ לְפָרְעָה בְּמִצְרַיִם, וַיּוֹצִיאֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מִשֶּׁם בְּיַד חִזְקָה וּבְזִרוּעַ נְטוּיָה.

וְאֵלוֹ לֹא הוֹצִיא הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת אֲבוֹתֵינוּ מִמִּצְרַיִם, עַדִּין אֲנַחְנוּ וּבְנֵינוּ וּבְנֵי בְנֵינוּ מִשְׁעֲבָדִים הֵינּוּ לְפָרְעָה בְּמִצְרַיִם.

וְאִפְּלוּ כְּלָנוּ חֲכָמִים, כְּלָנוּ נְבוֹנִים, כְּלָנוּ יוֹדְעִים אֶת הַתּוֹרָה, מִצּוּהָ עֲלֵינוּ לְסַפֵּר בִּיצִיאַת מִצְרַיִם,

וְכָל הַמְרָבָה לְסַפֵּר בִּיצִיאַת מִצְרַיִם הֵרִי זֶה מִשְׁבַּח.

אֲנוּ עוֹנִים לְתִינוּקוֹת שֶׁמִּחַד אֲנוּ אוֹכְלִים מִצָּה וּמְרוֹר, וְזֶה מִשּׁוֹם שֶׁהֵינּוּ עֲבָדִים הֵינּוּ לְפָרְעָה שֶׁהִיא מֶלֶךְ קִשָּׁה בְּמִצְרַיִם שֶׁהִיחָה מְדִינָה קִשָּׁה וְטִמְאָה וּמְלֵאָה כְּשִׁפִּים, וְאֵין אִישׁ יֹכֵל לְצַאת מִמֶּנָּה, וְסָבְלוּ שֶׁם שִׁיעוּבוֹד נּוֹרָא וְאִוִּים, וְלָכֵן זָכַר לְעֵינָיו וּלְשַׁעֲבוֹד אֲנוּ אוֹכְלִין מִצָּה וּמְרוֹר כְּאֲשֶׁר אֲכָלוּ אֲבוֹתֵינוּ. וְאֵעִי"כ כְּשֶׁרָצָה

ה' לגאלנו וְיִוצִיאֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מִשָּׁם ואיך הוציאנו? בְּיַד חֲזָקָה בעל כרחם ע"י עשר מכות וּבְזְרוּעַ נְטוּיָה באופן מפורסם וגלוי לעין כל, כמו שנאמר (יב, נא) "ויהי בעצם היום הזה, הוציא יהוה את בני ישראל מארץ מצרים על צבאתם" [רש"י]. ולכן אנו חייבים להסב ולטבל הירק דרך חירות כדרך שעמדו אבותינו כשהוציאם הקב"ה ממצרים.

ואם תאמר מה שהיה כבר היה ואבותינו כבר נגאלו, ואנו לא נשתעבדנו ולא נגאלנו ומה לנו לספר היציאת מצרים בלילה? [אבו] התשובה לכך היא: **וְאָלוּ לֹא הוֹצִיא הַקַּב"ה אֶת אֲבוֹתֵינוּ מִמִּצְרַיִם**, כלומר אם ח"ו גרמו עונות ישראל כשהיו במצרים ושהיו בהם רשעים וערב רב, לבטל חשבון הקץ שנשבע הקב"ה לאברהם אבינו שיוצינו משם, כ"ש אנחנו שדורותינו רשעים על איזו זכות היינו יוצאים [אבו] הָרִי עד היום הזה **אָנוּ וּבְנֵינוּ וּבְנֵי בְנֵינוּ מְשַׁעֲבָדִים הֵינּוּ לַפְּרָעָה בְּמִצְרַיִם**.

וכדי שלא תאמר דינו בכך שנאכל מצה ומרור ולא נספר ענין יציאת מצרים [אבו] וכן כדי שלא תאמר שאין מצוה זאת מוטלת אלא על הקטנים, אבל למי שידוע סיפור יציאת מצרים אין צורך לספר [רשב"י]. לכן אמר **וְאֶפִּילוּ כָּלֵנוּ חֲכָמִים** ששמענו דבר זה מאבותינו, ואפילו **כָּלֵנוּ נְבוֹנִים** להבין דבר מתוך דבר מהי הכונה שיש במצוות אלו, ואפילו **כָּלֵנוּ זְקֵנִים** שידענו זה שנים רבות, ואפילו **כָּלֵנוּ יוֹדְעִים אֶת הַתּוֹרָה** וכל יום אנו הוגים בתורה ומתוך קריאת התורה אנו מספרים ביציאת מצרים [רשב"י] עם כל זה **מִצְוָה עָלֵינוּ לְסַפֵּר בִּיציאת מצרים** ולדבר בענין הגאולה כדרך שהנגאל מספר על גאולתו, שנאמר "זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים". וכל שכן שיש לנו ללמד את אלו שאינם יודעים, שנאמר "ואמרתם זבח פסח" וכו' (שמות יב, כז) וכן "והגדת לבנך" (שם יג, ח) וכן "כי ישאלך בנך" (שם יג, יד) [אבוד"י]. **וְכָל הַמְרָבָה לְסַפֵּר בִּיציאת מצרים** בכל שעה הרי זה משובח, וכ"ש בלילה הזה אחר הסעודה [רשב"י] הָרִי זֶה מְשַׁבַּח שמרבה בכבוד הקב"ה, כמו שמבוא לקמן שעשו התנאים הראשונים [רשב"י] אבל קודם הסעודה ממהרין לעשות הסדר כדי שלא ירדמו התינוקות [אוי"ח].

בקטע הקודם למדנו שני דברים: א. שכל המרבה לספר הרי זה משובח. ב. שאף תלמידי חכמים הבקיאין בהלכות פסח, שואלין זה את זה כדי לקיים מצות 'והגדת'. כעת מביאים ראייה לכך מגדולי חכמי התנאים שמרוב חביבותם לספר בנסי יציאת מצרים לא הרגישו שהגיע הבוקר.

מַעֲשֵׂה

בְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר, וְרַבִּי הוֹשֵׁעַ, וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה, וְרַבִּי עֲקִיבָא, וְרַבִּי טַרְפוֹן,
שֶׁהָיוּ מְסַבִּין בְּבֵנֵי בְרַק,

וְהָיוּ מְסַפְּרִים בִּיציאת מצרים כָּל אוֹתוֹ הַלַּיְלָה, עַד שֶׁבָאוּ תַלְמִידֵיהֶם, וְאָמְרוּ לָהֶם: רְבוֹתֵינוּ! הִגִּיעַ זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁל שַׁחֲרִית.

מעשה ברבי אליעזר, ורבי יהושע, ורבי אלעזר בן עזריה, ורבי עקיבא, ורבי טרפון שהיו בזמן בית שני וגם אחר החרבן [רשב"י] **שהיו מסבין** יושבים לסעוד בליל הסדר **בבני ברק** בעיר בני ברק² **והיו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה** אע"פ שהיו חכמים ונבונים וזקנים, הרבו לדרוש ביציאת מצרים לאחר הסעודה [אוי"ח] ומרוב חביבות המצוה לא הרגישו שעבר עליהם הלילה **עד שבאו תלמידיהם ואמרו להם: רבותינו, הגיע זמן קריאת שמע של שחרית** שהתחיל היום להאיר, ואלמלא חיוב מצוות ק"ש שהיא מצווה עוברת, וצריך לקיימה בזמנה, לא היו נמנעין מלהאריך ולספר בנס יציאת מצרים [שבה"ל, רשב"י] כי המרבה לספר ביציאת מצרים ה"ז משובח, כמו שנאמר (שמות יב, מב) "הוא הלילה הזה לה' שמורים לכל בני ישראל לדורותם" [רשב"י].

כעת בעל ההגדה מלמדנו שמלבד שיש מצוה לספר בלילה הזה ביציאת מצרים, יש מצוה מהתורה להזכירה בכל לילה ולילה [רשב"י]. **ועוד** שלא תאמר שחובת סיפור יציאת מצרים הוא רק ביום ולא בלילה, כמו שכתוב "למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים", וכן שלא תאמר שעיקר גאולת מצרים היתה ביום. לכן מביאים כעת את דרשה בן זומא שדרש "כל ימי חייך" לרבות את הלילות, שיש מצווה מהתורה להזכיר את סיפור יציאת מצרים בכל לילה ולילה בק"ש של ערבית, והלכה כמותו [אוי"ח, אבו"י].

אמר רבי אלעזר בן עזריה:

**הרי אני כבן שבעים שנה, ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות
עד שדרשה בן זומא,**

שנאמר (דברים טז, א):

"למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך", (וכך פרשו) **"ימי חייך" - הימים, "כל ימי חייך" - הלילות.**

וחכמים אומרים:

"ימי חייך" - העולם הזה, "כל ימי חייך" - להביא לימות המשיח.

אמר אלעזר בן עזריה: הרי אני כבן שבעים שנה ולא היה באמת בן 70 אלא רק בן 18, אלא שקפצה עליו זקנה ביום שנתמנה לנשיא, ונעשה לו נס וגדל בזקנו 18 שערות לבנות, כדי שלא יחלקו על

² כמ"ש בנחלת מטה בני דן (יהושע יט, מה) ויהוד ובני ברק וגת רמון [רשב"י]. וי"ג בבני ברק, בני הם כריות בארמית, וברק מלשון מבריק, דהינו שהסבו על כריות משי מבריקים [תרגום רס"ג, אברבנל].

נשיאותו אם יראוהו בחור^ג [ברכות כו:] **וְלֹא זָכִיתִי** לא נצחתי את חברי החולקים עלי ולהביא ראיה^ד **שְׁתֵּאמַר יְצִיאַת מִצְרַיִם** גם **בְּלִילוֹת** בפרשת יציאת מצרים בק"ש של ערבית, לפי שחכמים סוברים שעיקר הגאולה היא ביום, ולכן היו מדלגים בק"ש של ערבית את 'פרשת יציאת'^ה, כדין מצות יציאת שאינה נוהגת אלא ביום שנאמר "וראיתם אותו", והייתי יחיד במקום רבים ואין דבריו של אחד במקום שנים [אוי"ח, אבו] **עַד שְׁדַרְשָׁה בֶן זֹמָא:** ביום שמינו אותי לנשיאות, וסייעני בדרשה שדרש מהכתוב [אוי"ח] **שְׁנֵאמַר: "לְמַעַן תִּזְכֹּר אֶת יוֹם צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ"** ודרשין **"יְמֵי חַיֶּיךָ" -** מדאמר 'ימי' משמע שיש חיוב להזכיר את יציאת מצרים רק ב**יְמֵי** בלבד, אולם מכיון שנאמר **"כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ" -** ולא "בימי חייך" למדנו שהמילה 'כל' באה לרבות שיש חיוב להזכיר את יציאת מצרים גם בכל ה**לִילוֹת**, משום שבליילה התחילה היציאה ע"י מכת בכורות [ראב"ן] **וְחֻכְמֵי** חולקים **ואומרים** שכך יש לדרוש הפסוק: **"יְמֵי חַיֶּיךָ" -** אנו למדים שמצוה להזכיר יציאת מצרים ב**הַעוֹלָם הַזֶּה**, ואילו **'כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ'** המילה 'כל' אינה באה לרבות את הלילות שהרי גם הלילות הם בכלל כל ימות החיים [רשב"ץ] אלא **לְהַבִּיא** בא לרבות את **לְיָמֹת הַמְּשִׁיחַ** שגם אז תהיה חובה להזכיר יציאת מצרים, שלא תאמר שמפני זכרון קבוץ גלויות יתבטל זכרון יציאת מצרים, אלא זכרון קבוץ גלויות יהיה עיקר זכרון יציאת מצרים טפלה לה, וע"ז בא **"כל" לַיָּמֹת הַמְּשִׁיחַ**^ו [רשב"ץ].

כיון שעיקר ההגדה היא להודיע לבניו סיפור יציאת מצרים, כעת מביא בעל ההגדה את הפסוקים בתורה מהם אנו למדים את עיקר חובת סיפור יציאת מצרים, כדי להשיב על דרך החכמה לכל אחד מהבנים כפי דעתו [רשב"ץ].

^ג **וכתב רבינו האר"י** שרבי אלעזר בן עזריה היה גלגולו של שמואל הנביא, ושמואל חי 52 שנה תוספי לכך 18 שנים של רבי אלעזר, הרי סך הכל 70 שנה.

^ד לשון "זכיתתי" נצחתי, מלשון זכוהו לרבנן (קדושין יח). וכן מאן דמוכי למלכא [ריטב"א, או"ח, אבו]. **והרשב"ץ פירש:** לא זכיתי שהשומע ולומד דבר חדש נקרא זוכה כדאמר אבבי (שבת כא): **"אי זכאי גמרנא מעיקרא"**, ואמר ר"א שלא למצוא ראיה לדבריו מהכתוב בתורה שיש חיוב יציאת מצרים בלילות.

^ה **כתב הריטב"א:** פירש"י שחכמים אומרים שאין אומרים יציאת מצרים בלילה כלל, ואין אומרים פרשת יציאת כלל אלא מדלגה כדאמרי במערבא (ברכו ת יד): **"דבר אל בני ישראל אני ה' אלהיכם"**, ולדעתו הא דתנן ברישא דמתני (ברכות י"ב): **מזכירין יציאת מצרים בלילות**, כדברי רב"ע נסתמה משנה זו. **וי"מ** שמדברנן לדברי הכל מזכירין יציאת מצרים בלילות, ולא נחלקו אלא האם יש גם חיוב מדאורייתא, וקיימא לן כרבנן, והיינו דאמר רב נחמן לדרו עבדיה בפסוקא קמא צערן טפי אל תצערן (ברכות יג):.

^ו **בגמרא** במסכת ברכות (יב): מובא שבן זומא הקשה על דרשת חכמים, שהרי בימות המשיח יהיו נסים גדולים עד שנס יצ"מ לא יזכר, כמו שנאמר בירמיה (כג, ז - ח) **"הנה ימים באים נאם יהוה, ולא יאמרו עוד חי יהוה אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים, כי אם חי יהוה אשר העלה ואשר הביא את זרע בית ישראל מארץ צפונה ומכל הארצות אשר הדחתים שם וישבו על אדמתם"**, וענו לו חכמים שאין כוונת הכתוב שאחר הגאולה האחרונה העתידית יתבטל לגמרי הזכרון ליציאת מצרים, אלא הזכרון של הגאולה האחרונה יהיה עיקר, וזכרון יציאת מצרים יהיה טפל לנסים שיעשו בימות המשיח.

ומפני שצריך להתאים ולדרוש כל פסוק לבן המתאים, על כן קודם דרשות אלו אנו מתחילים לברך את השם, שנתן לנו תורה שלימה, כי אחרי אשר גאלנו ממצרים קרבנו לפני הר סיני, כמו שייעדנו בתחלה ע"י משה רבינו ע"ה, כמו שנאמר (שמות ג, יב) "בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה" הר סיני [ריטב"א].

ואומר ארבע פעמים "ברוך" כנגד ארבעה הבנים המוזכרים בתורה [או"ח].

בְּרוּךְ הַמָּקוֹם - בְּרוּךְ הוּא.

בְּרוּךְ שֶׁנָּתַן תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל - בְּרוּךְ הוּא.

כְּנָגַד אַרְבָּעָה בְּנִים דְּבָרָה תּוֹרָה:

אָחַד - חָכָם, וְאָחַד - רָשָׁע, וְאָחַד - תָּם, וְאָחַד - שְׂאִינוֹ יוֹדֵעַ לְשֹׂאֵל.

בְּרוּךְ הַמָּקוֹם הקב"ה נקרא 'מקום', כיון שהוא מקומו של עולמו ואין העולם מקומו [ב"ר, אבו']. **בְּרוּךְ הוּא, בְּרוּךְ שֶׁנָּתַן תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל** שזה עיקר מטרת יציאת מצרים, כמו שנאמר (שמות ג, יב) "בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר" (=הזה" סיני) - **בְּרוּךְ הוּא.**

מצות ההגדה לבנינו כתובה בארבעה מקומות בתורה, ולפי המקראות הכתובים אנו למידין ש**כְּנָגַד אַרְבָּעָה** סוגים של **בְּנִים דְּבָרָה תּוֹרָה, אָחַד - חָכָם, וְאָחַד - רָשָׁע, וְאָחַד - תָּם, וְאָחַד - שְׂאִינוֹ יוֹדֵעַ לְשֹׂאֵל** וצריך לספר לכל אחד ואחד כפי מה שהוא שואל, וקורא להם 'בנים' כיון שעדיין לא יודעין כלום כמו נערים.

וכעת מבאר בעל ההגדה מה אומר כל אחד מהבנים:

חָכָם - מָה הוּא אוֹמֵר?

"מָה הָעֵדוּת וְהַחֲקִים וְהַמְשָׁפְטִים אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֶתְכֶם?"

אָף אֶתָּה אָמַר לוֹ כְּהַלְכוֹת הַפֶּסַח:

אֵין מִפְטִירִין אַחַר הַפֶּסַח אֲפִיקוֹמָן.

חָכָם מָה הוּא אוֹמֵר שואל את אביו? כלשון הפסוק בפרשת ואתחנן ["כִּי־יִשְׁאַלְךָ בְּנֶךָ מָחָר לֵאמֹר] **מָה הָעֵדוּת** הם דברים שיש להם טעם שהם עדות על גאולת מצרים. כגון לאכול מצה ומרור, שהם זכר ל"לחם עוני", וכן זכר ל"וימררו את חייהם בעבודה קשה". וכן ענין הפסח, זכר שפסח המקום על בתי אבותינו במצרים [ריטב"א, אבו']. וי"מ 'עדות' כמצות שבת שהיא עדות כי יש אלוה בעולם בורא ומחדש כרצונו [רשב"ץ]. **וְהַחֲקִים** המצות שלא נתברר לנו טעמם כבשר בחלב ושעיר המשתלח ופרה אדומה וכיוצא בהן [רשב"ץ]. וכן הלכות שיש בפסח שאין נראה בהם טעם מוסבר, כענין שנאמר "ועצם לא תשברו בו", ושיאכל בחבורה אחת [ריטב"א] איזה תועלת יש אם נקיים אותם? **וְהַמְשָׁפְטִים** המצוות שאנו יכולים להבין טעמם, כענין שנאמר "וכל ערל לא יאכל בו", וכן שאר דיני חמץ ומצה ודקדוקי סופרים בענין חמץ ומצה [רשב"א,

אבו] **אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֶתְכֶם?** ואין לומר שהוציא את עצמו מן הכלל כשאמר "אתכם" שהרי קיבל עליו מלכות שמים באמרו "ה' אלהינו", א"כ מהו "אתכם" כלומר אתם שיצאתם ממצרים והיה הדבר אליכם שאתם הייתם בימים ההם, והוא עוד לא נולד. **ועוד** י"ל "אתכם" כמו "אתכם", שפירושו "ואני עמכם" ושתף עצמו עמהם. ומשאלתו ניכר שהוא בן חכם, שהרי הוא מדקדק בכל ענייני הפסח, שיודע לדבר ולשאלו בלשון נכונה והזכיר עדות חקים ומשפטים [ריטב"א, אבו].

ואף אתה האב ענה ואמר לו פֶּשַׁח הַלְכוֹת הַפֶּסַח: כלומר, כששאל החכם "מה החקים", כלל בשאלתו מדוע אנו מטבילין הירק קודם הסעודה ולא בתוכה, וכן מדוע אוכלים קליות ואגוזים קודם הסעודה [כמו שאמרנו שמחלקין להם מיני מתיקה כדי שישאלו "מה נשתנה"] והרי דרכן לבא אחר סעודה. [אוי"ח, ריטב"א, ואבו' בשם רש"י].

והתשובה לכך היא: כיון שאין מפְּטִירֵינוּ אין מסיימין, כלומר אין אוכלין בסיום הסעודה אחר קרבן הפֶּסַח אֶפְיִקוֹמֵן שהם מיני מתיקה¹. כלומר, אין אומרים בסיום הסעודה הוציאו מיני מתיקה כמנהג כל הסעודות, אלא אוכלים כזית מְמַצֵּת האפיקומן, שהוא זכר לכזית מקרבן פסח, ואחריה לא אוכלים כלום, כדי שישאר טעם המצה בפינו, ומתוך טעם זה נזכיר טעמי מצות הפסח ונספר בהם כל הלילה [אוי"ח, אבו', ריטב"א].

רְשַׁע -

מָה הוּא אוֹמֵר?

"מָה הָעֲבוּדָה הַזֹּאת לָכֶם" (שמות יב, כו) ? **"לָכֶם" - וְלֹא לוֹ.**

וְלִפִּי שֶׁהוֹצִיא אֶת עַצְמוֹ מִן הַפֶּלֶל, כִּפְּר בְּעֵקֶר, אֵף אֶתְהּ הִקְהָה אֶת שְׁנֵי וְאָמַר לוֹ: "בְּעֵבוֹר זֶה עָשָׂה יְהוָה לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם" (שמות יג, ח), **"לִי" - וְלֹא לוֹ.**
וְאֵלוֹ הָיָה שֵׁם, לֹא הָיָה נִגְאָל.

רְשַׁע - מָה הוּא אוֹמֵר? בא לקנטר כלשון הפסוק **"[וְהָיָה פִּי יֹאמְרוֹ אֲלֵיכֶם בְּנֵיכֶם] מָה הָעֲבוּדָה הַזֹּאת לָכֶם"**²? מה הטורח שאתם מטריחים עלינו בכל שנה לעכב את סעודתינו ולערב שמחת

¹ אפיקומן זה נוטריקון אפיקו - מיניו, כלומר אין אומרים הוציאו מיני מתיקה לקינוח סעודה, וכן אפיקומן זה לשון השלמה וסיום, ובלשון יוני אפיקומן זה מנוחה. ואינו מתכוין למצוות אכילה המצה שנראת אפיקומן שהיא זכר לקרבן פסח.

² **וקשה** שהרי פסוק זה נאמר בשמות בפרשת משכו (יב, כו) "מה העבודה הזאת", והפסוק אח"כ אומר "ואמרתי לכם פסח ל-ה", ואילו כאן האבא עונה לו "והגדת לבנך בעבור זה" (שם יג, ח) שהוא בפרשת קדש לי כל בכור. **ויישב באוי"ח** כי מסדר ההגדה לא חשב להזכיר הפסוקים הכתובים בתורה על השאלות, כי זה דבר פשוט שישב להם כמו שכתוב, אך בא להודיענו היכן דברה תורה כנגד ד בנים, ובחכם ורשע החידוש שאינו כתוב בתורה שישב להם על שאלתם, כי דרש לי ולא ל ו אינו כתוב בתורה, אך אנו דורשין ממנו תשובה לרשע מיתור לי.

החג [ירושלמי]. **ופונה למסובין ואומר**: ולפי שאמר **"לָכֶם" - וְלֹא לוֹ** דהיינו מצוות החג הם "לכם" ולא "לני", כלומר ר"ל שהוא לא נצטווה במצוות החג, והוציא את עצמו מכלל עם ישראל המחוייבים במצות, **ולפי שֶׁהוֹצִיא אֶת עַצְמוֹ מִן הַכֹּלל** וכפר במצוות ה', הוי כאילו **כָּפַר בְּעֶקֶר** בהקב"ה, שכל הכופר במצותיו כאילו כופר בו. וגילה לך הכתוב שבבן רשע הכתוב מדבר, ובניגוד לחכם הרשע לא קבל עליו מלכות שמים לאמר "ה' אלהינו", וגם לשון 'לכם' אינו מורה שתוף עצמו עמהם כמו 'אתכם'. ולכן **וְאִף אֶתְּהָה הִקְהָה אֶת שְׁנָיו** כלומר הכעיסהו וענה לכסיל כאיוולתו [או"ח, אבו'] **וְאָמַר לוֹ**: כנגדך דברה תורה שנאמר: **"[וְהִגַּדְתָּ לְבְנֶךָ]** "והגדת" מלשון גידין דהיינו כעס [או"ח] **בְּעֵבֹר זֶה** שאקיים מצותיו **עֲשֵׂה יְהוָה לִי בְּצִאתִי מִמִּצְרַיִם**", ומדגיש ואומר **ט לִי** לשכמותי עשה הגאולה - **וְלֹא לוֹ** ואומר 'לו' בלשון נסתר, כשם ששאל ברשע לבבו כך יענה לו, הוא דקדק ואמר "לכם" ולא "לו" כדי להוציא את עצמו מן הכלל, אנו גם כן מהפכין ודורשין להוציא מן הכלל. וממשיך ואומר **וְאִילוּ הָיָה רִשְׁעֵי שְׂכֵמוֹתַי שְׁסָ** במצרים בשעת הגאולה, **לֹא הָיָה נִגְאָל** אלא היה מת במכת חושך בג' ימי אפלה שמתו בהם רשעי ישראל [רשב"י] לפי שכל מדותיו של הקב"ה מדה כנגד מדה, כיון שאינו מאמין בגאולה שבכוח ה' להוציאנו ממצרים, לפיכך אינו ראוי להגאל [שבה"ל].?

תָּס -

מָה הוּא אֹמֵר ? (שמות יג,יד) **"מָה זֹאת"**.

וְאִמְרַת אֱלֹהֵי: "בְּחֹזֶק יָד הוֹצִיאָנוּ יְהוָה מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עַבְדִּים".

^ט וא"ת היאך דורש ועונה לרשע "לני" ולא "לני", שהרי פסוק זה נדרש לגבי מי שאינו יודע לשאול. וי"ל דאם אינו ענין לשאינו יודע לשאול תנחו ענין לרשע [אבו]. וי"מ שלהוסיף על עונשו אנו אומרים לו כן, כמו שדקדק הרשע במלת "לכם" להוציא את עצמו מן הכלל, אנו גם כן מהפכין ודורשין להוציא מן הכלל, לא שיהיה זה משמעו של מקרא, שהרי אף לשאינו יודע לשאל אנו משיבין כן [ריטב"א].

י וּבְנִיתִיבוֹת שְׁלוֹם כְּתַב: שלא מדבר כאן באפיקורוס, וכי על בן כזה יש בכלל ענין לשמע מה הוא אומר? אלא על רשע שהרשיע מתוך שנתגבר עליו יצרו והפילו פעמים רבות ואינו יכול להחלץ ממנו, ועל כן מתיאש ואומר "מה העבודה הזאת לכם", אתם שזכיתם לשמירה עליונה מיצר הרע ראויים הנכם לעבודת ה', אבל אני שמלא כשלונות מיצרי הרע הבוער בי איך יכול אני לעבד את ה', ואלו התשובה: אילו היה שם לא היה נגאל, פרוש, גם אנו שקועים היינו במצרים במט שערי טמאה, ורק מכח שהתחזקנו ולא התיאשנו מגאלת הנפש עם גאלת הגוף הגענו עד כה, ואלו היה שם לא היה נגאל מחמת עצם היאוש הזה שבו. **ועוד** שאינו מאמין בכח הטמיר ונעלם בשרש נשמות בני ישראל, אשר גם בעת ששקועים במט שערי טמאה לא דעך ניצוץ אלק ממעל שבקרבים, ונר אלהים טרם כבה. **ועל זה** הקהה את שניו שכפר בעקר, כי זה מעקרי האמונה שיהודי מחיב להאמין כי הקב"ה בחר בנו מכל עם, ושוכן אתם אפלו בתוך טמאותם. ואלו היה שם לא היה נגאל, כי רק בכח האמונה הזאת נגאלו אבותינו ממצרים, ורק בכח האמונה הזאת עתידין להגאל. וכנגד האמונה הזאת הסתפק משה ואמר הן בני ישראל לא יאמינו לי, אם כי ידע כי בני ישראל מאמינים בני מאמינים בהקב"ה, אך חשב שלא יאמינו בכחות הטמונים בהם, שעל אף היותם במצב כזה שק ועים במט שערי טמאה ראויים לגלוי אהבה מאת הקב"ה.

תם שאינו חכם ולא רשע [ריטבי"א] - **מה הוא אומר** שואל? 'תם' כמו סתם, שמחד שאינו חכם שיודע להעמיק ולהסדיר שאלתו בדרך מוסר וחכמה, ומאידך גם אין בו רשע להעמיק ברשע לבבו לכפור בעיקר כמו הרשע, אלא שואל סתם "מה זאת" [אוי"ח] כלשון הפסוק ["**וְהִזְהֵה כִּי יִשְׁאַלְךָ בֶּן־ךָ מָה לָאָמַר**] **מה זאת**?" כלומר, מה אלו המצוות והמנהגים שאנו עושים היום [שבה"ל]. ועונים לו את המשך הפסוק "**וְאָמַרְתָּ אֵלָיו** פירוש, משוך את ליבו וספר לו כל מעשה יציאת מצרים [אוי"ח] ואמור לו **בְּחֶזֶק יָד** בניסים גדולים ע"י עשר מכות **הוֹצִיאָנוּ יְהוָה מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עַבְדִּים**", וזכר לאותם ניסים הזה אנו עושים בלילה זה מצוות מיוחדות [רשב"ץ].

וְשֵׁאִינוּ יוֹדְעֵי לְשֵׂאוֹל -

את פתח לו, שְׁנַאֲמַר (שמות יג, ח):

"וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר, בְּעֵבֹר זֶה עָשָׂה יְהוָה לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרַיִם."

וְשֵׁאִינוּ יוֹדְעֵי לְשֵׂאוֹל אפילו בתמימות [אוי"ח] ודומה לילד קטן שאינו יודע לפתוח מעצמו ולשואל, ולכן **את פתח לו** עשה לו פתח וברר לו הענין כפי דעתו, כדי שיבין וישאל מעצמו, כמו שנאמר (משלי לא, ח) "פתח פיך לאדם" [שבה"ל] **שְׁנַאֲמַר**: "**וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר**, "והגדת" מעצמך, כלומר דרוש לו בהגדה ופרסם לו הנס [אוי"ח, אבו"י] **בְּעֵבֹר זֶה** שאקיים מצותיו כגון: פסח, מצה, ומרור הללו, **עָשָׂה יְהוָה לִי** גאולה זו באותות ומופתים [טור] **בְּצֵאתִי מִמִּצְרַיִם**".

אגב הזכרת הפסוק "והגדת לבנך" בדברי הבן שאינו יודע לשאול, מביאים את דרשת המכילתא ממנה למדים, שזמן חובת סיפור יציאת מצרים לבנינו הוא בליל הסדר [רשב"ץ].

יָכוֹל מֵרֵאשִׁי חֲדָשׁ?

תלמוד לומר: "ביום ההוא".

אי ביום ההוא יכול מִפְעוּד יוֹם?

תלמוד לומר: "בְּעֵבֹר זֶה", בְּעֵבֹר זֶה לֹא אָמַרְתִּי, אֶלָּא בְּשַׁעַה שִׁמְצָה וּמְרֹר מִנְחִים לְפָנֶיךָ.

מאחר שאנו מקדימין לדרוש בהלכות המועד קודם המועד, שואלים: **יָכוֹל** האם חייב לדרוש ויעשה פתח לבנו, ותהיה מצות 'והגדת לבנך' נוהגת **מֵרֵאשִׁי חֲדָשׁ** ניסן, כדרך שדרש משה רבינו ע"ה בראש חדש ומזהיר על הפסח, שנאמר "החודש הזה לכם ראש חדשים וגו' דבר אל בני ישראל לאמר ויקחו להם איש שה לבית אבות" [שבה"ל, ריבט"א, אבו"י] ועוד ששואלין בהלכות הפסח ב' שבועות קודם לחג [אוי"ח] **תלמוד לומר "ביום ההוא"** כלומר מצות ההגדה נוהגת ביום בו נגאלו ממצרים הוא יום י"ד [אבו"י] **אי ביום ההוא יכול**

שחייב לדרוש מזמן שחיטת הפסח שהוא **מִבְּעוֹד יוֹם**? דהיינו מבקרו של יום י"ד? **תִּלְמוּד לומֵר**:
"**בְּעֶבֶר זֶה**" - **בְּעֶבֶר זֶה** לשון 'זה' דהיינו שתוכל להצביע ולומר 'מצה זו' על שום מה, 'מרור זה' על
שום מה [שבה"ל, ריטב"א] ד"א: 'זה' בגימטריא י"ב מצות שאדם עושה לביל פסח, והן: ד' כוסות, חרוסת,
כרפס, שתי נטילות ידים, המוציא לחם, על מצוות מצה, מרור, וכורך [אב"ו] לכן **לא אִמְרַתִּי** לקיים מצוות
ההגדה **אֵלָּא דוּקָא בְּשַׁעָה שְׁיֵשׁ מִצָּה וּמְרֹר מִנְחִים לְפָנֶיךָ** על השלחן דהיינו לביל ט"ו.

מכאן תחילת עיקר ההגדה ודרשותיה, שהוא סיפור יציאת מצרים בפירוט החל מבחירת אברהם
ועד יציאת מצרים. ואמרו במשנה (פסחים קטז). שסיפור יציאת מצרים "מתחיל בגנות ומסיים
בשבח", ולדעת רב הכוונה לקטע הבא:

מִתְחִלָּה

עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה הָיוּ אֲבוֹתֵינוּ, וְעַכְשָׁיו קָרְבָנוּ הַמְּקוֹם לְעֲבוֹדָתוֹ,

שְׁנֵאמַר (יהושע כד, ב-ד):

"וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל כָּל הָעָם, כֹּה אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בְּעֶבֶר הַנְּהָר
יָשְׁבוּ אֲבוֹתֵיכֶם מֵעוֹלָם, תָּרַח אֲבִי אַבְרָהָם וְאֲבִי נָחוֹר, וַיַּעֲבֹדוּ אֱלֹהִים
אֲחֵרִים."

"וַיֹּאקַח אֶת אֲבִיכֶם אֶת אַבְרָהָם מֵעֶבֶר הַנְּהָר וְאוֹלָךְ אוֹתוֹ בְּכָל אֶרֶץ כְּנָעַן,
וְאֲרַבָּה אֶת זָרְעוֹ וְאֶתָּן לוֹ אֶת יִצְחָק."

"וְאֶתָּן לְיִצְחָק אֶת יַעֲקֹב וְאֶת עֵשָׂו, וְאֶתָּן לְעֵשָׂו אֶת הַר שְׁעִיר לְרֵשֶׁת אוֹתוֹ,
וַיַּעֲקֹב וּבְנָיו יָרְדוּ מִצְרָיִם."

מהי הגנות של אבותינו? כי **מִתְחִלָּה** לפני שהתחלנו להיות לעם **עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה הָיוּ אֲבוֹתֵינוּ**
תרח ובנו נחור שהיו עושים צלמים ומשתחיים להם, ו**עַכְשָׁיו** מאז שאברהם אבינו רצה וחיפש להכיר את
בוראו **קָרְבָנוּ הַמְּקוֹם** הקב"ה **לְעֲבוֹדָתוֹ** לקיום מצוותיו, כמו **שְׁנֵאמַר** אצל יהושע כאשר כינס את העם
לפני מותו, והזכיר להם תולדתם וחסדי ה' עימם: **וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל כָּל הָעָם** שנאמר לו בנבואה **כֹּה**
אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, בְּעֶבֶר הַנְּהָר (=נהר פרת) המבדיל בין ארץ כנען לארץ **יָשְׁבוּ אֲבוֹתֵיכֶם**
מֵעוֹלָם מיום שנבראו, ולא היה להם שום קשר לארץ ישראל, ושמה ישב גם **תָּרַח** שהיה **אֲבִי אַבְרָהָם**
וְאֲבִי נָחוֹר, וַיַּעֲבֹדוּ תָרַח וְנָחוֹר אֱלֹהִים אֲחֵרִים אבל אברהם מקטנותו הכיר את בוראו ומאס בעבודה
זרה, כידוע בדברי חז"ל ובספרי הכותיים, ומעצמו עשה ולא מתרבות אביו, ומאב ואם אחד יצאו הוא ונחור,
זה הלך לע"ז וזה עבד את השם, ומאס בכל זרע אביו וקרא ה' אחד, וכשם שנבדל הוא מכל האומות לקרוא
בשם ה' אחד, כך הבדילו ה' ולקחו הוא וזרעו להיות לו לגוי אחד בארץ, מדה כנגד מדה [ריטב"א] וזהו שנאמר
וַיֹּאקַח אֶת אֲבִיכֶם אֶת אַבְרָהָם מֵעֶבֶר הַנְּהָר כפשוטו מצידו השני של נהר פרת, וגם מורה שלקחו

מאותם ששוכנים בעבר הנהר היוצא מעדן, שפרשו מן העיקר, שלא ימשך אחר דעתם הכוזבת [ריטב"א].
וְאֵלֶיךָ אוֹתוֹ וציוותיו ללכת **בְּכָל אֶרֶץ כְּנָעַן** כמו שנאמר "קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך
 אתננה" כדי שתהא נוחה להכבש לבניו [ריטב"א] **וְאַרְבֶּה אֶת זְרַעוֹ** ישמעאל ובני קטורה. אולם **וְאַתָּן לוֹ**
אֶת יִצְחָק שיהיה הוא עיקר זרעו כמו שהבטחתי (בראשית כא) "כי ביצחק יקרא לך זרע", **וְאַתָּן לְיִצְחָק**
אֶת יַעֲקֹב וְאֶת עֵשָׂו אולם עשו לא נקרא זרעו שנאמר "כי ביצחק יקרא לך זרע", ודרשו חז"ל 'ביצחק'
 אבל לא כל יצחק, דהיינו רק יעקב נחשב ממשך זרעו [רשב"ץ]^א **וְאַתָּן לְעֵשָׂו אֶת הַר שְׁעִיר לְרִשְׁתָּהוּ**
 מפני זכותו של יצחק, וצוה הכתוב שלא יתגרו בו מלחמה כלל כדכתיב "כי ירושה לעשו נתתי את הר שעיר"
 [ריטב"א]. אולם אין לו כל חלק ונחלה בארץ הקודש, כמו שנאמר "וילך עשיו אל ארץ יעקב אחיו"
 (בראשית לו, ו) כלומר שלא רצה לקבל עבדות ועינוי כמו שקבל יעקב אבינו [רשב"ץ]. וכדי להודיע לכל כי יעקב
 הוא זרעו של יצחק ושל אברהם בלבד, ובו מתקיימת גזירת ברית בן הבתרים "כי גר יהיה זרעך בארץ לא
 להם", ע"ז אמר **וַיַּעֲקֹב וּבְנָיו** בלבד **יָרְדוּ מִצְרָיִם** שרק עליהם נגזר לגלות ולקיים גזרת השעבוד "ועבדום
 ועינו אותם", וכשם שקיים להם גזירת הגלות כ"ש שיקיים להם הגזירות הטובות ויוציאם ממצרים ויקבלו
 את התורה וינחלו את הארץ, כמו שנאמר "וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי, ואחרי כן יצאו ברכוש גדול".
 ועל זה **סידר המסדר ואמר 'ברוך שומר' וכו'** [ריטב"א].

קעת מברכים את ה' בירידת האבות למצרים, לפי שכשם שמברכים על הטובה כך מברכים על
 הרעה, שהקב"ה מחשב את הקץ מיום הגזירה לעשות כמו שגזר שנלך בגלות ואח"כ יגאלנו ויוציאנו
 ברכוש גדול [ריטב"א, רוקח].

בְּרוּךְ

שׁוֹמֵר הַבְּטָחָתוֹ לְיִשְׂרָאֵל, בְּרוּךְ הוּא.

**שֶׁהִקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא חֲשַׁב אֶת הַקֶּץ, לַעֲשׂוֹת כְּמוֹ שֶׁאָמַר לְאַבְרָהָם אָבִינוּ
 בְּבְרִית בֵּין הַבְּתָרִים,**

שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית טו יג-יד):

**"וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם, יָדַע תֵּדַע כִּי גֵר יִהְיֶה זְרַעְךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם, וְעֲבָדוּם וְעִנּוּ
 אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה. וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָן אֲנִי וְאַחֲרָי כֵּן יֵצְאוּ
 בְּרִכְשׁ גָּדוֹל".**

^א ולכן יצא עשו הרשע תאום עם יעקב הצדיק בבטן אחת, כדי שיבינו כל העולם כי צדקתו של יעקב הצדיק מעצמו
 באה לו ולא במערכת מזל, ולא בטבע אב ואם, ולא מסיבה אחרת, שהרי בבטן אחת נולדו, ועשו יצא לתרבות רעה
 ויעקב הלך בדרך טובים [ריטב"א].

בְּרוּךְ שׁוֹמֵר הַבְּטָחְתּוֹ לְיִשְׂרָאֵל כשגזר על אברהם אבינו הגלות, הבטיחו שלבסוף יעניש את העובדים בהם, ושיוציאים ברכוש גדול (ריטב"א, או"ח) **בְּרוּךְ הוּא** ששמר להם ההבטחה הזו, וזהו שאומר **שְׁהַקְבֵּ"ה חֲשַׁב אֶת הַקֶּץ לַעֲשׂוֹת** דהיינו קיים הבטחתו ולא איחר גאולתם אפילו רגע אחד [רשב"ץ] ועוד שעשה איתנו חסד ומנה את זמן השיעבוד מלידת יצחק שזהו ק"ץ שנים כדי לקרב הגאולה [שבה"ל, או"ח] **כְּמוֹ שֶׁאָמַר לְאַבְרָהָם אֲבִינוּ בְּבְרִית בֵּין הַבְּתָרִים, שֶׁנֶּאֱמָר: וַיֹּאמֶר הַקֵּב"ה לְאַבְרָם, יָדַע תְּדַע כִּי גֵר יִהְיֶה זְרַעְךָ כְּלוֹמֵר, תְּדַע כִּי גֵירוֹת יִהְיֶה לְזַרְעֲךָ מִשְׁנֹלָד לְךָ זֶרַע שֶׁהוּא יִצְחָק [או"ח, אבו"ז] וְהַגְרוֹת תִּהְיֶה בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם מְלִידַת יִצְחָק 190 שָׁנָה, וּבְנוֹסָף וְעַבְדוּם וְעֵנּוּ אֹתָם בְּמִצְרַיִם 210 שָׁנִים, וְסָה"כ הַשִּׁיעֲבוּד הוּא אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה, כְּלוֹמֵר, גֵר יִהְיֶה זְרַעֲךָ אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה מִזְמַן לִידַת יִצְחָק עַד שִׁיֵּצְאוּ מִמִּצְרַיִם ב'. וְאֵע"פ שֶׁהַקֵּב"ה גִּזַּר עֲלֵינוּ עוֹל הַשִּׁיעֲבוּד, אִמְנַם גַּם הַבְּטִיחוּ וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ הֵינּוּ הַמִּצְרַיִם שֶׁהֵעֲבִידוּ אֶת יִשְׂרָאֵל, דָּן אֲנִי אֲדוֹן אוֹתָם וְאֶעֱנִישׁם בְּעֶשֶׂר מִכּוֹת. וְאָמַר 'וּגַם' לְרַבּוֹת אַרְבַּע מַלְכוּיֹת בָּבֶל, יוֹן, מִדִּי, וְאֲדוֹם, וְשָׂאֵר הָאוֹמוֹת הַמִּצְיָקִים לְיִשְׂרָאֵל שֶׁאִף הֵם יֵעֲנְשׁוּ עַל שֶׁעֲבָדוּ אֶת יִשְׂרָאֵל [רש"י] וְאַחֲרַי כֵּן יֵצְאוּ בְּרַכְשׁ גָּדוֹל בְּמִמּוֹן רַב, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמָר "וַיִּנְצְלוּ אֶת מִצְרַיִם" וַיִּנְצְלוּ מִלְשׁוֹן רִיקוּנוֹת, כְּלוֹמֵר שְׂרוֹקְנוֹ אוֹתָם מִמוֹנֵם וְנִטְלָהוּ עִימָהֶם [ויבואר בקטע בפני עצמו בהמשך ההגדה].**

מכסה את המצות ומגביה את הכוס בימין ויאמר:

וְהִיא

שֶׁעֲמָדָה לְאַבּוֹתֵינוּ וְלָנוּ.

שֶׁלֹּא אֶחָד בְּלֶבֶד עֲמַד עָלֵינוּ לְכַלּוֹתֵנוּ.

אֶלָּא שֶׁבְּכָל דּוֹר וְדוֹר עוֹמְדִים עָלֵינוּ לְכַלּוֹתֵנוּ.

וְהַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מְצִילֵנוּ מִיָּדָם.

וְהִיא ההבטחה שהבטיח לאברהם בברית בין הבתרים "וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי", שהיא דן

אותם ומציל אותנו מידם ומיד שאר אומות [ריטב"א, אבו"ז] **שֶׁעֲמָדָה לְאַבּוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם וְלָנוּ** בשאר גלויות,

² שהרי יצחק אבינו חי 130 שנה עד שנולד יעקב, כדכתיב "ויצחק בן ששים שנה בלידת אבות", ובן 130 שנה היה יעקב כשירד למצרים. נמצא שיש ק"ץ שנים משנולד יצחק עד שירדו למצרים, ובמצרים נשתעבדו 210 שנים, נמצא שעברו 400 שנה משנולד יצחק עד שיצאו ממצרים, וזהו שאמר "שהקב"ה חישב את הק"ץ, דהיינו הק"ץ שנים מלידת יצחק כדי שנסבול פחות בגלות מצרים. **וכך** פירוש הפסוק (דרשה וסרסה) "ועבדום ועינו אותם" דהיינו במצרים זה היה רק מאתיים ועשר שנים, ועינו זה כלול במה שהבטיחו "כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ארבע מאות שנה", כי מלידת יצחק התחילה הגרות ועד שיצאו ממצרים עברו 4 מאות שנה, אבל בפועל נשתעבדו במצרים רק רד"ו שנים. **וכן** הוא פירושו לפי טעמי המקרא, שהרי יש טעם אתנחתא תחת המילה "אותם", שתפקידו להפריד בין "ועבדום ועינו אותם" לבין "ארבע מאות שנה", ובא לומר ש"ארבע מאות שנה" לא קאי על "ועבדום" אלא זה מוסב על תחילת הפסוק "כי גר יהיה", שסך כלל הגרות יהיה ארבע מאות שנה, אבל בפועל נשתעבדו רק רד"ו שנים.

שלא אחד בלבד מבין האומות עמד עלינו לכלותנו כלומר לא רק המצרים בלבד עמדו להרע לנו, אלא שפכל דור ודור עומדים עלינו כל מיני אומות שרוצים לכלותנו, אבל והקב"ה מצילנו תמיד מידם ומפר עצתם הרעה, וזאת מכוח אותה הבטחה שהבטיח לאברהם אבינו, כדאיתא במדרש שהראהו הקב"ה ארבעה גליות והבטיחו שימלטו ישראל מהם [ריטב"א, שבה"ל]. וכן היה כבר מזמן יעקב אבינו שרצה לבן הרשע להרגו, והקב"ה הצילו מידו [ריטב"א] ולולא ההבטחה שהבטיח לאברהם אבינו היה יעקב נאבד ח"ו [מחז"י] וזה שאמר אח"כ בעל ההגדה "צא ולמד מה ביקש לבן הארמי" [ריטב"א].

במשנה בפסחים (קטז): נאמר שאחר שמתחיל בגנות ומסיים בשבח, דורש מארמי אובד אבי עד שגומר הפרשה כולה, והכוונה היא לארבעה פסוקים שהיה אומר מביא הביכורים [אבו] ופסוקים אלו והדרשות שבהם הם עיקר ההגדה, לפי שנכלל בהם סיפור יציאת מצרים בהרחבה גדולה.

בקטע זה מתחילים לספר מלבן הארמי שהיה ראש המרשיעים המתחכמים עלינו לכלותנו, ועליו נאמר הפסוק הראשון בפרשת ביכורים "ארמי אובד אבי", ומרחיבים ומבארים את הפסוק הזה עם שאר הפסוקים שבפרשת ביכורים ^י, כדי להודות לה' על ריבוי הטובות שעשה עמנו כשהיינו במצרים עד קבלת התורה והכניסה לארץ [רשב"ץ].

יניח הכוס מידו ויגלה את המצות.

צא ולמד

מה בקש לבן הארמי לעשות ליעקב אבינו.

שפרעה לא גזר אלא על הזכרים ולבן בקש לעקור את הכל,

שנאמר (דברים כו, ה):

"ארמי אבד אבי, וירד מצרימה, ויגר שם במתי מעט, ויהי שם לגוי גדול עצום ורב".

צא ולמד איך התחילו הצרות ליעקב [אבו, ראב"ן] מה בקש לבן הארמי ראש המרשיעים [רשב"ץ] שהיה אחינו בשרנו [ריטב"א] לעשות ליעקב אבינו כשרדף אחריו, שגם הוא בא מכח אותה הגזירה הנ"ל, שמחשבתו גרועה משל פרעה שפרעה לא גזר בתחילה אלא על הזכרים להשליכם ליאור, אולם הניח הבנות, ועשה כן מפני שאמרו לו החוזים בכוכבים שעתיד להולד לישראל בן שיושיע את ישראל, כדכתיב

^י פרשת "ביכורים": כל איש מישראל, שיש לו פירות משבעת המינים שהבשילו ראשונה על העץ, מצווה להביאם לבית המקדש וליתנם לכהנים, שנאמר (שמות כג, יט; שם לד, כו): "ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה' אלהיך". **בהבאת ביכורים** ישנה מצווה נוספת, והיא נקרא מצוות "מקרא ביכורים" או "וידוי ביכורים", כלומר כשבא האדם עם הביכורים אל הכהן, הריחו אומר תחילה דברי הודיה לה על החסדים שעשה עמנו, שהוציאנו ממצרים ונתן לנו את הארץ הזאת ארץ זבת חלב ודבש, ואומר כלשון התורה (דברים כו, ג-ט).

"כל הבן הילוד היאורה תשליכהו, וכל הבת תחיון" [ריטב"א]. ואילו **וּלְבָן** הרשע **בְּקֶשׁ לַעֲקוֹר אֶת הַכֹּל**, להשמיד את יעקב וכל זרעו, כמו שנאמר "יש לאל ידי לעשות עמכם רע, ואלהי אביכם אמש אמר אלי, השמר לך מדבר עם יעקב מטוב עד רע", גלה דעתו שרצה לקחת הכל, לולי אזהרת האל יתברך, וזהו **שְׁנֵאמַר**: "**אֲרַמִּי אֲבָד אֲבִי**", לבן הארמי רצה לאבד את אבא שהוא יעקב אבינו [תרגום] ואע"פ שלבסוף לא הצליח לאבדם מ"מ אמר הכתוב "אבד", משום שהקב"ה מצרף לרשעים מחשבה רעה למעשה, לכך תלה לו הכתוב כאילו אבדם [אבר', שבה"ל]. ולאחר שניצל מלבן באו עלינו אחרים לכלותינו, וזהו שאומר **וַיֵּרֶד** יעקב ובניו **מִצְרַיִמָּה וַיָּגֵר שָׁם בְּמֵתֵי מֵעֵט** בתחילה היו יעקב ובניו מעטים כשירדו למצרים, ואח"כ נתקיים בהם **וַיְהִי שָׁם לְגוֹי גָדוֹל, עֲצוּם וָרַב**. ועכשיו הולך בעל ההגדה ומבאר את לשון הפסוק.

ביאור הפסוק הראשון:

– **"וַיֵּרֶד מִצְרַיִמָּה"**

אָנוּס עַל פִּי הַדְּבוּר.

– **"וַיָּגֵר שָׁם"**

מְלֻמָּד שֶׁלֹּא יֵרֵד לְהִשְׁתַּקֵּעַ אֶלָּא לְגוּר שָׁם, שְׁנֵאמַר (בראשית מז, ד): **וַיֹּאמְרוּ אֵל פְּרַעֲהַ, לְגוּר בְּאֶרֶץ בְּאֵנוּ, כִּי אֵין מְרַעָה לְצֹאן אִשְׁרָל לְעַבְדֶּיךָ, כִּי כָבֵד הָרַעַב בְּאֶרֶץ כְּנַעַן. וְעַתָּה יֵשְׁבוּ נָא עַבְדֶּיךָ בְּאֶרֶץ גִּשׁוֹן:**

– **"בְּמֵתֵי מֵעֵט"**

כְּמָה שְׁנֵאמַר (דברים י, כב): **בְּשִׁבְעִים נֶפֶשׁ יֵרְדוּ אֲבוֹתֶיךָ מִצְרַיִמָּה, וְעַתָּה שְׁמֹךְ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לְרַב.**

– **"וַיְהִי שָׁם לְגוֹי"** [י"ג לגוי גדול]

מְלֻמָּד שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מְצִינִים שָׁם.

– **"גָּדוֹל, עֲצוּם"**

כְּמוֹ שְׁנֵאמַר (שמות א, ז): **וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ וַיִּשְׂרְצוּ וַיִּרְבוּ וַיַּעֲצְמוּ בְּמֵאֵד מְאֹד, וַתִּמְלֵא הָאֶרֶץ אֹתָם.**

– **"וָרַב"**

כְּמָה שְׁנֵאמַר: **"רַבְּבָה כְּצִמְחַ הַשָּׂדֶה נִתְתִּיף שְׂדִים נִכְנוּ וַיִּשְׁעֲרֵךְ צִמְחַ וְאֵת עֵרֶם וְעֵרְיָה"** (יחזקאל טו, ז) **"וְאֵעֲבֹר עֲלֶיךָ וְאֶרְאֶךָ מִתְבוֹסֶסֶת בְּדַמֶּיךָ וְאֹמַר לְךָ בְּדַמֶּיךָ חַיִּי, וְאֹמַר לְךָ בְּדַמֶּיךָ חַיִּי"** (שם טו, ו).

• **וַיֵּרָד יַעֲקֹב מִצְרָיִמָה - אָנוּס** מדאמר "וירד" ולא ויצא או וילך משמע שירד בעל כרחו באונס ולא ברצון [אוי"ח] וזה היה **על פי הַדְּבֹר** כלומר, על פי מאמרו ודבורו של הקב"ה לאברהם אבינו שאמר לו "כי גר יהיה זרעך, בארץ לו להם" [רשב"י]. ומנין שלא רצה לרדת? שנאמר "אל תירא מרדה מצרימה" שהיה מתירא יעקב לירד למצרים, לפי שידע שעתידין בניו להשתעבד שם [שבה"ל, או"ח, אבו"י] ואלמלא גזרת בין הבתרים לא היה יורד לשם, נמצא שמוכרח היה לירד לשם, עד שאמר לו הקב"ה "אנכי ארד עמך מצרימה, ואנכי אעלך גם עלה" [אבו"י].

• **וַיָּגֵר שָׁם -** שמא תאמר לא ירד למצרים אלא ליטול כתר מלכות, ת"ל "ויגר שם" **מִלְמַד שְׁלֹא יֵרָד יַעֲקֹב אֲבִינוּ לְהִשְׁתַּקֵּעַ בְּמִצְרַיִם** דרך קבע **אֶלָּא לְגוּר שָׁם** באופן עראי כגר [ריטב"א, אבו"י] עד שיעברו שני הרעב ואח"כ ישובו לארץ כנען, וראיה לדבר **שְׁנֵאַמֵּר**: **וַיֹּאמְרוּ אַחֵי יוֹסֵף אֶל פְּרֹעֶה** לאחר ששאל מה מעשיהם, ענו ואמרו לו **לְגוּר** באופן זמני **בְּאַרְץ בְּאֵנוּ**, והסיבה לכך **כִּי אֵין מְרַעָה לְצֹאן אֲשֶׁר לְעַבְדֶּיךָ** אבל אם היה מרעה לא היינו באים לכאן, **כִּי כְבֵד הָרַעַב בְּאַרְץ כְּנַעַן** אבל במצרים אפשר לרעות שכן הנילוס עולה ומשקה, **וְעֵתָה** באופן זמני **יִשְׁבוּ נָא עַבְדֶּיךָ בְּאַרְץ גִּשְׁן** שהיא קרובה אל ארץ כנען, ומיד בתום הרעב נשוב לארץ כנען, כיון שלא באנו להשתקע אלא לזמן מוגבל.

• **בְּמַתִּי מֵעֵט -** שמא תאמר באוכלוסין הרבה ירדו מצרים: ת"ל "במתי מעט", פירוש באנשים מעטים [אבו"י, מחז"ו], וראיה לכך **כְּמָה שְׁנֵאַמֵּר**: **בְּשִׁבְעִים נֶפֶשׁ יֵרְדוּ אֲבוֹתֶיךָ מִצְרָיִמָה**, אבל אח"כ היו ששים ריבוא, כמו שממשיך הפסוק ואומר **וְעֵתָה שְׁמֶךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לְרֹב**.

• **וַיְהִי שָׁם לְגוּי גָדוֹל -** עם ישראל היו במצרים 'גוי' דהיינו אומה ועם בפני עצמו, וכיצד היו ניכרים מהם? **מִלְמַד שְׁהִיוּ עִם יִשְׂרָאֵל מְצִינִים שָׁם**. פרש"י 'ציון' זה לשון אספה, שנמצאו יחד במקום אחד בעיר אחד שלא התערבבו בשאר הערים, ולכך היו נראין לעם אחד, ודייק לה מדכתיב "לגוי", וזהו ודאי נס מה' יתברך כדי שיהיו עוזרים זה לזה, כי הפירוד סיבת הגלות [ריטב"א, אבו"י]. **וַי"מ** שהיו מצויינים ומסומנים בדתם ומנהגם כגון ציצית בבגדיהם, עד שהיו ידועים וניכרים ונקראים כעם בפני עצמו, ואמרו חז"ל (מכילתא בא פ"ה) בזכות ארבעה דברים נגאלו ישראל ממצרים, שלא שינו את שמם, ולא שינו את לשונם, ושלא היה בהם פרוצים בעריות, ושלא היו בהם מלשינים [שבה"ל, רשב"י].

• **גָּדוֹל (=רב) עם מרובה באוכלוסין²⁷, עָצוּם (=חזק) - כְּמוֹ שְׁנֵאַמֵּר: וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פְּרוּ וַיִּשְׁרְצוּ וַיִּרְבּוּ** בכמות, שהיו יולדת כשרצים ששה בכרס אחד [רש"י, או"ח] ולא הפילו נשותיהם ולא מתו הולדות כשהם קטנים [אוי"ח]. **וַיַּעֲצְמוּ בְּמַאֵד מְאֹד** ואין יכולין להיות יותר [טור] **וַתִּמְלֵא הָאָרֶץ אֹתָם**. וזה היה קודם הגזרה שהיו רבים שלא כדרך כל הארץ, ועל זה נתחכמו להם והפרישום מנשותיהם, ואחר כך היו הולכין ללדת תחת התפוח, וזהו שאמר בסמוך "ורב" שהיו צצין כעשב השדה [אוי"ח].

²⁷ **ור' ישעיה פירש ש"גדול"** אינו מדבר על רבוי אוכלוסין שהרי אומר אח"כ "ועצום", **אלא פירוש לגוי גדול שהיו אנשים גדולים וחשובים במצרים כמו שאומרים הוא אדם גדול, וכמו "והאיש משה גדול מאוד" [שבה"ל].**

• **רָב -** לשון ריבוי, שהיו הולכים ומתרבים במצרים [שבה"ל] שהיו בתכלית הריבוי כמו עשב השדה, וכמו שהיו עצומים בכח היו רבים במספר [רשבי"ן] שכן בירידתנו למצרים היינו שבעים נפש, והקב"ה ריבה אותנו, **כִּמֶּה שְׁנֵי־אֲמֹרֹת** בנבואת יחזקאל **רַבְבָּה** פירושו רבבות הרבה, דהיינו עשרות אלפים [מצודות] **כְּצִמַח הַשָּׂדֶה נִתְתִּיף** במצרים, כלומר, שהיו גדילים מאליהם כצמח השדה בלא שום צער ועמל. וכמו שהצמח כל מה שגוזזין אותו יותר צומח, כך ישראל כל מה שהיו מענים אותם היו פרים ורבים. וכן הוא אומר "וכאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוץ" [אבו', ריטב"א]. וכיון שמתגדלין באים עדרים עדרים לבתיהם, שנאמר **וְתִרְבִּי וְתִגְדְּלִי** במצרים לעם גדול **וְתִבְאֵי בְעֵדֵי עֲדָיִים** בקישוט שבקישוטים, כלומר כיון שבאת והגעת לזמן נערות קישטתי אותך בקישוטים יפים מאוד, ואמרו חז"ל אל תקרי 'בעדי עדיים' אלא בעדרי עדרים, והקב"ה היה עושה שכל ילד דומה קלסתר פניו לצורת אביו. והסימן לכך שגדלו **שְׂדֵים נִכְנֹו וּשְׁעָרָךְ צִמַח** שהם סימני נערות. שהיו בנות ישראל יולדת בשדה מפני פחד המצריים, ורק לאחר שגדלו כ"כ עד שניכר בהם סימני נערות שבו לביתם [שבה"ל]. והנמשל הוא 'יושדים נכוננו' - זה משה ואהרן שהיו נכונים לגאלם, דכתיב "שני שדיך כשני עפרים", "ושערך צמח" - דהיינו שהגיע זמן הגאולה [ריטב"א] אולם כיצד יגאלם שכן **וְאֵת עַרְס וְעֶרְיָה** בלי בגדים, כלומר בלא מצוות ומעשים טובים, ובזכות מה יגאלו? ולכן נתן להם דם פסח ודם מילה שמלו ביום י"ד בניסן [ריטב"א, אבו', או"ח] וזהו שכתוב **וְאֶעְבֹּר עֲלֶיךָ** [לצידך] **וְאֶרְאֶךָ מִתְבוֹסֶסֶת בְּדַמֶּיךָ** שהיו מתבוססים בטיט שהיו עושים ממנו הלבנים ולא היה להם פנאי לנקות עצמן, כי תמיד היו מכריחים אותם לעשות הלבנים יום יום לא ישבותו [רד"ק] **והנמשל** שהגיע זמן הגאולה ולא היה להם במה להיגאל שכן היו רקנים ממצוות ומעשים טובים, אבל בזכות שתי מצוות שקיימו במצרים דם מילה ודם פסח [=מתבוססת בדמך] זכו להיגאל, וזהו שכפל הנביא הענין ואמר **וְאֶמַר לָךְ בְּדַמֶּיךָ חַיִּי וְאֶמַר לָךְ בְּדַמֶּיךָ חַיִּי**, כלומר שבשכר שני דמים שהם דם פסח ודם מילה, אזי "חיי" תזכי לגאולה [רש"י] ^{טז}.

^{טו} **בעל ההגדה** הפך את סדר הפסוקים שהרי קודם כתוב "ואעבור עליך" וכו', ופסוק אחריו כתוב "רבבה כצמח השדה נתתיך". **הנביא** יחזקאל מתאר וממשיל את מצבם השפל של עם ישראל, מאז ירידתם למצרים ועד לגאולתם משם, במשל לתינוקות עזובה שנולדה בשדה ומתגוללת ורמוסה בטנוף בדם לידתה, עד שעבר שם המלך שלקחה לביתו וגידלה במסירות וטיפחה בכל מיני תפנוקים כמו בת מלכים, עד שהגיעה לכלל סימני נערות, אז קישטה המלך בקישוטים יפים מאד, ומשהגיע עת דודים והיתה, ראויה להיות מלכה, נשא אותה המלך לו לאשה.

^{טז} **כתב ב'נתיבות שלום'**: כי ב'יסודות היהדות הנרמזים בדם פסח ודם מילה, דהינו אמונה ושמירת ברית קדש, הם הנרתיקים לשמר על כל דבר שבקדשה שלא ישלטו בהם החיצונים. שאם אמונתו טהורה וזכה, וחי חיי קדשה וטהרה, אז רגלי חסידי ישמר. **וזהו** "ואראך מתבוססת בדמך", שיהודי שופך דמו לקים ב ענינים אלו, ואומר לך בדמך חיי, שאז הוא מלא חיות בכל דבר ש בקדשה. וזהו שאומרים ב פעמים בדמך חיי כנגד ב ענינים אלו המרמזים בדם פסח ודם מילה. **ומרמז** בזה עוד דהנה איתא מהאריזל שיש דם טהור ודם טמא, ואם יהודי מתאבק בדמו ושופך דמו לקים רצון השם, ואינו משלים עם המציאות שיצר הרע ישלט על דמו, אזי גם מהדם הטמא נהפך לו לחיות דקדשה, והוא בבחינת מאמר חזל דם נעכר ונעשה חלב, הינו מהדם הטמא נעשה שפע עליון ורתחא דקדשה.

אחר שדרשנו את הפסוק הראשון מפרשת בכורים, באים לדרוש את הפסוק השני, כדי לספר בליל זה רבוי הטובות שעשה לנו האל, כמו שהיו מספרים מביאי הביכורים לבית המקדש, כדי להרבות תודות ושבחים לאל על כל הטובות שעשה עמנו [רשב"ץ].

”וַיִּרְעוּ אֶתְנֹוּ הַמִּצְרִים וַיַּעֲנוּנוּ, וַיִּתְּנוּ עֲלֵינוּ עֲבֹדָה קָשָׁה”.

ביאור הפסוק:

– **”וַיִּרְעוּ אֶתְנֹוּ הַמִּצְרִים”**

כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית א, 7): **”הִבֶּה נִתְחַכְּמָה לוֹ פֶּן יִרְבֶּה, וְהָיָה כִּי תִקְרָאנָה מִלְחָמָה וְנוֹסֵף גַּם הוּא עַל שְׂנְאֵינוּ וְנִלְחַם בָּנוּ, וְעָלָה מִן הָאָרֶץ”.**

– **”וַיַּעֲנוּנוּ”**

כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (שם א, יא): **”וַיִּשְׁכְּמוּ עָלָיו שָׂרֵי מִסִּים לְמַעַן עֲנֹתוֹ בְּסִבְלָתָם, וַיִּבֶן עָרֵי מִסְכְּנוֹת לְפָרְעָה, אֵת פֶּתֶם וְאֵת רַעַמְסֵס”.**

– **”וַיִּתְּנוּ עֲלֵינוּ עֲבֹדָה קָשָׁה”**

כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (שם א, יג): **”וַיַּעֲבֹדוּ מִצְרַיִם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּפָרֶךְ”.**

◆ **וַיִּרְעוּ אֶתְנֹוּ הַמִּצְרִים** פירוש שהמצרים החשיבו אותנו לרעים ולכן התחכמו איך יוכלו להרע לנו, והראיה לכך ¹² [רשב"ץ או"ח] **כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: [נִיאֶמַר (פרעה) אֶל עַמּוֹ הִנֵּה עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רַב וְעֲצוּם מִמֶּנּוּ] הִבֶּה נִתְחַכְּמָה ¹³ לוֹ פֶּן יִרְבֶּה** ויהיו הרוב במצרים, וזה יהיה לרעתינו, שכן **וְהָיָה כִּי (כאשר) תִּקְרָאנָה מִלְחָמָה** עם אויבנו מבחוץ, אזי **וְנוֹסֵף גַּם הוּא** מבפנים **עַל שְׂנְאֵינוּ** שמבחוץ **וְנִלְחַם בָּנוּ, וְעָלָה (ויצא) מִן הָאָרֶץ** דהיינו שעמ"י יצא ממצרים ויגאל [רש"י]. וי"מ ש"ועלה מן הארץ" קאי על המצרים, שעם ישראל יגרשום ויאלצו לצאת ולעזוב את הארץ, ועם ישראל ירשוה [רשב"ץ, רש"י סוטה יא].

¹² אבל לא נוכל לפרש שהרעו וירעו לנו, שלא מצינו בפסוק הבה נתחכמה שום הרעה [או"ח]. **וביאר הרשב"ץ:** שי שפרש בין "וירעו לנו" לבין "וירעו אותנו", כי "וירעו לנו" ר"ל כי הגיעה רעתם אלינו בגופותינו אשר עברה עלינו רעתם תמיד בצער ועוני, אבל "וירעו אותנו" ר"ל כי חשבונו רעים מבלי הגעת רעה לגופותינו. **ובריטב"א פירש:** כיון שראו שהיינו פרים ורבים, נתחכמו היאך להרע לנו ולענותינו. ומביא ראיה מהפסוק כי בתחלה לא עינו אותם לגמרי והיו נכלמים לשלוח בהם לפי שבאו למצרים בהבטחתם ונתיישבו ביניהם במצותם וזה נקרא בגידה גדולה, אלא התחילו להרע להם ולהתנפל ולהתגולל עליהם בחכמה.

¹³ **ואמרו רבותינו** (סוטה יא). "להם" לא נאמר אלא "לוי", דהיינו שנתחכם על מושיען, שהרי כבר נשבע הקב"ה שלא יביא מבול לעולם, והם לא ידעו כי על כל העולם אינו מביא אבל על אומה אחת מביא [ריטב"א].

◆ **וַיַּעֲנוּנוּ** - מה היה העינוי? **כָּמָה שְׁנָאֲמַר**: **יֵט וַיְשִׁימוּ עָלָיו** על עמ"י **שְׂרֵי מְסִים** שרים שיגבו מהם מס עבודה, **לְמַעַן עֲנֹתוּ** את ישראל **בְּסִבְלַתְּם** במלאכתם של המצרים. "ענתו" - לשון מעוט תשמיש, כמו "אם תענה את בנותי", כלומר שימעטו לשמש מטתם בשביל סבלותם, וכל זה לקיים הגזרה "ועבדום וענו אותם" [חזקוני] ומה היה המס שהטיל עליהם? **וַיִּבְּן** עם ישראל **עָרֵי מִסְכָּנוֹת** בתי אוצרות, ששם אכסנו את האוצרות **לְפָרְעָה** [רש"י] ונקראו 'מסכנות' לפי שמסכנות בעליהן, כי העוסק בבנין בא לידי עניות. **ד"א**: לפי שהבונים אותם עומדים בסכנה [הדר זקנים]. ומה שמות הערים? **אֵת** עיר **פְּתֵם** ו**אֵת** עיר **רַעְמֶסֶס**, וכל אותם שנים שהיו ישראל בשעבוד, לא עשו רק אותן שני עיירות [הדר זקנים] והכל כדי לענותם ולמעטם [ריטב"א].^ב

◆ **וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבֹדָה קָשָׁה** המשברת את הגוף - **כְּמוֹ שְׁנָאֲמַר**: **וַיַּעֲבֹדוּ מִצְרַיִם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּפֶרֶךְ כָּאֵל**, "בפרך" מתרגמינן 'בקשיו' לשון קושי ושבירה, בעבודה קשה המפרכת את הגוף, שהעבדום בחומר ובלבנים כדי שיכחישו גופם ויתמעט לחותם ולא יזרעו זרע ויתמעטו. וי"מ "בפרך" מלשון פרוכת 'מחיצה' (הפרדה) שהיו מפרישין אותם מנשותיהם, וכן גבי עבד נאמר "לא תרדנו בפרך לעיניך" דהיינו להפרישו מאשתו [רשבי"ץ].

יט ודרשו רז"ל (סוטה יא.) וישימו עליהם לא נאמר אלא וישימו עליו, מלמד שתלו מלבן בצוארו של מלך, שאם היה אחד מישראל שיאמר איסתניס אני, אומרין לו: כלום איסתניס אתה מפרעה? שאפילו המלך היה מסייע בדבר, ואח"כ נתנו עליהם עבודה קשה כדכתיב "בפרך", כללו של דבר מעט מעט היו מתגברין עליהם, ולפיכך נמשלו למרור שתחילתו רך וסופו קשה.

^ב **"את פיתום ואת רעמסס"** - נחלקו רב ושמואל, **חד אמר** פיתום שמה, ולמה נקרא שמה רעמסס? שראשון ראשון מתרוסס. **וחד אמר** רעמסס שמה, ולמה נקרא שמה פיתום, שראשון ראשון פי תהום בולע, כדי שלא יהנו המצרים במעשה ידיהם, ונמצא שכל מה שעשו היה לריק. ומבואר לפי דבריהם שהיה רק עיר אחת ורק נחלקו הו שמה האמיתי ומהו הכינוי שלה.

כא ודרשו רז"ל מילה ב'פרך" בכמה אופנים:

א. ב'פה רך', כי בתחילה אמרו להם כי המלאכה נחוצה ואינו אלא ליום אחד, עשו רצון המלך כדי שיתרצה לכם, כי הטיב לכם ולאבותיכם עד היום, מיד הלכו כל ישראל בזריות ועשו עמו בכל כחן, לפי שהיו בעלי כח וגבורים, כיון שחשכה העמיד עליהם נוגשים ואמר להם חשבו את הלבנים, מיד עמדו ומנו אותם, ואמר להם כזה אתם מעמידים בכל יום ויום. ועשו כן בעורמה, כי בתחלה היו נכלמים לשלוח בהם יד לגמרי לפי שבאו למצרים בהבטחתם, ונתיישבו ביניהם במצותם, ולכן לא עינו אותם לגמרי אלא התחילו להרע להם ולהתנפל ולהתגולל עליהם [ריטב"א]

ב. ב'פה רך', מלמד שהיה פרעה מפיסס בדברים רכים, בתחלה היה אומר להם בניי עשו מלאכתי ובנו בנין קטן הזה, ואני נותן לכם מתנות רבות, עד שהרגילים למלאכתו ונשתעבדו לו, לבסוף היה משעבדם בפרך, שמשבר עצמותם ומכתתם, ודומה לדבר [ויקרא כה, מו] "לא תרדה בו בפרך" [לקח טוב].

ג. ב'פה רך', שאמרו להם כנגד כל לבניה ולבניה שיעשה כל אחד ואחד מכם, אנחנו ניתן לכם כנגדן זהובים, והיו ישראל ממהרים ועושים אחד מאה ואחד מאתים, מיד גזרו עליהם שבכל יום ויום יביא כמו אותו תוכן לבנים [מדרש אגדה].

ד. ב'פה רך' מלמד שתלו לפרעה לבנה בצוארו שאם יאמר אדם איסטניס אני, אומרין לו כלום איסטניס אתה יותר מפרעה.

”וּנְצַעַק אֶל יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵינוּ וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֶת קִלְנוּ וַיִּרְא אֶת עֲנִינוּ וְאֶת עֲמִלְנוּ וְאֶת לַחֲצִינוּ”.

ביאור הפסוק:

”וּנְצַעַק אֶל יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵינוּ” –

כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ב, כג): ”וַיְהִי בַיָּמִים הָרַבִּים הָהֵם וַיָּמָת מֶלֶךְ מִצְרַיִם, וַיֹּאנְחוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעֲבֹדָה וַיִּזְעְקוּ, וַתַּעַל שׁוֹעַתָם אֶל הָאֱלֹהִים מִן הָעֲבֹדָה”.

”וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֶת קִלְנוּ” –

כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (שם ב, כד): ”וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת נַאֲקָתָם. וַיִּזְכּוֹר אֱלֹהִים אֶת בְּרִיתוֹ אֶת אַבְרָהָם אֶת יִצְחָק וְאֶת יַעֲקֹב”.

”וַיִּרְא אֶת עֲנִינוּ” –

זו פְּרִישׁוֹת דֶּרֶךְ אֶרֶץ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (שם ב, כה): ”וַיִּרְא אֱלֹהִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּדַע אֱלֹהִים”.

”וְאֶת עֲמִלְנוּ” –

אֵלוֹ הַבְּנִיִּים, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (שם א, כב): ”וַיִּצּוּ פְּרַעֲה לְכָל עַמּוֹ לֵאמֹר כָּל הַבֶּן הַיְלֹוד הַיִּאֲרָה תִשְׁלִיכֵהוּ וְכָל הַבַּת תִּחְיֶה”.

”וְאֶת לַחֲצִינוּ” –

זֶה הַדַּחֲק, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (שם ג, ט): ”וְגַם רָאִיתִי אֶת הַלַּחֲץ אֲשֶׁר מִצְרַיִם לַחֲצִים אֹתָם”.

◆ **וּנְצַעַק אֶל יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵינוּ - כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי בַיָּמִים הָרַבִּים הָהֵם יְמֵי הַעֲיִנוּ וְהַעֲבֹדָה הַקָּשָׁה שֶׁהָיוּ יְמֵים רַבִּים מְאֹד, כִּי אֶרֶץ הַגְּלוּת מְאֹד [רמב"ן] ^{כב}, וַיָּמָת מֶלֶךְ מִצְרַיִם כִּי צִיפּוּ מֵתֵי**

^{כב} **ורש"י פירש:** "ויהי בימים הרבים ההם" שמאז שהרג משה את המצרי וברח אל מדין עברו ששים שנה, ואז "וימת מלך מצרים" והצרכו ישראל לתשועה, ועתה יכול משה לחזור למצרים ולגאלם, שכל זמן שהיו במצרים היו נאנחים בגלל העבודה הקשה. **ובריטב"א פירש** בשם רז"ל כי מעטים היו, ועל שם שהיו של צער נקראו רבים, כדכתיב (ויקרא ט"ו) "ואשה כי יזוב זוב דמה ימים רבים" ואינם אלא שלשה ימים.

ימות ויקום במקומו מלך אחר ויבטל הגזרה ויצאו משעבוד, כדרך המלכים כשמתים מתירים האסורים וגם משחררים המשועבדים, וכשראו שלא רק שלא נתבטלה הגזרה אלא עוד הכביד עליהם, אז נאנחו הרבה ולא מצאו תקנה אלא להתפלל אל אלהי אבותיהם להושיעם [רשב"ץ, רמב"ן]^כ וזהו שאומר **וַיֵּאָנְחוּ** מעומק הלב **בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעֲבֹדָה וַיִּזְעְקוּ** בקולם אל ה' **וַתַּעַל שְׁוֹעַתָם** (=צעקתם) **אֶל הָאֱלֹהִים** להושיעם **מִן הָעֲבֹדָה** הקשה שהעבידום בה.

◆ **וַיִּשְׁמַע ה' אֶת קִלְנוֹ - כִּמָּה שָׁנְאָמַר: וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת נַאֲקָתָם** צעקתם וגניחתם, ואע"פ שבזכות עצמם לא היו ראויים להגאל, מ"מ זכר להם ברית אבות [ריטב"א, או"ח] שנאמר **וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת בְּרִיתוֹ** אשר כרת **אֶת** (=עם) **אֲבֹרָהּם** שנאמר (בראשית טו, יח) "ביום ההוא כרת ה' את אברם ברית לאמר", **אֶת יִצְחָק** שנאמר (שם יז, כא) "ואת בריתי אקים את יצחק", **וְאֶת יַעֲקֹב** שנאמר (ד"ה א טז, יז) ויעמידה ליעקב לחוק לישראל ברית עולם", שנשבע לשלשתם לתת להם את ארץ כנען, ועתה נתקרב הזמן של ד' מאות שנה שאמר לאברהם [רשב"ם] וזהו שנאמר בדם פסח (שמות י"ב) "והגעתם אל המשקוף ואל שתי המזוזות", משקוף - זה אברהם, ושתי המזוזות אלו יצחק ויעקב [ריטב"א].

◆ **וַיִּרְא אֶת עַנְיָנוּ** מהו ענינו? - **זו פְּרִישׁוֹת דֶּרֶךְ אֲרָץ** "דרך ארץ" הוא כינוי למצות עונה, כמו שנאמר (בראשית יט, לא) "ואיש אין בארץ לבא עלינו כדרך כל הארץ". וזהו לשון 'ענייני' שהוא ענוי גדול כשפורשין האיש והאשה ממצות עונתם, וכמו שדרשו (יומא כז) "אם תענה את בנותי", שפרושו למנוע מהם תשמיש המטה, ולכן נקראת "עונה" שמענה אותה כשנמנע ממנה [ריטב"א, רשב"ץ, או"ח]. **וַיִּיאָהוּ** שהיו בניי עצמם פורשין מנשותיהן בשביל גזרת כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו [או"ח, ראב"ן] **כִּמָּה שָׁנְאָמַר** בפסוק המתאר את סבל עמ"י במצרים **וַיִּרְא אֱלֹהִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּדַע אֱלֹהִים** "וירא" אלו דברים שבסתר שאין יודעו אלא הקב"ה והיינו תשמיש, כי מרוב העינוי לא היו יורים כחץ, וזהו שאמר "וידע אלקים" שאין אחרים יודעים בו אלא הקב"ה [ריטב"א, רשב"ץ] מלשון "וידע אדם את חוה אשתו", וכן "וידע אלקנה את חנה אשתו" [ריטב"א, או"ח]. **וַיִּיאָהוּ** "וירא" - הם הצרות שהיו עושים להם בגלוי, 'וידע' - אלו דברים שבסתר שאין יודעו אלא הקב"ה, וזהו התשמיש [אבן עזרא, רמב"ן].

◆ **וְאֶת עֲמַלְנוּ** מי הם עמלנו? **אֵלוּ הַבְּנִים** שהשליכום ליאור, ונקראים הבנים "עמל" לפי שהם עיקר עמלו של האדם, כי כמה האדם יגע לגדלם וללמדם תורה ודרך ארץ [ריטב"א, אב"ו, שבה"ל] **וַיִּיאָהוּ** שהבנים

ואיתא בזהר הקדוש (שמות יט.) "וימת מלך מצרים", מ"ט: שהורד שר מצרים ממעלתו ונפל מגאותו, וכיון שנפל מלך מצרים שהוא שר שלהן זכר הקב"ה לישראל ושמע תפלתם. אמר רבי יהודה בא וראה שכך הוא שכל זמן שהשר שלהם נתנה לו שררה על ישראל לא נשמע צעקתם של ישראל, כיון שנפל השר שלהם כתיב "וימת מלך מצרים" ומיד "ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויזעקו ותעל שועתם אל האלהים", שעד אותה שעה לא נענו בצעקתם.

^כ **ורבותינו דרשו** (בשמו"ר והובא ברש"י) שלא מת ממש, אלא שנצטרע והמצורע חשוב כמת, וכדי להתרפות מצרעתו היה שוחט הילדים לרחוץ בדמם, וזהו שנאמר ויזעקו. **ועוד דרשו** רז"ל שהיו מעבידין אותם עבודה זרה, ופרש"י שהמלך הראשון לא היה מעבידן כל כך ע"ז מפני חיבתו של יוסף, אבל זה המלך חידש עליהם גזירות והכריחם לעבוד עבודה זרה [ריטב"א].

נקראים 'עמל' האדם ומעשה ידיו לפי שבאים מכוחו ואונו כמו שנאמר "כוחי וראשית אוני" [ראב"ן]. וי"מ
שנקראים עמל כיון שציוה להשליכם ליאור, וכל דבר שהאדם יגע בו לריק נקרא 'עמל' וא"כ אף הם יגעו
לריק [או"ח, ר"י]. **כָּמָה שְׁנָאֵמַר**: שציוה פרעה הרשע לאבדם, ואמר **כָּל הַבֶּן הַיְלֹוד** ליהודים [תרגום יהונתן]
- **הַיְאָרָה תִּשְׁלִיכֶהוּ כִּי, וְכָל הַבֵּת תַּחֲיִין** לצרכם בשביל זימה [שמו"ר, ריטב"א].

◆ **וְאֵת לַחֲצֵנוּ** מהו לחצנו? **זו הַדְּחַק** שהיו הנוגשים לוחצים אותם להשלים את תוכן הלבנים כדי
להכחיש כוחם ^{כה} [או"ח, שבה"ל, רשב"ץ]. **כָּמָה שְׁנָאֵמַר**: **"וּגַם רְאִיתִי אֶת הַלַּחֲץ אֲשֶׁר מִצְרִים לַחֲצִים**
אֹתָם". וטעם אמרו "וגם ראיתי את הלחץ", לאמר שיקח נקמה מפרעה ומעמו, מפני שעשו עמהם יותר מן
הנגזר להם בלחץ גדול שלוחצים אותם [רמב"ן].

קעת דורשים את הפסוק הרביעי מפרשת ביכורים:

**"וַיִּוְצְאוּנוּ יְהוָה מִמִּצְרַיִם, בְּיַד חֲזָקָה וּבְזֹרַע נְטוּיָה, וּבַמָּרָא
גָּדֹל, וּבְאֹתוֹת וּבַמִּפְתִּיּוֹת."**

ביאור הפסוק:

"וַיִּוְצְאוּנוּ יְהוָה מִמִּצְרַיִם" -

לֹא עַל יְדֵי מַלְאָךְ,

וְלֹא עַל יְדֵי שָׂרָף,

וְלֹא עַל יְדֵי שְׁלִיחַ,

אֲלָא הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּכַבּוּדוֹ וּבְעֶצְמוֹ,

שְׁנָאֵמַר:

---

⁷¹ **ואמרו בפרקי ר' אליעזר** (פרק מ"ב) שלא היה היאור בולעם אלא פולטם למדבר, והקב"ה זן אותם שם ומביא
סלע בפי כל אחד ואחד שהיה מניקו דבש וחלב שנאמר (דברים ל"ב) ויניקהו דבש מסלע וכו', וכל זה נקל הוא נגד
הבורא יתברך, וכשבאו ישראל לים ראוהו והכירוהו, וזהו שנאמר (שמות ט"ז) זה אלי ואנוהו, כלומר הכירו כי הוא
שעשה להם את הנס הראשון.

⁷² וכן תרגום הפסוק (שמות יג) "והנוגשים אצים לאמר כלו מעשיכם" ושלטונייא דוחקין למימר. **והריטב"א פירש**
שדחק זה שמד רוחני, כי כשראו המצריים שלא היו יכולין לכלותם התחילו לדחוק אותם שיחזירו לאמונתם
ויתערבו בהם, וזהו שנאמר "וגם ראיתי את הלחץ", כי זה הוסיף לגאול אותם מהרה, כי ירא אנכי שמא לא יוכלו
לעמוד בנסיון, כי כבר התחילו להתערב בהם קצת, ולבטל ברית מילה, וללכת אחרי הכוחות העליונים והכשפים.

**”ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה, והפיתי כל בכור בארץ מצרים
מאדם ועד בהמה, ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים, אני יהוה.”**

◆ **ויוציאנו ה'** בכבודו ובעצמו **ממצרים** שהרי כבר נאמר "וישמע ה' את קולנו", ולמה חזר ואמר "ויוציאנו ה'" אלא בא להודיע שהוא בעצמו ובכבודו הוציאנו ממצרים [אוי"ח] ואיך הוציאנו? **לא ע"י מלאך** מיכאל, **ולא ע"י שרף** גבריאל שר של אש **ולא ע"י שליח** זה מטטרו"ן שר הפנים והוא שר של ישראל השומר אותם [ריטב"א] **אלא הקב"ה בכבודו ובעצמו** שרק הוא יודע להבחין מיהו בכור **שנאמר** במכת בכורות **ועברתי** אני בעצמי בהעברה אחת וברגע אחד **בארץ מצרים בלילה הזה, והפיתי** אני בעצמי **כל בכור הנמצא בארץ מצרים מאדם ועד בהמה** מבכור אדם עד בכור בהמה, והקדים 'בכור אדם', כי מי שהתחיל בעבירה ממנו מתחילה הפורענות [רש"י] **ובכל אלהי עבודה זרה של מצרים אעשה שפטים** מכות שונות זה מזה - **אני ה'** אני בעצמי ולא ע"י שליח ב'.

ומבארים כעת את מילות הפסוק "ועברתי בארץ" וכו' :

פסוק זה הוא מדברי משה רבינו לעם ישראל, והיה לו לומר בלשון עבר "ועבר ה' בארץ מצרים, והכה כל בכור", מהו "ועברתי" "והכיתי" אלא בא ללמדנו שהקב"ה לבדו הוציאנו ממצרים ולא ע"י שליח [רמב"ן].

– "ועברתי בארץ מצרים" –

אני ולא מלאך.

– "והפיתי כל בכור" –

אני ולא שרף.

– "ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים" –

אני ולא שליח.

י' וקשה הרי כתוב (במדבר כ,טז) "וישלח מלאך ויוציאנו ממצרים", משמע שלח מלאך ולא הקב"ה בעצמו? **ותרצו הראשונים** שיוציאנו קאי על הבורא יתברך, כדכתיב (דברים ד) ויוציאך בפניו בכוחו הגדול ממצרים, והמלאך קאי על משה רבינו שהיה שליח להתרות בפרעה שיוציאנו, אבל לא היה בידו כח להוציאם ללא הקב"ה. ומצינו שהנביאים נקראים מלאך, כמו שכתוב (חגי א, ג) "ויבא חגי מלאך ה'", וכן "ויעל מלאך ה מן הגלגל אל הבוכים" זה פנחס [ריטב"א, רשב"ץ] **ומה** שאמר "ולא יתן המשחית לבא אל בתיכם לנגוף (שמות יב, כג) פירושו לא יתן ההשחית לבא אל בתיכם לנגוף, דהיינו שהמכה עצמה קרויה משחית. **וא"ת** אי"כ מה צורך לדמים על המשקוף והמזוזות הרי אין אנו צריכים אותם להבחנה, וי"ל כי היו לצורך זכות כדי שיהיו ראויים ליגאל על דרך דרש "ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמך" [אבו]. **ויש תרצו** שכאן מיירי רק במכת בכורות שהיא מכה אחרונה שהביא הקב"ה על המצרים במצרים שע"י אותה המכה יצאו לחירות, לא הביא אותה ע"י מלאך או שליח אלא הוא בעצמו הכה אותם, כדכתיב " והכה כל בכור בארץ מצרים", ושאר כל המכות רובם נעשו ע"י משה ואהרן, וזהו שמפרש והולך ועברתי והכיתי כולן מיעוטין נינהו [שבה"ל].

”אָנִי יְהוָה” –

אָנִי הוּא וְלֹא אַחֵר.

◆ **וְעִבְרָתִי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּלִילָה הַזֶּה** 'ועברתי' כמלך העובר ממקום למקום, ובהעברה אחת וברגע אחד כולם לוקים - **אָנִי** עברתי בעצמי **וְלֹא מִלְאָךְ** לפי שמצינו בספר יהושע שבכניסתם לארץ נאמר "הנה אנכי שולח מלאך לפניך", יכול אף יציאתן ממצרים ע"י מלאך, לכך נאמר "ויציאנו ה' ממצרים" הוא בכבודו נגלה עליהם וגאלם [שבה"ל].

◆ **וְהִפִּיתִי כָּל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם** אף שאינם ממצרים, ואף בכורי מצרים שבארצות אחרות לקו, שנאמר (תהילים קלו, ג) "למכה מצרים בכוריהם" - **אָנִי** בעצמי הכיתי **וְלֹא שָׂרָף**.

◆ **וּבְכָל אֱלֹהֵי עִיז** של **מִצְרַיִם אַעֲשֶׂה שְׁפָטִים** - מכות משונות זה מזה, אם עשויה מאבן נמסת, מעץ נרקבת, ממתכת נמסת ונתכת לארץ, כי סר צילם העליון מעליהם שהיה מעמידן, ומיד ניתך ונרקב, ובזה נודע כי מכת אלהים היא, כי אין כח מושל על כח אחר לבטלו אלא הקב"ה לבדו [מכילתא, ריטב"א] - **אָנִי** בעצמי עשיתי בהם שפטים **וְלֹא הִשְׁלִיחַ** ע"י מלחמת בשר ודם [ראב"ן].

◆ **אָנִי ה' - אָנִי הוּא** בעצמי אעשה כל אלה למצרים **וְלֹא** ע"י שליח **אַחֵר**.

יש מוסיפים קטע זה

אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זְכוֹרֵנוּם לְבִרְכָה:

כְּשִׁירַד הַקֶּב"ה עַל הַמִּצְרַיִים בְּמִצְרַיִם, יָרְדוּ עִמּוֹ תְּשַׁעַת אֱלֹפִים רַבּוֹת,

וּמֵהֶם מִלְאָכֵי אֵשׁ, וּמֵהֶם מִלְאָכֵי בָרָד, וּמֵהֶם מִלְאָכֵי זֵיעַ, וּמֵהֶם מִלְאָכֵי רֶתֶת, וּמֵהֶם מִלְאָכֵי חֲלָחֳלָה, וְרֶתֶת וְחֲלָחֳלָה אוֹחֲזֵת לְמִי שֶׁהוּא רוֹאֶה אוֹתָם.

אָמְרוּ לְפָנָיו: רַבּוֹנוּ שֶׁל עוֹלָם, וְהֵלֵא מִלְךְ בְּשָׂר וְדָם, כְּשֶׁהוּא יוֹרֵד לְמַלְחָמָה - שָׂרְיוֹ וְעַבְדָּיו מְקִיפִין בְּכַבּוּדוֹ, וְאַתָּה מִלְךְ מַלְכֵי הַמַּלְכִּים הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא דִּין עֲלֵינוּ, שֶׁאֲנַחְנוּ עַבְדֶּיךָ, וְהֵם בְּנֵי בְרִיתְךָ, נֵרַד וְנַעֲשֶׂה עִמָּהֶם מַלְחָמָה.

אָמַר לָהֶם: אֵין דַּעֲתִי מִתְקַרְרֵת עַד שֶׁאֲרַד אֲנִי בְּעַצְמִי, אָנִי בְּכַבּוּדִי, אָנִי בְּגִדְלָתִי, אָנִי בְּקִדְשִׁתִּי, אָנִי ה' - אָנִי הוּא וְלֹא אַחֵר.

המשך הפסוק המובא במקרא הביכורים: בְּיַד חֲזָקָה, וּבְזֹרֵעַ נְטוּיָה, וּבְמִרְא גְדֵל, וּבְאֲתוֹת וּבְמִפְתָּיִם, והם העונשים שקבלו המצריים על הרעה שעשו לנו.

בְּיַד חֲזָקָה – זֶה הַדָּבָר.

כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ט, ג):

"הנה יד יהוה הוזה במקנך אשר בשדה, בסוסים, בחמרים, בגמלים, בבקר ובצאן, דבר כבד מאד".

• **ביד חזקה** האמור בפסוק - מהו? זו מכת **הדבר** (דבר = לשון מוות) שהייתה במצרים [רשב"י] ומנין ש"יד" זה הדבר? **כמה שנאמר**: "הנה יד יהוה הוזה תהיה עתה (לשון הוזה) **במקנך אשר בשדה, בסוסים, בחמרים, בגמלים, בבקר ובצאן** - בכולם היה **דבר כבד מאד**". ואמר "ביד חזקה" כיון שמחד "וימת כל מקנה מצרים", ומאידך "ממקנה ישראל לא מת אחד", מה שהיה מופת חותך ונוקב על הכוחות העליונים הפועלים כאן, והשגחה הפרטית כלפי בניי כ"י.

ובזרע נטויה - זו החרב

כמו שנאמר (דה"י א' כא, טז):

"וחרבו שלופה בידו, נטויה על ירושלים".

• **ובזרע נטויה** (=מורמת) - מהו נטויה? זו מכת **החרב** כי דרך האוחז בחרב להניף זרועו למעלה ולמטה קודם שמכה בה [מצודות] **כמה שנאמר** אצל דוד המלך לאחר חטא ספירת בניי [וישא דוד את עיניו, וירא את מלאך ה' עמד בין הארץ ובין השמים] **וחרבו שלופה בידו נטויה על ירושלים**, שהייתה מונפת למעלה כמי שבאה להכות את ירושלים [מצודות]. ומכאן למדנו ש'זרוע נטויה' זה החרב [שבה"ל] כ"י.

י"מ שהדבר כאן לא מתייחס רק על מכת הדבר שהייתה בבהמות, אלא גם מתיחס על כל מכת דבר שבאה על האדם, שכן אין לך מכה בכל המכות שאין מכת הדבר צפה בו, והוציאו בלשון יד דכתיב (שם ט, ג) "הנה יד ה'", שבאה עם כל מכה ומכה, כמו שנאמר "הנני נוגף את כל גבולך" [או"ח] כמו שמפורש באגדת תהלים שכל מכה שהביא הקב"ה על המצרים במצרים, הביא מכת דבר עם כל אחת ואחת, שנאמר (תהלים עח, מח) "ויסגר לבך בעיך ומקניהם לרשעים", פירוש מכיון שהסגיר מקניהם לרשעים במכת ברד שזהו דבר, ממנו אנו למידין לשאר מכות שהיה דבר עמהן [שבה"ל].

י"ב **ברשב"י כתב**: שלא מצינו במכות מצרים שזכר בהם חרב, ונראה שהוא נזכר במה שאמרו לפרעה "פן יפגענו בדבר או בחרב" (שמות ה, ג) והיו רוצים לומר פן יפגעך, אלא מפני כבוד המלכות אמרו יפגענו, אם כן מצינו במכות מצרים שהפחידם להביא עליהם חרב. **ובריטב"א כתב**: שחרב זהו אינה חרב ממש, כמו שחרב המלאך המוטה על ירושלים אינה חרב ממש, אלא חרב הוא כינוי לנקמה שעשה ה' במצרים, שהייתה חרב נוקמת נקם ברית, דהיינו הברית שכתר הקב"ה עם אברהם אבינו בברית בין הבתרים, להנקם מהפושעים והמורדים. **ויש מפרשים** שחרב זו היא החרב שהרגו בו הבכורות אביהם, כמו שמצינו במדרש "ויהי בחצי הלילה" בשעה ששלח הקב"ה מכת בכורות, ואמר משה לפרעה "כחצות הלילה ומת כל בכור", נכנסו כל הבכורות אצל אבותיהם ואמרו להם כל מה שאמר משה הביא עלינו, אין אתם מבקשים שנחיה? בואו והוציאו את העברים האלו מבינינו, ואם לאו אנו מתים, השיבו להם ואמרו אפילו כל המצרים מתים אינם יוצאים מכאן, מה עשו? נכנסו כל הבכורות אצל פרעה, והיו מצווחין לפרעה, ואומרים בבקשה ממך הוצא את העם הזה שבשבילם רעה תבא עלינו ועליך, אמר פרעה לעבדיו צאו וקפחו שוקיהם

וּבְמִרְא גָדֹל -

זֶה גְלוֹי שְׁכִינָה.

כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ד, לד):

אוּ הַנְּסָה אֱלֹהִים לָבוֹא לְקַחַת לוֹ גְּלוֹי מִקְרֵב גְּלוֹי, בְּמִסַּת בְּאֵתַת וּבְמוֹפְתִים וּבְמַלְחָמָה, וּבִיד חֲזָקָה וּבִזְרוּעַ נְטוּיָה, וּבְמוֹרָאִים גְּדֹלִים, כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה לְכֶם יִהְיֶה אֱלֹהֵיכֶם בְּמִצְרַיִם לְעֵינֶיךָ.

• **וּבְמִרְא גָדֹל** - מורא לשון ראייה, וכן תרגם אנקלוס ובחזונו רבא [אוי"ח] ונקרא מורא גדול כי הרואה פני שכינה ירא מאד ונרתע ונבהל ונופל על פניו [ריטב"א]. ומה המראה הגדול? **זו גְלוֹי שְׁכִינָה** שנגלה להם הקב"ה בכבודו ובעצמו [אוי"ח] אע"פ שהיתה מצרים מלאה גלולים וארץ טמאה, לקיים מה שהבטיח ליעקב אבינו "ואנכי אעלך גם עלה" כ"ט, **כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר**: בדברי משה לבניי **אוּ הַנְּסָה אֱלֹהִים** האם יש אלוה שעשה נסים למאמיניו כמו שעשה לנו **לָבוֹא לְקַחַת לוֹ גְּלוֹי** (=עם) את עמ"י **מִקְרֵב גְּלוֹי** ממצרים, וזה ע"י **בְּמִסַּת** נסיונות, שע"י נסיונות הודיעם גבורותיו, כגון (שמות ח, ה) "התפאר עלי" אם אוכל לעשות כן [רש"י] וי"מ ש'מסות' הוא לשון ניסים [ת"י] **בְּאֵתַת** בסימנים שנתן להם משה להאמין כי הוא שלוחו של מקום [רש"י] **וּבְמוֹפְתִים** שהביא עליהם מכות מופלאות, ו**בְּמַלְחָמָה** בים סוף, שנאמר "כי ה' נלחם להם במצרים" [רש"י]. **וּבִיד חֲזָקָה וּבִזְרוּעַ נְטוּיָה, וּבְמוֹרָאִים גְּדֹלִים, כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה לְכֶם ה'** **אֱלֹהֵיכֶם בְּמִצְרַיִם לְעֵינֶיךָ** מדכתיב 'לעינדך', לימד ש'מוראים גדולים' הם מראה וגלוי כבודו, שראו בניי גילוי שכינה [אוי"ח, ריטב"א].

וּבְאֵתַת

זֶה הַמְּטָה,

כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ד, יז):

"וְאֵת הַמְּטָה הַזֶּה תִּקַּח בְּיָדְךָ, אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה בּוֹ אֵת הָאֵתַת."

של אלו, מה עשו הבכורות? מיד יצאו ונטלו כל אחד חרבו והרג את אביו, שנאמר "למכה מצרים בבכוריהם", למכה בכורי מצרים אין כתיב כאן, אלא למכה מצרים בבכוריהם, ששים רבוא הרגו הבכורות באבותיהם. וזו המכה היתה בחרב, ובמקום אחר לא מצינו מכת חרב [אוי"ח, אבו, שבה"ל].

י"ב **בְּרִיטב"א וּבַאֲבֹדָהֶם כְּתָבוּ**: שנגלה עליהם פעמים, אחת ביום ר"ח ניסן שנאמר (שמות יב, א) "ויואמר ה אל משה ואל אהרן בארץ מצרים החדש הזה לכם", ואמרו רז"ל שהקול נשמע בכל ארץ מצרים. וכן נגלה בליל פסח בשעת הגאולה שיצאו ממצרים וכמו כן ראוהו על הים, ואמרו בספרי ולכל המורא הגדול (דברים ל"ד) זו קריעת ים סוף, כי שם ראו פני השכינה "ואמרו זה אלי ואנוהו" מלמד שהראוהו באצבע. [ריטב"א, אבו]. **אוּלַם בַּשְּׁבַה"ל וּבְרַאב"ן פִּירְשׁוּ** שגילוי שכינה זה היה במכת בכורות, שנגלה הקב"ה בכבוד והכה בכורי מצרים והוציא ישראל מתוכם.

● **ובְאִתּוֹת - מהם ה'אותות'?** **זֶה הַמַּטָּה** של משה, ונקרא כך על שם שעשה בו משה את האותות, כמו ה'אות' של הפיכת המטה לנחש [ריטב"א, שבה"ל] **כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֵת הַמַּטָּה הַזֶּה תִּקַּח בְּיָדְךָ, אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה בּוֹ אֵת הָאֵתוֹת".** ובירושלמי אמרו, שהיה כתוב במטה ר"ת דצ"ך עד"ש באח"ב להביא להם המכות בסדר זה ^ל [או"ח, שבה"ל, ריטב"א].

נוהגים לקחת כוס יין וכלי ריק, ולהטיף טפה אחת בכל פעם מהכוס לכלי (וע"פ הסוד יש לשפוך ממש מכלי אל כלי) באמירת דם, ואש, ותמרות עשן, וכן בעשר המכות כשאומר דם צפרדע וכו', וכן שלוש פעמים כשאומר דצ"ך עד"ש באח"ב.

ובְמוֹפְתֵימ -

זֶה הַדָּם.

כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (ויאל ג,ג):

"וְנִתְּתִי מוֹפְתִים בְּשָׁמַיִם וּבָאָרֶץ.

(וישפוך מהיין) **דָּם, וְאֵשׁ, וְתִמְרוֹת עֶשֶׂן."**

ובְמוֹפְתֵימ מהם המופתים? **זֶה הַדָּם** מכת דם **כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר: וְנִתְּתִי מוֹפְתִים בְּשָׁמַיִם וּבָאָרֶץ.** הוא המופת שעשה משה, שלקח מימי היאור ונתנם ביבשה והפכו לדם, שע"י אות זה האמינו בו כל ישראל [או"ח] וקרא אותה "מופתים" לפי שנעשו בענייני מופתים רבים, שכאשר ישראל ומצרי שותים בכוס אחד, המצרי שותה דם ואילו הישראל מים. ועוד שנעשו כאש שורף ומתמלא כל מצרים עשן מהם והיינו דכתיב "דם ואש ותמרות עשן" [ריטב"א].

ממשיך את הפסוק, ומפרש מהם המופתים שיתן ה' בשמים ובארץ במלחמת גוג ומגוג, והם: **'דם' -** ר"ל בארץ ישפך דם הרבה. **'ואש' -** מן השמים תרד עליו אש, כמ"ש (יחזקאל ל"ח) ונשפטתי אתו בדבר ובדם וגו' אש וגפרית אמטיר עליו. **'ותימרות עשן' -** עשן השריפה יעלה זקוף כלפי למעלה כאילן התמר [מצודות דוד].

אופן נוסף לדרוש את הפסוק "ביד חזקה ובזרוע נטויה".

^ל **וכתב הריטב"א:** וכן צירוף אותיות של השמות שבהם נבראו שמים וארץ, כי מששת ימי בראשית נעשה, כדתנן במסכת אבות (הו, עשרה דברים נבראו בערב שבת בין השמשות, והמטה אחד מהן, ודבריהם חן לשומעיהם, ולכן נקרא מטה אלהים, ונזדמן לו למשה רבינו ע"ה בהר חורב שירד שם מן השמים, וזהו שנאמר ואת המטה הזה תקח בידך, לא יאמר אדם הזה אלא על מה שבידו שנתן אותו לחבירו. **וברשב"ץ כתב** שהמטה היה עשוי מאבן טובה ששמה "סנפירינון" שהוא מין קשה, ונקבע הסלע מפניו, והיה נס שעשה בו משה כל האותות ושיהפך לנחש, ונסים גדולים נעשו בו.

בפסוק זה מוזכרים חמישה תוארים שעשה ה' במצרים, וכל תואר מרמז על שתי מכות שהביא הקב"ה

וביחד הוי עשה מכות, כמו שמפרש :

דָּבַר אַחַר :

"בְּיַד חֲזָקָה" - שְׁתֵּים,
"וּבְזֶרַע נְטוּיָה" - שְׁתֵּים,
"וּבַמָּרָא גָדֹל" - שְׁתֵּים,
"וּבַאֲתוֹת" - שְׁתֵּים,
"וּבַמּוֹפְתִים" - שְׁתֵּים.

דָּבַר אַחַר : פירוש אחר לפסוק שרומז על עשר המכות שניצלנו מהן במצרים, ודרשינן כן ממנין התיבות: **בְּיַד חֲזָקָה** - שְׁתֵּים דם צפרדע, **וּבְזֶרַע נְטוּיָה** - שְׁתֵּים כינים ערוב, **וּבַמָּרָא גָדֹל** - שְׁתֵּים דבר שחין, **וּבַאֲתוֹת** - מיעוט אותות שְׁתֵּים ברד ארבה, **וּבַמּוֹפְתִים** - מיעוט מופתים שְׁתֵּים חושך ומכת בכורות, הרי סך הכל עשה מכות הרמוזות בפסוק.

ביאור העניין : שהיה יכול לומר רק 'ביד' ואמר 'ביד חזקה' ללמדך על שתי מכות, וכן "ובמורא גדול" שהיה יכול לומר 'במורא' לבד, וכן "באותות" "ובמופתים" שהיה יכול לומר 'באות ובמופת' בלשון יחיד, אלא כל אחד בא ללמדך שתי מכות [או"ח, ריטב"א]. ועל דרך האמת יש לפרש שכפל הדבר כיון שמדת הדין ומדת רחמים שהיו משותפים ביחד זו, לעשות נקמה במצריים וזו להציל את ישראל שלא תבא עליהם המכה [ריטב"א].

לאחר שרמזו בפסוק הנ"ל את העשר מכות, כעת מונה אותם אחת לאחת :

אֱלוֹ

עֶשֶׂר מִכּוֹת שֶׁהִבִּיא הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרִיִּים בְּמִצְרַיִם,

וְאֱלוֹ הֵן (וישפוך מהיין בכל מכה) :

דָּם. צַפְרָדַע. פְּנִים. עָרוֹב. דָּבָר. שְׁחִין. בָּרָד. אֲרָבָה. חֲשָׁךְ. מַפֵּת בְּכוֹרוֹת.

רַבִּי יְהוּדָה הָיָה נוֹתֵן בָּהֶם סְמָנִים :

(וישפוך ג פעמים) דְּצִ"ד, עַד"ש, בְּאֲח"ב.

אלו עֶשֶׂר מִכּוֹת שֶׁהִבִּיא הַקְּב"ה עַל הַמִּצְרִיִּים רק בְּמִצְרַיִם, מלבד מה שלקו על הים, וְאֱלוֹ הֵן: דָּם - כל מימיהם נהפכו לדם, צַפְרָדַע - שחדרו לבתיהם לכליהם ולגופותיהם, פְּנִים - רחשו על האדם והבהמה ונועצים בהם כמחטים, עָרוֹב - לשון ערבוביא, כל מיני חיות רעות הרגו בהם, דָּבָר -

מגיפה של מוות על הבקר והצאן אשר היו בשדה, **שְׁחִין** - לשון חמימות, היו בהם אבעבועות (מוגלות) בכל גופן, **בְּרַד** - שירד מהשמים עם אש מתלקחת והכה באדם בצמח ובבהמה, **אֲרֵבָה** - מין 'חגב' שחיסל ולא השאיר כל ירק בשדה ממה שהשאיר הברד, **חֲשֹׁךְ** - ג' ימים שבהם היה חושך מוחלט שבו מצרים לא ראו איש את אחיו ולא קמו איש מתחתיו, **מִכַּת בְּכוֹרוֹת** - בחצות לילה מתו כל הבכורות שבמצרים ומחוצה לה בין באדם ובין בבהמה.

רְבִי יְהוּדָה הִזָּה נוֹתֵן בָּהֶם סַמָּיִם כדי שיהיה יותר קל לתלמידים לזכרם [שבה"ט] לא ואלו הם: **דְּצ"ד** [דס, צפרדע, כינים] **עַד"ש** [ערוב, דבר, שחין] **בְּאֲח"ב** [ברד, ארבה, חושך, מכת בכורות].

כעת מובא דעות התנאים שדרשו ע"פ הפסוקים כמה מכות לקו המצרים בארץ מצרים, וכמה מכות לקו בקריעת ים סוף.

רְבִי יוֹסִי הַגְּלִילִי אוֹמֵר:

מִיֵּן אַתָּה אוֹמֵר שֶׁלְקוֹ הַמְצָרִיִּים בְּמִצְרַיִם עֶשֶׂר מִכּוֹת וְעַל הַיָּם לָקוֹ חֲמִשִּׁים מִכּוֹת!?

בְּמִצְרַיִם מָה הוּא אוֹמֵר?

"וַיֹּאמְרוּ הַחֲרֻטָּמִּים אֶל פְּרַעֲה אֲצַבֵּעַ אֱלֹהִים הִיא" (שמות ח, טו).

וְעַל הַיָּם מָה הוּא אוֹמֵר לִי?

^{יא} **עוד ביארו הראשונים:** שר יהודה עשה בהם סימנים כדי שלא תאמר אין מוקדם ומאוחר בתורה, כיון שדוד המלך מנאן בספר תהילים (פרק קה) בסדר אחר. **והוסיף הריטב"א** שבמדרש (שוחר טוב) כתוב שבסדר הזה היו כתובים במטה, וזהו שנאמר ואת המטה הזה וכו אשר תעשה בו את האותות את האותיות. **ובאו"ח פירש:** שחלקן בלשון זה לפי שדצ"ד הם מכות הארץ, עד"ש מכות מקריות, באח"ב מכות האויר, ושתף מכת בכורים עם באח"ב, לפי שאין לה זוג. **וה"ר יוסף פירש** שבא להודיענו שהאות השלישית שבכל סימן [ך- כינים, ש- שחין, ח-חושך] לא התרה בהם, ושתף רבי יהודה מכת בכורים עם באח"ב, לפי שאין לה זוג, אע"פ שהתרה בו שכך היו כתובות במטה האלהים.

^{יב} **כתב בעל "יסוד ושרש העבודה":** ראוי לספר לבני ביתו העשרה נסים שנעשו לאבותינו על הים, ותמצאם בפרוש הברטנורא באבות פרק ה, ואלו הם: **א.** נבקעו המים. **ב.** נעשה הים כמין אהל, ונכנסו ישראל לתוכו, וכתוב נקבת במטיו ראש פרוזו (חבקוק ג). **ג.** נעשה קרקעית הים יבש ולא חמר וטיט, דכתיב ובני ישראל הלכו ביבשה (שמות יד). **ד.** קרקעית הים שדרכו בו המצריים, שהיו רודפים אחרי ישראל, נתלחלח ונעשה חמר וטיט, דכתיב חמר מים רבים (חבקוק ג). **ה.** שהמים הנקפאים בקרקע הים לא היו חתיכה אחת אלא חתיכות קטנות כעין לבנים ואבני הבנין מסדרים זה אצל זה, כדכתיב ואתה פוררת בעוץ ים (תהלים עד), שנעשה כעין פרורים. **ו.** שנתקשו המים הנקפאים ונעשו קשים כסלעים, כדכתיב שברת ראשי תנינים (שם). **ז.** שנגזר הים ליב גזרים, כדי שיעברו כל שבת ושבת בדרך אחד לבדו, והינו דכתיב לגזור ים סוף לגזרים (תהלים קלו). **ח.** שקפאו המים כספיר ושהם וזוכיות, כדי שיראו השבטים אלו את אלו, שעמוד האש היה מאיר להם, וזה שנאמר חשכת מים עבי שחקים (שם, יח), כלומר, קבוץ המים היה כעבי שחקים כעצם השמים לטהר. **ט.** שהיו יוצאים ממנו מים מתוקים שהיו שותים אותם, וזה שאמר

**"וַיִּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת הַיָּד הַגְּדֹלָה אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה בְּמִצְרַיִם, וַיִּירָאוּ
הָעָם אֶת יְהוָה, וַיֹּאמְרֵינוּ בְּיְהוָה וּבַמֶּשֶׁה עַבְדּוֹ".**

כִּמָּה לָקוּ בְּאֶצְבָּע? עֶשֶׂר מִכּוֹת.

אָמור מַעֲתָה בְּמִצְרַיִם לָקוּ עֶשֶׂר מִכּוֹת, וְעַל הַיָּם לָקוּ חֲמִשִּׁים מִכּוֹת.

רבי יוסי הגלילי אומר: ^ל **מנין אתה אומר** לומד מהכתובים **שֶׁלְקוּ הַמִּצְרַיִם בְּמִצְרַיִם עֶשֶׂר מִכּוֹת**, ואילו **וְעַל הַיָּם ים סוף לָקוּ חֲמִשִּׁים מִכּוֹת** פי חמש ממה שלקו במצרים? שהרי **בְּמִצְרַיִם** לגבי מכת כינים **מה הוא אומר? וַיֹּאמְרוּ הַחֲרָטְמִים אֶל פְּרָעָה:** גבי מכת כינים **אֶצְבַּע אֶלְהֵים הִיא**, רק אלוקי ישראל יכול לעשות מכה זו, ואין אנו יכולים לעשותה. ואע"פ שלשון 'אצבע' נאמרה גבי מכת כינים, מ"מ דרשו חז"ל שיש כאן רמז שכל עשר המכות לקו ע"י אצבע אחת, כיון שנכחו לדעת שגם שאר המכות שהיו קודם לכך ושהיו אח"כ הם ג"כ מעשה אלוקים. וי"א שהכתוב אינו אלא סמך בלבד והקבלה עיקר [ריטב"א, אב"ז]. **וְעַל הַיָּם מה הוא אומר? "וַיִּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת הַיָּד הַגְּדֹלָה אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה בְּמִצְרַיִם, וַיִּירָאוּ הָעָם אֶת יְהוָה, וַיֹּאמְרֵינוּ בְּיְהוָה וּבַמֶּשֶׁה עַבְדּוֹ"**, הרי שבמכות שקיבלו על ים סוף נאמר לשון 'יד', ומדכתיב "היד" למדנו שלקו בכל היד דהיינו בחמש אצבעות. וכעת נעשה חשבון **כִּמָּה לָקוּ הַמִּצְרַיִם בְּאֶצְבָּע? בכל אצבע? עֶשֶׂר מִכּוֹת**, כמו שאמרנו לעיל שאצבע אלוקים רומז על עשרת המכות. **אָמור מַעֲתָה:** צא ועשה חשבון ותמצא **בְּמִצְרַיִם לָקוּ עֶשֶׂר מִכּוֹת** כיון שנאמר שם 'אצבע' אחת, ואילו **וְעַל הַיָּם** לקו בחמש אצבעות, ובכל אצבע יש עשר מכות, נמצא שסה"כ **לָקוּ חֲמִשִּׁים מִכּוֹת** (עשר X חמש = חמישים).

רַבִּי אֶלְיָעָזֵר אֹמֵר:

מִנִּין שֶׁכָּל מִכָּה וּמִכָּה שֶׁהֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרַיִם בְּמִצְרַיִם

הִיְתָה שֶׁל אֲרֵבַע מִכּוֹת? שְׁנַאֲמַר (תהילים עח, מט):

"יִשְׁלַח בָּם חֲרוֹן אַפּוֹ: עֲבָרָה, וְזַעַם, וְצָרָה, מִשְׁלַחַת מְלֹאכֵי רָעִים".

"עֲבָרָה" - אַחַת,

נוזלים. י. שלאחר ששתו מהם מה שרצו, הנותרים מהם היו נקפאים ונעשו ערמות, דכתיב נערמו מים נצבו כמו נד נוזלים (שמות טו).

^ל י"מ שרבי יוסי לא שואל מנין לומדים מהתורה שלקו עשר מכות, שהרי זה כתוב בתורה להדיא, אלא עיקר דרשתו היא על מה שלקו בים חמישים מכות [אברבנל]. וי"מ ששאלת רבי יוסי היא מנין לך חלוקה זאת של עשר מכות, והלא המכה העשרית והסופית הייתה על הים, שבה טבעו המצרים, וא"כ יש אחד עשרה מכות, ועוד מנין שלקו על הים חמישים מכות?

”וְזַעַם” - שְׁתִּים,

”וְצָרָה” - שְׁלוֹשׁ,

”מְשַׁלַּחַת מְלֹאכֵי רְעִים” - אַרְבַּע.

אָמור מַעֲתָה:

בְּמִצְרִים לָקוּ אַרְבַּעִים מִכּוֹת וְעַל הַיָּם לָקוּ מֵאֲתֵימִם מִכּוֹת.

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: מוֹדָה שְׁבִים לָקוּ פִי חֲמֵשׁ מִמָּה שֶׁלָּקוּ בְּמִצְרַיִם, אוֹלָם מוֹסִיף וְאוֹמֵר: מִנֵּינן שְׁפָל מִכָּה וּמִכָּה מַעֲשֵׂר מִכּוֹת שֶׁהֵבִיא הַקֶּבֶ"ה עַל הַמִּצְרַיִם בְּמִצְרַיִם הִיָּתָה מוֹרַכְבַּת מִצִּירוֹף שֶׁל אַרְבַּע מִכּוֹת? שְׁנַאֲמַר: "יִשְׁלַח בָּם בְּמִצְרַיִם חֲרוֹן אַפּוֹ (=כַּעֲסוֹ) וּמֵהוּ חֲרוֹן אַפּוֹ? עֲבָרָה, וְזַעַם, וְצָרָה, מְשַׁלַּחַת מְלֹאכֵי רְעִים". וּמוֹזְכָרִים בְּפִסּוֹק אַרְבַּע לְשׁוֹנוֹת [וְ חֲרוֹן אַפּוֹ הוּי 'כִּלְלִי' וְהַשָּׂר הַמוֹזְכָרִים הֵם 'פֶּרֶט'] עֲבָרָה - אַחַת, וְזַעַם - שְׁתֵּים, וְצָרָה - שְׁלוֹשׁ, מְשַׁלַּחַת מְלֹאכֵי רְעִים - אַרְבַּע, נִמְצָא שֶׁהֵיוּ עֶשֶׂר מִכּוֹת וְכֹל מִכָּה הֵייתָה כְּפוּלָה פִּי אַרְבַּע, אִ"כ סה"כ הוּי אַרְבַּעִים. אִ"כ אָמור מַעֲתָה: צֵא וְחִשַׁב וְתִמְצָא שֶׁבְּמִצְרַיִם לָקוּ אַרְבַּעִים מִכּוֹת (40 = 4X10) וְעַל הַיָּם שֶׁלָּקוּ פִּי חֲמֵשׁ מִמִּצְרַיִם, נִמְצָא שֶׁלָּקוּ מֵאֲתֵימִם מִכּוֹת.

רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר:

מִנֵּינן שְׁפָל מִכָּה וּמִכָּה שֶׁהֵבִיא הַקֶּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרַיִם בְּמִצְרַיִם הִיָּתָה שֶׁל חֲמֵשׁ מִכּוֹת?

שְׁנַאֲמַר:

”יִשְׁלַח בָּם: חֲרוֹן אַפּוֹ, עֲבָרָה, וְזַעַם, וְצָרָה, מְשַׁלַּחַת מְלֹאכֵי רְעִים”.

”חֲרוֹן אַפּוֹ” - אַחַת,

”עֲבָרָה” - שְׁתֵּים,

”וְזַעַם” - שְׁלוֹשׁ,

”וְצָרָה” - אַרְבַּע,

”מְשַׁלַּחַת מְלֹאכֵי רְעִים” - חֲמֵשׁ.

אָמור מַעֲתָה:

בְּמִצְרַיִם לָקוּ חֲמֵשִׁים מִכּוֹת, וְעַל הַיָּם לָקוּ מֵאֲתֵימִם וְחֲמֵשִׁים מִכּוֹת.

רַבִּי עֲקִיבָא אָמַר דורש את 'חרון אפיו' כמכה בפני עצמה: **מִנֵּינן שְׁפָל מִכָּה וּמִכָּה** מעשרת המכות **שֶׁהֵבִיא הַקֶּבֶ"ה עַל הַמִּצְוִיִּים בְּמִצְוִיִּים הֵיטָה** מורכבת מצירוף **שֶׁל חֲמֵשׁ מִכּוֹת? שְׁנֵאמַר: יִשְׁלַח בָּם חֲרוֹן אַפּוֹ, עֲבָרָה וְזַעַם וְצָרָה, מִשְׁלַחַת מִלְאָכֵי רָעִים**. ומוזכרים בפסוק חמש לשונות **חֲרוֹן אַפּוֹ - אַחַת, עֲבָרָה - שְׁתַּיִם, וְזַעַם - שְׁלוֹשׁ, וְצָרָה - אַרְבָּע, מִשְׁלַחַת מִלְאָכֵי רָעִים - חֲמֵשׁ**. נמצא שכל מכה מורכבת מחמש מכות, א"כ עשר כפול חמש סה"כ חמישים מכות. א"כ **אָמַר מַעֲתָה: בְּמִצְוִיִּים לָקוּ חֲמֵשִׁים מִכּוֹת, וְעַל הֵימָּ שֶׁלְקוּ שֶׁם פִּי חֲמֵשׁ מִמִּצְוִיִּים (250=50X5)** נמצא **שֶׁלְקוּ חֲמֵשִׁים וּמֵאֵתִים מִכּוֹת**.

משום שהתנאים היו מוניים כל אחד ואחד בחשבון כמה לקו המצרים, לפיכך אמר "כמה מעלות טובות" כלומר, עדיין נוכל לספר ולהרבות במעלות הטובות והנסים שעשה לנו המקום כמה וכמה מרוב חיתבות עלינו, ומפרש והולך מהם הט"ו מעלות שעשה עימנו [שבה"ל] ⁷¹.

כֶּמָּה מַעֲלוֹת טוֹבוֹת לַמָּקוֹם עָלֵינוּ:

1. **אֱלוֹ הוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם וְלֹא עָשָׂה בָּהֶם שְׁפָטִים - דִּינּוּ:**
2. **אֱלוֹ עָשָׂה בָּהֶם שְׁפָטִים, וְלֹא עָשָׂה בְּאֱלֹהֵיהֶם - דִּינּוּ:**
3. **אֱלוֹ עָשָׂה בְּאֱלֹהֵיהֶם, וְלֹא הִרְג בְּכוֹרֵיהֶם - דִּינּוּ:**
4. **אֱלוֹ הִרְג בְּכוֹרֵיהֶם, וְלֹא נָתַן לָנוּ אֶת מְמוֹנָם - דִּינּוּ:**

יֵשׁ מוֹסִיפִים

וּמִנֵּינן שְׁנֵתָן לָנוּ אֶת מְמוֹנָם? שְׁנֵאמַר: "וַיִּנְצְלוּ אֶת מִצְרַיִם" עֲשָׂאוּהָ כְּמִצּוֹלָה שְׂאִין בָּהּ דְּגִים. דְּבַר אַחַר: עֲשָׂאוּהָ כְּמִצּוֹדָה שְׂאִין בָּהּ דָּגָן. לָמָּה מִתְבָּב הַתְּנוּב אֶת בְּזֵת הַיָּם יוֹתֵר מִבְּזֵת מִצְרַיִם? אֵלָּא מֵה שֶׁהִיָּה בְּבֵתִים נְטֹלוּ בְּמִצְרַיִם, וּמֵה שֶׁהִיָּה בְּבֵתֵי תְּשׁוּרָאוֹת נְטֹלוּ עַל הַיָּם. וְכֵן הוּא אֹמֵר: כִּנְפֵי יוֹנָה נִחְפָּה בְּקֶסֶף - זֹל בְּזֵת מִצְרַיִם, וְאֶבְרוֹתֶיהָ בִּירְקָרְק חֲרוֹץ - זֹל בְּזֵת הַיָּם. וַתִּרְבֵּי וַתִּגְדְּלֵי וַתְּבֹאֵי - זֹל בְּזֵת מִצְרַיִם. בְּעַדֵי עַדֵּים - זֹל בְּזֵת הַיָּם. תּוֹרֵי זָהָב נִעְשָׂה לָךְ - זֹל בְּזֵת הַיָּם. עַם נִקְדָּוֹת הַקֶּסֶף - זֹל בְּזֵת מִצְרַיִם.

5. **אֱלוֹ נָתַן לָנוּ אֶת מְמוֹנָם, וְלֹא קָרַע לָנוּ אֶת הַיָּם - דִּינּוּ:**

⁷² **וּבְרַשְׁבִּי"ץ ביאר:** לאחר שאלת הבן מה נשתנה הלילה הזה, הוצרכנו להתחיל בגנות ולומר עבדים היינו לפרעה במצרים והוצרכנו לסיים בשבח ולדרוש פרשת מקרא בכורים, והיא "מארמי אובד אבי" עד סוף הפרשה, ודרשנו אותה עד "ויוציאנו ה ממצרים ביד חזקה" וגו', ובסוף אלו הפסוקים כתוב "ויביאנו אל המקום הזה ויתן לנו את הארץ הזאת" וגו', ועתה הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה אשר נתת לי ה". **ולכן** אנו מסיימין בשבח "כמה מעלות טובות למקום עלינו", קודם שהבאנו גרגיר זה של תאנה או אשכול זה של ענבים, והקב"ה מתרצה לנו במתנה קטנה כזאת, פרעון לכל הטובות שעשה עמנו קודם שהבאנו הפרי הזה וזה מרחמי שמים המרובים, ואמרנו כי הרבה טובות יש למקום עלינו, עד שבאנו אל בית המקדש להביא לו זה הפרי.

6. אֱלוֹ קָרַע לָנוּ אֶת הַיָּם, וְלֹא הֶעֱבִירָנוּ בְּתוֹכוֹ בְּחָרְבָה - דִּינּוֹ:

7. אֱלוֹ הֶעֱבִירָנוּ בְּתוֹכוֹ בְּחָרְבָה, וְלֹא שָׁקַע צָרִינוּ בְּתוֹכוֹ - דִּינּוֹ:

8. אֱלוֹ שָׁקַע צָרִינוּ בְּתוֹכוֹ, וְלֹא סָפַק צָרְכָנוּ בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה - דִּינּוֹ:

9. אֱלוֹ סָפַק צָרְכָנוּ בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה, וְלֹא הָאֲכִילָנוּ אֶת הַמֶּן - דִּינּוֹ:

10. אֱלוֹ הָאֲכִילָנוּ אֶת הַמֶּן, וְלֹא נָתַן לָנוּ אֶת הַשֶּׁבֶת - דִּינּוֹ:

11. אֱלוֹ נָתַן לָנוּ אֶת הַשֶּׁבֶת, וְלֹא קָרְבָנוּ לִפְנֵי הָרַם סִינִי - דִּינּוֹ:

12. אֱלוֹ קָרְבָנוּ לִפְנֵי הָרַם סִינִי, וְלֹא נָתַן לָנוּ אֶת הַתּוֹרָה - דִּינּוֹ:

13. אֱלוֹ נָתַן לָנוּ אֶת הַתּוֹרָה, וְלֹא הִכְנִיסָנוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - דִּינּוֹ:

14. אֱלוֹ הִכְנִיסָנוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְלֹא בָנָה לָנוּ אֶת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ - דִּינּוֹ:

עַל אַחַת כְּמָה וּכְמָה טוֹבָה כְּפוֹלָה וּמְכַפֶּלֶת לְמָקוֹם עֲלִינוּ:

1. הוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם. 2. עָשָׂה בָּהֶם שְׁפָטִים. 3. עָשָׂה בְּאֱלֹהֵיהֶם. 4. הָרַג בְּכוֹרֵיהֶם.

5. נָתַן לָנוּ אֶת מְמוֹנָם. 6. קָרַע לָנוּ אֶת הַיָּם. 7. הֶעֱבִירָנוּ בְּתוֹכוֹ בְּחָרְבָה. 8. שָׁקַע

צָרִינוּ בְּתוֹכוֹ. 9. סָפַק צָרְכָנוּ בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה. 10. הָאֲכִילָנוּ אֶת הַמֶּן. 11. נָתַן

לָנוּ אֶת הַשֶּׁבֶת. 12. קָרְבָנוּ לִפְנֵי הָרַם סִינִי. 13. נָתַן לָנוּ אֶת הַתּוֹרָה. 14. הִכְנִיסָנוּ

לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. 15. וּבָנָה לָנוּ אֶת בֵּית הַבְּחִירָה לְכַפֵּר עַל כָּל עֲוֹנוֹתֵינוּ.

כְּמָה מַעֲלוֹת טוֹבוֹת לְמָקוֹם עֲלִינוּ! צא וחשוב כמה דרגות של טובה עשה הקב"ה עמנו.

ואמר ט"ו מעלות כמנן שם י"ה צור עולמים העומד על הכסא על ט"ו מעלות, וכנגדן במשכן ט"ו קלעים לכתף, וכן אמר דוד המלך בספר תהילים ט"ו שיר המעלות, וכנגדן עשו בבית המקדש ט"ו מדרגות מעזרת הנשים לעזרת ישראל [אבו].

▪ **אֱלוֹ רַק הוֹצִיאָנוּ ה' מִמִּצְרַיִם, וְלֹא עָשָׂה בָּהֶם שְׁפָטִים** כלל ע"י עשר המכות אלא הוציאנו

בדרך הטבע [דרך אמונה, שבה"ל] ^{לה} - **דִּינּוֹ** די היה לנו בטובה יחידה זו בלבד, כדי להלל ולהודות לה' עליה.

▪ **אֱלוֹ רַק עָשָׂה בָּהֶם שְׁפָטִים** במצרים ע"י עשר המכות, **וְלֹא עָשָׂה דִין בְּאֱלֹהֵיהֶם**, להכיר

שמאת הבורא באו המכות [או"ח] כדי שלא יאמרו כי אותם המכות יראתם הביאה אותם עליהם ולא לקו

^{לה} **וביאר בשבה"ל:** שהוציאנה ממצרים היתה נס גדול בפני עצמו והיה די לנו להודות עליו, כמפורש באגדה (שומר טוב) "או הנסה אלהים לבא לקחת לו גוי מקרב גוי", מהו גוי מקרב גוי? כמושך את העובר ממעי אמו בלא זמנו, שלא היו ראויין לצאת ממצרים כיון שהיתה מדת הדין מקטרגת עליהן, אלו עובדי ע"ז ואלו עובדי ע"ז, אלו מגלי עריות ואלו מגלי עריות כו. ואחרי שכפל לנו הנס הזה להוציאנו ממצרים ולעשות בהם שפטים בגלל ששעבדו. **אולם באבודים ובאור"ח כתבו** שאין רצונו לומר שלא יעשה בהם שפטים כלל, שהרי כבר הבטיח לאברהם אבינו (בראשית טו, יד) "וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי", אלא לא עשה בהם שפטים בכולם כי אם במקצתם.

מחמת השעבוד שהשתעבדו בנו [שבה"ל] - **דַיִינוּ** די היה לנו בטובה יחידה זו בלבד, כדי להלל ולהודות לה' עליה.

▪ **אלו רק עֲשָׂה שפטים בַּאלֹהִים** שאם הייתה הע"ז עשויה מעץ - נרקבת, ואם עשויה מאבן - נשחקת, ואם של מתכת - נמסת [מכילתא] **וְלֹא הָרַג אֶת בְּכוֹרֶיהֶם** במכרת בכורות אלא היה מענישם בעונש אחר [אוי"ח] - **דַיִינוּ** די היה לנו בטובה יחידה זו בלבד, כדי להלל ולהודות לה' עליה.

▪ **אלו רק הָרַג אֶת בְּכוֹרֵיהֶם, וְלֹא נָתַן לָנוּ אֶת מְמוֹנָם** בבזת הים ל', אלא ע"י מלחמה שנצחם ונבוז את שללם [אוי"ח] - **דַיִינוּ** די היה לנו בטובה יחידה זו בלבד, כדי להלל ולהודות לה' עליה.

וּמִיָּנִין שֶׁנָּתַן לָנוּ אֶת הַקַּב"ה את **מְמוֹנָם**? **שְׁנֵאמַר: וַיִּנְצְלוּ וַיִּרְקְנוּ אֶת מִצְרַיִם** מכל כסף וזהב שבה. ונחלקו בגמרא (ברכות ט:): ריש לקיש אמר **עֲשָׂאוּהָ** את מצרים **כְּמִצְוֹהָ** כעמקי הים בתוך התהום **שְׁאִין בָּהּ דָּגִים** כלומר שרוקנו את מצרים מרוכשם. **דָּבַר אַחֵר:** פירוש אחר, כר' אמי שאמר 'וינצלו' מלשון ניצוד (כי למי"ד מתחלפת בדל"ית מפני שהם ממוצא אחד) **עֲשָׂאוּהָ** את מצרים **כְּמִצְוֹהָ** רשת של עופות **שְׁאִין בָּהּ דָּגָן** כדי לצודן, ולכן אין העופות באים אליה ונשארת ריקה. ולדעת שניהם הוי הפירוש וינצלו מלשון ריקות, כלומר שרוקנו אותם ממונם ונטלחו עימם [תורה תמימה].

לְמָה מְחַבֵּב הַפְּתוּב אֶת בְּזַת הַיָּם יוֹתֵר מִבְּזַת מִצְרַיִם? כלומר, אם ישראל רוקנו את מצרים מממונם, א"כ מהיכן נשאר למצרים כסף בבזת הים? **אֶלָּא מֵה שֶׁהָיָה בְּבִתִּים** של המצרים **נְטָלוּ** ישראל עוד בארץ **בְּמִצְרַיִם**, אבל **וּמֵה שֶׁהָיָה בְּבִתֵּי תְּשׁוּרָאוֹת** [=אוצרות] שהיה שם הרבה יותר ממון מהבתים **נְטָלוּ עַל הַיָּם** ולכן מחבב הכתוב יותר את בזת הים מבזת מצרים. **וְכֵן הוּא אוֹמֵר** (תהילים סח, יד): **כִּנְפֵי יוֹנָה** ישראל המשולים ליונה **נְחַפָּה מְכוּסָה בְּכֶסֶף - זֶה בְּזַת מִצְרַיִם** שהיא בחינת כסף. **וְאַבְרוֹתֶיהָ** [כנפותיה] מחופים **בִּירְקָק חֲרוּץ** שם זהב טוב - **זֶה בְּזַת הַיָּם** שהיתה יותר גדולה מבזת מצרים. וכן דורשים כן מהפסוק (יחזקאל טז, ז): **"וְתַרְבִּי וְתַגְדְּלִי וְתַבְּאִי" - זֶה בְּזַת מִצְרַיִם, "בְּעֵדֵי עֲדָיִים"** בהרבה פעמים - **זֶה בְּזַת הַיָּם** שהיה יותר מבזת מצרים. וכן דורשים כן את מה שנאמר בשיר השירים (א, יא) על עמ"י **"תוֹרִי" [=קשוטי] זָהָב נֶעְשָׂה לָךְ" - זֶה בְּזַת מִצְרַיִם הַיָּם** שזכו בני"י להתקשט בה, **עַם נְקוּדוֹת הַכֶּסֶף** [כלי כסף מנוקדים] - **זֶה בְּזַת הַיָּם** שהיתה יותר גדולה ל'.¹

▪ **אלו רק נָתַן לָנוּ אֶת מְמוֹנָם** בבזת הים, **וְלֹא קָרַע לָנוּ אֶת הַיָּם** כדי להצילנו אלא היה מצילנו בדרך אחרת [אוי"ח, אבו"י] - **דַיִינוּ** די היה לנו בטובה יחידה זו בלבד, כדי להלל ולהודות לה' עליה.

¹ אבל אין ר"ל שנתן לנו את ממונם בבזת מצרים שהרי כבר הבטיחנו על כך "ואחרי כן יצאו ברכוש גדול" [אוי"ח, רשב"ם, אבו]. **אבל באברבנל ובשה"ל** פרשו דממונם קאי על בזת מצרים כמו שנאמר (שמות יב) "וישאלו ממצרים כלי כסף וכלי זהב ושמלות, וה נתן את חן העם בעיני מצרים וישאלום ינצלו את מצרים".
² כן הוא הגירסא בסידור הרס"ג ובתכלאל. אולם בכל המדרשים (וכן במקצת אגדות) הגירסא היא "תוֹרִי זָהָב" - זו בזת הים, "עם נקודות הכסף" - זה בזת מצרים.

■ **אלו רק קָרַע לָנוּ אֶת הַיָּם** כדי להיפרע מהם בדבר אשר זדו להשליך בנים ליאור, ולהורישנו ביזת הים שהיתה כפולה ומכופלת על ביזת מצרים [שבה"ל] **וְלֹא הֶעֱבִירָנוּ בְּתוֹכוֹ בְּחָרְבָה** ביבשה ע"י שקפאו התהומות, אלא היינו עוברים במעט מים או במעט טיט [אוי"ח, אבו"] - **דַּיְינוּ** די היה לנו בטובה יחידה זו בלבד, כדי להלל ולהודות לה' עליה.

■ **אלו רק הֶעֱבִירָנוּ בְּתוֹכוֹ בְּחָרְבָה** ועשה לנו שביל בתוכו כדי שלא נתלכך בבוץ וטיט, והיה די לנו בזה [אוי"ח, אבו"] **וְלֹא שָׁקַע צָרְנוּ בְּתוֹכוֹ** וראינו נקמה אויבנו בתוכו, אלא היה סוגר הים אחרינו והמצרים היו שבים לדרכם [שם] - **דַּיְינוּ** די היה לנו בטובה יחידה זו בלבד, כדי להלל ולהודות לה' עליה.

■ **אלו רק שָׁקַע צָרְנוּ בְּתוֹכוֹ** וראינו נקמת אויבנו בתוכו, שהיה רואה כל אחד ואחד ממנו את נוגשו כשהיו מתים בתוך הים ושמחים על מפלתם [שבה"ל] **וְלֹא סִפַּק צָרְכֵנוּ בַּמַּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה** לתת לנו כל צרכינו במים בבגדים ושליו, אלא היינו אוכלים מבהמתנו וכן היה לנו ממון רב מביזת מצרים שנוכל לקנות צרכינו מאת הגוים הקרובים אלינו [אוי"ח] - **דַּיְינוּ** די היה לנו בטובה יחידה זו בלבד, כדי להלל ולהודות לה' עליה.

■ **אלו רק סִפַּק צָרְכֵנוּ בַּמַּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה** כמו שכתוב "ידע לכתך את המדבר", ומתרגמינן סיפוק לך כל צורךך, וכתביב "זה ארבעים שנה ה' אלהיך עמך לא חסרת דבר", וכתביב "שמלתך לא בלתה מעליך ורגלך לא בצקה זה ארבעים שנה" [שבה"ל] **וְלֹא הֶאֱכִילָנוּ אֶת הַמֶּן** אלא היה יכול לספק צרכנו בעוגות שהוציאנו ממצרים [אוי"ח] - **דַּיְינוּ** די היה לנו בטובה יחידה זו בלבד, כדי להלל ולהודות לה' עליה.

■ **אלו רק הֶאֱכִילָנוּ אֶת הַמֶּן** שהיה בו כל הטעמים שבעולם, שלקטנים היה כטעם לשד השמן, לבחורים עושין אותו עוגות, לחולים טעמו כצפיחית בדבש, לזקנים ובשלו בפרור, לאומות העולם כזרע גד [אוי"ח] **וְלֹא נָתַן לָנוּ אֶת הַשֶּׁבֶת** שלא ניכר שבח המן ונסיו רק ע"י השבת, שאלולי שבת הייתי אומר שבכל יום ויום יורד המן במקום ההוא, ועוד שיאמרו שהמן מבאיש בגוף כמו שהוא מבאיש בעמדו, וראו בשבת שלא ירד ולא הבאיש בעמדו כי מצאו בו לחם משנה וזה לא יוכל להיות על דרך מקרה רק בנס גדול [אוי"ח] - **דַּיְינוּ** די היה לנו בטובה יחידה זו בלבד, כדי להלל ולהודות לה' עליה.

■ **אלו רק נָתַן לָנוּ אֶת הַשֶּׁבֶת** שהוא יום מנוחה מעין העולם הבא [שבה"ל] ואות בין הקב"ה לעמ"י ונצטוונו עליה במרה, **וְלֹא קָרְבָנוּ לַפְּנֵי הַר סִינִי** שהיה לנו שם גילוי שכונה שהראנו את כבודו וגדלו - **דַּיְינוּ**, די היה לנו בטובה יחידה זו בלבד, כדי להלל ולהודות לה' עליה.

■ **אלו רק קָרְבָנוּ לַפְּנֵי הַר סִינִי** וקבלנו תועלת בזה שפסק זוהמתנו, דהיינו כל ספק באחדותו יתברך, כי ראינו מלכותו ותוקף כבודו שם, והוסר בזה כל ספק מאתנו [אוי"ח] **לֵחַ וְלֹא נָתַן לָנוּ הַקַּב"ה אֶת**

---

^ל כמו שאמרו רז"ל כשבא נחש על חוה הטיל בה זוהמא, וישראל שעמדו על הר סיני פסקה זוהמתן, ואילו הגוים שלא עמדו על הר סיני לא פסקה זוהמתן.

הַתּוֹרָה דהיינו עשרת הדברות שנתן בכבודו ובעצמו, אלא היה נתנם ע"י משה רבינו כשאר התורה [רשב"ם, או"ח] **ט - דַּיְינוּ** די היה לנו בטובה יחידה זו בלבד, כדי להלל ולהודות לה' עליה.

■ **אָלוּ רַק נָתַן לָנוּ אֶת הַתּוֹרָה, וְלֹא הִכְנִיסָנוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל** אלא לארץ אחרת, ואע"פ שנשבע לאבותינו לתת לנו ארץ כנען היינו שיתננה לבנינו, אך הדור שיצאו ממצרים די להם במה שראו מנפלאות השם, שהיו אנשים הרבה פחותים מבן עשרים שנה, שלא נגזר עליהם למות במדבר שראו כל הנפלאות ונכנסו לארץ [או"ח] - **דַּיְינוּ** די היה לנו בטובה יחידה זו בלבד, כדי להלל ולהודות לה' עליה.

■ **אָלוּ רַק הִכְנִיסָנוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל** שהיא ארץ זבת חלב ודבש **וְלֹא בָנָה לָנוּ אֶת בֵּית הַבְּחִירָה** בית המקדש^מ שהרי יש לנו משכן, ובבית המקדש נתוספו עשרה נסים [רשב"ם, או"ח, אבו"א] - **דַּיְינוּ** די היה לנו בטובה יחידה זו בלבד, כדי להלל ולהודות לה' עליה.

■ **עַל אַחַת** דהיינו שאין אנו ראויים אף למעלה אחת ועליה בלבד יש לנו להודות [ריטב"א] וכל שכן **שִׁפְמָה וּפְמָה, טוֹבָה כְּפוֹלָה וּמְכַפֶּלֶת** שיש **לְמִקּוֹם** להקב"ה **עֲלֵינוּ** על שהטיב לנו את כל ט"ו מעלות הטובות הללו, שעלינו לשבח ולהללו ולהדבק בדרכיו, אף שלא היינו ראויים לכך, מה שלא עשה כן עם אומה אחרת [שבה"ל]. ואלו הם חסדיו ונסיו: **שֶׁהוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם, וְעָשָׂה בָּהֶם בְּמִצְרַיִם שְׁפָטִים, וְעָשָׂה בְּאֱלֹהֵיהֶם, וְהָרַג אֶת בְּכוֹרֵיהֶם, וְנָתַן לָנוּ אֶת מְמוֹנָם, וְקָרַע לָנוּ אֶת הַיָּם, וְהַעֲבִירָנוּ בְּתוֹכוֹ בַּחֲרֻבָּה, וְשָׁקַע צָרְנוּ בְּתוֹכוֹ, וְסַפַּק לָנוּ אֶת כָּל צָרָנוּ בַּמִּדְבָּר אַרְבַּעִים שָׁנָה, וְהֶאֱכִילָנוּ אֶת הַמֶּן, וְנָתַן לָנוּ אֶת הַשֶּׁבֶת, וְקָרְבָנוּ לְפָנֵי ה' סִינִי, וְנָתַן לָנוּ אֶת הַתּוֹרָה, וְהִכְנִיסָנוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וּבָנָה לָנוּ אֶת בֵּית הַבְּחִירָה** בית המקדש, **לְכַפֵּר עַל כָּל עֲוֹנוֹתֵינוּ.** ששם היו מקריבים התמידין, ותמיד של שחר מכפר על עונות של ערב, ותמיד של בין הערבים מכפר על עונות של יום, דאמר מר לא לן אדם בירושלים ובידו עון, שנאמר "צדק ילין בה" צדיק ילין בה [שבה"ל].

עד כאן עסקנו בהודיה לה' על כל טובות אשר עשה עמנו מאת שגאלנו עד שבנה לנו את בית מקדשנו. **ומעתה** חוזר על תשובת 'מה נשתנה', ועל אלו שלשה דברים מצות ההגדה מיוסדת לומר בעבור זה, בזמן שפסח מצה ומרור מונחים לפנך [שיבולי הלקט].

חובה על כל אחד ואחד בין איש בין אישה לומר קטע זה בפיו ^{מא}:

רָבֵן גַּמְלִיאֵל הָיָה אוֹמֵר (משנה פסחים קט"ז):

^ט וי"מ שלא יתן לנו את כל המצות אלא מחצה או שליש, כמו שמצינו לאדם הראשון שצוה לו שש מצות, והוסיף לנח אבר מן החי, ואח"כ הוסיף לאברהם מצות מילה, ואח"כ ליעקב מצות גיד הנשה [או"ח, אבו].

^פ ונקרא בית הבחירה על שם שחר בו הקב"ה כמו שנאמר (דברים י"ב) "כי אם אל המקום אשר יבחר ה' אלקיכם".

^{מא} י"א שאף בזמן בית המקדש אע"פ שאכל פסח מצה ומרור, לא יצא ידי חובתו, אם לא אמר למה הם באים, לפי שמצאנו שהקפיד הכתוב באמירה ובאגדה [רשב"ץ, או"ח, אבו, ריטב"א]. ואע"פ שיש חולקים אומרים שהפירוש של "לא יצא ידי חובתו" דהיינו שלא קיים מצווה מן המובחר [ר"ן, רשב"ן] מ"מ לכונ"ע לכתחילה יש לאמרו.

כָּל שְׁלֵא אָמַר שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים אֵלוֹ בְּפֶסַח לֹא יֵצֵא יְדֵי חוֹבְתּוֹ, וְאֵלוֹ הֵן:

פֶּסַח, מִצָּה, וּמְרוֹר.

רְבֵן גַּמְלִיאֵל הִיא אוֹמֵר: כָּל שְׁלֵא אָמַר שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים אֵלוֹ בְּפֶסַח כְּלוּמַר, שְׁלֵא פִירַשׁ בְּלִיל זֶה לְשֵׁם מוֹה הֵם בְּאִים **לֹא יֵצֵא יְדֵי חוֹבְתּוֹ** שֶׁל 'וְהַגְדַּת לְבִנְךָ בְּיוֹם הַהוּא', לְפִי שְׁמַצִּינוּ שֶׁהַקִּפִּיד הַכְּתוּב בְּאִמְרָה, כְּדִי שְׁנִזְכּוֹר נִפְלְאוֹת הַבּוֹרָא מִתּוֹךְ שְׁנִזְכִּיר בְּפִינוּ לְמַה הֵם בְּאִים [אָבוֹ, אוֹיִ"ח] **וְאֵלוֹ הֵן:** קֶרֶבֶן **פֶּסַח** כִּיּוֹם זֶה הַזְּרוּעַ שֶׁהוּא זָכַר לְקֶרֶבֶן, **מִצָּה, וּמְרוֹר.**

וּמִפְרֵשׁ וְהוֹלֵךְ מֵהַ חֲשִׁיבוֹת שֶׁל פֶּסַח מִצָּה וּמְרוֹר:

מְרָאָה בִּידוֹ עַל הַזְּרוּעַ שֶׁבַקְעָרָה שֶׁהוּא זָכַר לְקֶרֶבֶן פֶּסַח, וְיִזְהַר שְׁלֵא יִגְבִּיהוּ, שְׁלֵא יֵאמְרוּ בִּשְׂרָא זֶה לְפֶסַח הוּא, וְנִרְאָה כְּאוֹכֵל קִדְשִׁים בַּחוּץ [אוֹיִ"ח, אָבוֹ].

פֶּסַח -

שְׁהִיּוּ אֲבוֹתֵינוּ אוֹכְלִים בְּזִמְנֵי שְׁבִית הַמִּקְדָּשׁ קִיָּם,

עַל שׁוּם מָה?

עַל שׁוּם [יִיג עַל שֵׁם] **שֶׁפֶּסַח הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל בְּתֵי אֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם,**

שְׁנֵאמַר (שְׁמוֹת יב, כז):

"וְאִמְרַתֶּם זִבַּח פֶּסַח הוּא לַיהוָה, אֲשֶׁר פֶּסַח עַל בְּתֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם בְּנִגְפוֹ אֶת מִצְרַיִם, וְאֶת בְּתֵינוּ הֲצִיל, וַיִּקַּד הָעַם וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ."

פֶּסַח קֶרֶבֶן פֶּסַח שְׁהִיּוּ אֲבוֹתֵינוּ אוֹכְלִים בְּזִמְנֵי שְׁבִית הַמִּקְדָּשׁ הִיא קִיָּם וְכִיּוֹם נוֹתְנִים זְרוּעַ בַּקְעָרָה זָכַר לְזֶה, **עַל שׁוּם מָה** נִקְרָא 'פֶּסַח'? **עַל שׁוּם שֶׁפֶּסַח** לְשׁוֹן קְפִיצָה שְׁדִילַג וְעֵבֶר [שְׁבַה"ל, רֶשֶׁב"ץ, רֶשִׁי"ן] וִי"מ 'פֶּסַח' פְּרוּשׁוֹ 'חֲמֵל' [רֶשִׁי"ן] הַקְּב"ה בְּמַכַּת בְּכוֹרוֹת **עַל בְּתֵי אֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם**, שֶׁהַקְּבִי"ה מְדַלַּג מִבֵּית מִצְרַיִם זֶה לְבֵית הַמִּצְרַיִם הָאֲחֵר, וְהֲצִיל בֵּית הַיִּשְׂרָאֵלִי שֶׁהִיא בֵּינֵיהֶם [רֶשֶׁב"ץ] **שְׁנֵאמַר:** **וְאִמְרַתֶּם** לְבִנְיָכֶם שֶׁהִטַּעַם שְׁעוֹשִׂים זִבַּח (=שְׁחִיטָה) קֶרֶבֶן **פֶּסַח שֶׁהוּא לַה'**, הוּא מְשׁוּם **אֲשֶׁר פֶּסַח** דִּילַג הַקְּבִי"ה **עַל בְּתֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם בְּנִגְפוֹ** בְּהַכַּתּוֹ **אֶת** בְּכוֹרֵי מִצְרַיִם, **וְאֶת בְּתֵינוּ הֲצִיל, וַיִּקַּד הָעַם וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ** עַל בְּשׁוֹרֵת הַגְּאוּלָּה וּבִיאַת הָאֵרֶץ, וּבְשׁוֹרֵת הַבְּנִים שֶׁהִיוּ לָהֶם [רֶשִׁי"ן].

כְּשֶׁאוֹמֵר 'מִצָּה זוֹ' מְגַבִּיהַ הַמִּצָּה בִּידוֹ לְהִרְאוֹת לְמִסּוּבֵין זְכוֹרֵן לְחִירוֹת, וְאוֹמֵר:

מִצָּה

זוֹ שְׁאֵנוּ אוֹכְלִים, עַל שׁוּם מָה?

על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ עד שנגלה עליהם מלך
מלכי המלכים, הקדוש ברוך הוא, וגאלם מיד,

שְׁנַאמֵר (שמות יב, לט):

**"ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים עגת מצות, כי לא חמץ, כי גרשו
ממצרים ולא יכלו להתמהמה, וגם צדה לא עשו להם".**

מצה זו שאנו אוכלים בלילה זה על שום מה? על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ משום שלאחר מכת בכורות המצרים שלחו את ישראל בחיפזון (מהירות) ^{מב} עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקב"ה, וגאלם, שְׁנַאמֵר: "ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים עגת של מצות כי לא חמץ בצק שלא החמיץ קרוי מצה, ולמה לא הספיק להחמיץ? כי גרשו ממצרים ולא יכלו להתמהמה במצרים שאם היו נשארים עוד רגע היו שוקעים במ"ט שערי טומאה, ולזכר זה אוכלים מצות, וגם צדה לדרך משאר מאכלים לא עשו להם" להודיע שבחן של ישראל, שלא אמרו למשה כיצד נצא למדבר בלא צדה לדרך אלא בטחו בשם יתברך [מכילתא, ריטב"א].

כשאומר מרור זה מגביה המרור בידו זכר לשעבוד.

מְרוֹר

זה שאנו אוכלים - על שום מה?

^{מב} והקשו הראשונים הרי קודם צאתם ממצרים צוה לאכול מצות עם קרבן פסח כמ"ש (יב, ח) "וְאָכְלוּ אֶת הַבֶּצֶק בְּלִילָה הַזֶּה צְלִי אֵשׁ וּמִצּוֹת עַל מִרְיָם יֹאכְלֶהוּ", ונצטוו בסתם ולא אמר הכתוב שהטעם הוא כיון שלא הספיק בצקם להחמיץ. ועוד קשה שהרי כבר נצטוו שלא להחמיץ הבצק שנאמר "בערב תאכלו מצות", וכן "שבעת ימים מצות תאכלו", וכן "כי כל אוכל מחמצת ונכרתה הנפש ההיא", וא"כ אך משמע מכאן שאם היו יכולין להתמהמה היו מחמיצים אותו, הרי נצטוו שלא להחמיצו? **וישב רבי יוסף קמחי** שמה שנצטוו על המצות קודם לכן בקרבן פסח היה על שם העתיד, שהשם יודע העתידות ידע שהיה להם לצאת ממצרים בחפזון, ואפי' אם היו רוצים לא היו יכולים להחמיץ בצקם, ולכן צוה לאכול הפסח על המצות ומרורים ולאכול שבעת ימים מצה [אבן]. **ויש שכתבו** [תוס רי"ד, ר"ן, שבה"ל] שאם היו יכולין להתמהמה היו אופין אותו חמץ, כיון שפסח מצרים לא נהג אלא לילה ויום, ולמחרת היו מותרין במלאכה ובחמץ, ואותה העיסה שלשו ביום ט"ו, זה היה ע"י לעשות להן צידה לדרך למחר, והיו עתידים להחמיצה שלא הוזהרו בבל יראה, אילולי שנגלה עליהן הקב"ה מהרה וגאלן, ומה שאמר הפסוק "ששת ימים תאכל מצות" וכן שאר הפסוקים, זה צווי רק לדורות, דמצות השבת שאור ואזהרת אכילת חמץ לא נצטוו בהן אלא לדורות. **וברשב"ץ כתב:** שאם יכלו להתמהמה היו אופין אותו חמץ, כיון עדיין לא הוזהרו על אכילת חמץ, ומה שנאמר "ואכלו את הבשר בלילה הזה צלי אש ומצות על מרורים יאכלוהו", לא נצטוו על אכילת מצה אלא על אכילת הפסח, ולפי שלא יכלו להחמיץ בצקם שנאמר "ותחזק מצרים על העם למהר לשלחם מן הארץ", על כן הוזהרנו מאכילת חמץ, ונחתיבנו באכילת מצה בכל זמן בלילה ראשון מן התורה שנאמר בערב תאכלו מצות. **ויש שפרשו** שמה שאמר "ולא יכלו להתמהמה", לא קאי על הלחם, אלא על הצידה לדרך, ויש לסרס המקרא ולומר כך "וגם צדה לא עשו להם" למה? "כי גרשו ולא יכלו להתמהמה" [ריב"א].

על שום שְׁמָרוּ הַמְצָרִים אֶת חַיֵּי אֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרִים,

שְׁנַאֲמַר (שמות א, יד):

”וַיִּמְרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם בְּעַבְדָּה קָשָׁה, בַּחֲמֹר וּבִלְבָנִים וּבְכָל עַבְדָּה בְּשָׂדֵה אֶת כָּל עַבְדָּתָם אֲשֶׁר עָבְדוּ בָּהֶם בְּפָרָךְ”.

מְרוּר זה כל עשב מר קרוי מרוּר [רש"י] שְׁאֵנו אֹכְלִים בליל זה מדרבנן על שום מה? על שום שְׁמָרוּ הַמְצָרִים אֶת חַיֵּי אֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרִים, שְׁנַאֲמַר: וַיִּמְרְרוּ הַמְצָרִים אֶת חַיֵּיהֶם של ישראל בְּעַבְדָּה קָשָׁה, בַּחֲמֹר לגבל טיט וּבִלְבָנִים עבודת בנין קשות וּבְכָל עַבְדָּה בְּשָׂדֵה כגון חריש וקציר אֶת (=עם) מלבד כָּל עַבְדָּתָם אֲשֶׁר עָבְדוּ בָּהֶם בתוך העיר בְּפָרָךְ מִלֵּשׁוֹן שִׁבְרוֹן, עבודה השוברת את גוף האדם. וראויים אנו לזכור טעם המרוּר, כדי להודות לה' יתברך אשר הוציאנו ממרה למתקה וכאשר עשה להם כן יעשה עמנו תמיד, וזהו סוד האמונה והבטחון [רשב"א].

הקטע הבא נאמר במשנה (פסחים קטז): אחר הקטע של רבן גמליאל, לומר כי הוא זה ממצות ההגדה, שחייב אדם לומר לא רק את אבותינו גאל הקב"ה, אלא אף אותנו גאל עמהם.

[ו] בְּכָל

דוֹר וְדוֹר חַיֵּב אָדָם לְרֹאוֹת אֶת עַצְמוֹ כְּאִלוֹ הוּא יֵצֵא מִמִּצְרַיִם, שְׁנַאֲמַר (שמות יג, ח):

”וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר, בְּעַבְדוֹר זֶה עָשָׂה יְהוָה לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרַיִם”.

שְׁלֵא אֶת אֲבוֹתֵינוּ בְּלִבְד גָּאֵל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, אֶלֶּא אֶף אוֹתָנוּ גָּאֵל עִמָּהֶם, שְׁנַאֲמַר (דברים ו, כג):

”וְאוֹתָנוּ הוֹצִיא מִשָּׁם, לְמַעַן הִבִּיא אוֹתָנוּ, לְתֵת לָנוּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם”.

^מ **וכתב בשה"ל**: והחזרת נקרא מרוּר, והוא עיקר המצוה, שאמרו חז"ל למה נמשלו המצרים למרוּר? לומר לך מה מרוּר זה תחלתו רך וסופו קשה, אף מצרים תחלתן רך וסופן קשה. **פירוש אחר** היינו דכתיב "אשר עבדו בהן בפרך", תחלה בפה רך, ולבסוף בפרך. **ובספר החינוך כתב** (מצוה שפא) שצווה לנו במרוּר זכר ל"וימררו את חייהם", ובכל עשב מר הוא בכלל מרוּרים, ואדם יוצא בהן ידי חובתו. אבל מ"מ ביררו לנו חז"ל לאכול החזרת, כי בה זכר התמרוּר מצד הקלח שטעמו מר קצת. וגם יש בה הידור למצוה יותר מבשאר עשבים מרים, כי שמה הדור שנקראת חסה, ורמז ברכה בו, שחס רחמנא עלינו ופדאנו מיד המצרים הקשים, ומכל אלה יש התעוררות וזכר אל לב בני אדם בענין הנסים שנגעו לנו במצרים, ולפיכך הוקבעה ההלכה שראוי לנו לחזר אחר החזרת.

בְּכֹל דְּזֹר וְדוֹר חִיָּב אֲדָם כלומר כל יחיד ויחיד צריך לְרִאֲוֹת שיראה וידמה אֶת עֲצֻמוֹ פְּאֵלוֹ הוּא עצמו היה עבד ויִצְאָ לחרות מִמִּצְרַיִם, וזהו שאמר הכתוב (דברים טו, יב) "וזכרת כי עבד היית במצרים" כאילו אתה בעצמך היית שם לעבד ויצאת לחרות [אבו] **שְׁנֵאמַר: וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר, בְּעֵבוֹר זֶה שִׁאֲקִיִּים מִצּוֹתַי כִּגֹּן פֶּסַח מִצָּה וּמְרוֹר [רש"י] עָשָׂה יְהוָה לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרַיִם** וכבר דרשו למעלה ל'י ולא לו, מכלל דדרשינן ל'י על כל אחד ואחד האומר עכשיו בפיו [ריטב"א].

וכעת אנו מחזקים את זה שאנו בעצמנו יצאנו ממצרים **שלא את אבותינו בלבד גאל הקב"ה, אלא אף אותנו גאל עמֵהֶם** שהרי אנו בכלל כל הנסים, שהרי אילו לא הוציאם ממצרים עדיין היינו עבדים לפרעה [שבה"ל] **שְׁנֵאמַר: "וְאוֹתָנוּ הוֹצִיא מִשָּׁם, לְמַעַן הִבִּיא אֶתְנוּ, לְתֵת לָנוּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְתָּנוּ"**, ואע"פ שכבר אמר לעיל "ויוציאנו ה' ממצרים" חזר ואמר "וואותנו הוציא משם" ללמדך שאם לא היה מוציאם עדיין היינו גם אנחנו שם עבדים לפרעה במצרים, הלכך הרי אנו בכלל כל הנסים וכשהוציאם ממצרים הוי כמו שהוציא אותנו [או"ח, רשב"ץ, שבה"ל].

מכסה המצות, ומגביהים את הכוס עד סוף ברכת "גאל ישראל".

הטעם להגבת הכוס לפי שפותחין כעת בשיר ובהלל, ואמרו רז"ל מנין שאין אומרים שירה אלא על היין? שנאמר (שופטים ט, יג) "ותאמר להם הנפן החדלתי את תירושי המשמח אלהים ואנשים". אם אנשים משמח בשתיה, 'אלהים' במה משמח? אלא מכאן אתה למד שאין אומרים שירה אלא על היין [או"ח].

הקטע הבא הוא המשך לשון המשנה (פסחים קטז:): לקטע הקודם "בכל דור ודור", ואחר שאמרנו שם שכאלו אנו בעצמנו יצאנו ממצרים, א"כ חובה עלינו להלל ולשבח לשם יתברך כמו שעשו אבותינו בצאתם ממצרים [או"ח] ^{מד}.

לְפִיכֶךָ

- אֲנַחְנוּ חִיָּבִים: לְהוֹדוֹת, לְהַלֵּל, לְשַׁבַּח, לְפָאֵר, לְרֹמֵם, לְהַדָּר [י"ג: לְבָרֵךְ, לְעַלָּה] וּלְקַלֵּס, לְמִי שֶׁעָשָׂה לְאַבְוֹתֵינוּ וְלָנוּ אֶת כָּל הַנְּסִים הָאֵלֹהִים:**
1. הוֹצִיאָנוּ מֵעֲבָדוֹת לְחֵרוֹת, 2. וּמִיָּגוֹן לְשִׁמְחָה, 3. וּמֵאֲבֵל לְיוֹם טוֹב, 4. וּמֵאֲפֵלָה לְאוֹר גְּדוֹל 5. וּמִשְׁעָבוֹד לְגֵאֲלָה ^מ, וְנֵאמַר לְפָנָיו הַלְלוּיָהּ.

^{יד} וי"א שזהו המשך המשנה לאחר הקטע של ר"ג (ולשיטתו לא גרסינן את הקטע הקודם) וזהו שאמרו מתחיל בגנות ומסיים בשבח, שאין ראוי לנו שנהיה כפויי טובה לקב"ה שעשה כל הנסים האלה ולא נודה לו על הטובה [רשב"ץ]. וי"א שקטע זה נאמר במקום ברכת "שעשה ניסים" על יציאת מצרים [שבה"ל]. וי"א שקטע זה הוא במקום ברכה שאומרים לפני ההלל [שבה"ל, או"ח, אבו].

^מ הרשב"ץ ועוד ראשונים גרסו לבסוף "ומשעבוד לגאולה", וכן הוא בש"ס דילן, וברוב האגדות. ויש שגרסוהו לפני המילים "מיגון לשמחה", וכ"ה בסידור רב עמרם גאון. וביאר במעשי ה' שלגירסא זו אין זה כפל שאמר עבדות ואח"כ

מ' לְפִיכֶךָ כיון שכאילו אנו יצאנו ממצרים לכן **אַנְחֵנו חֲנִיבִים** לומר את כל הלשונות הללו: **לְהוֹדוֹת** על עצם הטובות שעושה עמנו, **לְהַלֵּל** דהיינו לספר ולפרסם את הטובות שעשה עימנו, **לְשַׁבַּח** על המעשים הטובים שעשה עימנו, **לְפָאֵר** שזכינו להתקרב לעבודתו, **לְרוֹמֵם** לרוממו מעל כל הנבראים, **לְהַדְרִי** לייפותו בדברי יופי [**לְבָרָךְ, לְעֵלָה** (לרומם) **וּלְקַלֵּס** מ" בדברי טובה וברכה **לְמִי שְׁעָשָׂה לְאַבּוֹתֵינוּ וְלָנוּ אֶת כָּל הַנְּסִיִּים הָאֵלּוּ** ואלו הם כללות הניסים: **הוֹצִיאָנוּ מֵעֲבָדוֹת** מצרים **לְחָרוֹת**, וכיון שיצאנו מעבדות לחרות, יצאנו גם **מִיָּגוֹן** שברון רוח **לְשִׁמְחָה** כי מי שיש עליו רשות אחרים הוא ביגון, ואם יצא לחירות יצא לשמחה, וכן יצאנו **וּמֵאֲבָל** מרירות החיים **לְיוֹם טוֹב** כי העבד הולך יחף כאבל ובצאתו לחירות יצא מאבלותו ליו"ט וכמו שכתוב "מנעי רגלך מיחף" (ירמיה ב, כה) **וּמֵאֲפֵלָה** של בית האסורים **לְאוֹר גְּדוֹל** כי העבד ממשש בצהרים כאשר ימשש העור באפלה, ובצאתו לחירות הוא יוצא לאור מ" **וּמִשְׁעֲבֹד** מעבודת פרך **לְגֵאֲלָה** על כן **וְנֹאמַר לְפָנָיו** עתה [מ"ט **שִׁירָה חֲדָשָׁה**] **הַלְלוּיָהּ**, 'הללויה' הוא השבח היותר מעולה שבספר תהלים, שיש בו שבח וזכר שם האל יתברך, וזאת הפתיחה היא מעין ברכה לקראת קריאת ההלל [רשב"ץ].

עֵתָה מתחילין את החצי הראשון של ההלל כסיום למצות ההגדה, מכיון ששני פרקיו הראשונים עוסקים ביציאת מצרים. ואילו חציו השני של הלל העוסק בגאולה העתידית ובשאר הגאולות ולכן קבעו לאמרו לאחר ברכת המזון.

ויאמרו את ההלל בשמחה רבה ובהתלהבות.

אמר שעבוד, כי מעבדות לחרות נאמר בערך אבותינו שיצאו ממצרים, ואומרו משעבוד לגאולה הוא בערכנו, אנחנו ובנינו, שע"י שהוציאנו ביד חזקה הוציא אותנו משעבוד שלא נהיה משעובדים לפרעה על ששיחררנו ברצונו, וזוהי יהיה החירות מוחלט, שאם היה בריצוי לא היה החירות מוחלט כמו שאמרנו, עד שזכר זה נתחייבנו ההסיבה. **ובחידושי הגרי"ז ביאר** (סימן ריא) שמעבדות לחרות הוי מה שהופקע מעליהם השם עבדות, ומשעבוד לגאולה היינו מה שנגאלו מתחת ידם ומהעבדות בפועל של חומר ולבנים לחרות.

מ" וברשב"ץ כתב: שיש כאן שמנה מיני הודאות, כנגד ארבעה נסים שעשה לנו "הוציאנו מעבדות לחרות" – אחד, "וימגון לשמחה" - שני. "ומאבל ליו"ט" - שלישי. "ומאפלה לאור גדול" - רביעי. וכמו שטובות האל היו כפולות עלינו כן ראוי שנוהד הודאות כפולות על אלו הניסים שמנה הודאות על ארבעה נסים. **ובאבודרהם כתב:** שמזכיר כאן שבעה עיני שבח כנגד ז' רקיעים יהודות להלל לשבח לפאר לרומם להדר ולקלס.

מ" כתב הריטב"א: ואין ראוי לומר ולקלס, לפי שנופל בו לשון גנאי כמו לעג וקלס (תהלים עט, ד). **אולם הרשב"ץ כתב:** שכן אמר רב עמרם גאון, אבל רבותינו ז"ל הם משתמשין בו לשון שבח במדרש (תנחומא בשלח סי יג) קדמו שרים אחר נוגנים (תהלים סח, כו) כי ישראל היו מקלסין להקב"ה תחלה ואח"כ המלאכים ואח"כ הנשים שנאמר בתוך עלמות תופפות (שם). וכן בכל המקומות מזכירין מקלסין להקב"ה והוא מלשון והוא במלכים יתקלס (חבקוק א, י) לשון שבח וכן וכו, אם כן נכון לומר לקלס לשון שבח ואין לחוש שיהיה לשון לעג וקלס, ויגיד עליו רעו דהיינו שאר המלות שהם לשון שבח.

מ" ואמר לאור גדול, כי אותו אור הוא אור הכבוד כמו שנאמר (ישעיה ס, ב) "כי הנה החשך יכסה ארץ וערפל לאמים ועליך יזרח ה' וכבודו עליך יראה".

מ" כך היא גרסת הרא"ש [אבו].

הַלְלוּיָהּ

הַלְלוּ עַבְדֵי יְהוָה, הַלְלוּ אֶת שֵׁם יְהוָה. יְהִי שֵׁם יְהוָה מְבָרָךְ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם.
מִמְזֹרַח שֶׁמֶשׁ עַד מְבֹאוֹ מְהַלֵּל שֵׁם יְהוָה. רָם עַל כָּל גּוֹיִם יְהוָה, עַל הַשָּׁמַיִם
כְּבוֹדוֹ. מִי כִּיהוָה אֱלֹהֵינוּ הַמְגַבִּיחַ לַשַּׁבָּת, הַמְשַׁפִּיל לַרְאוֹת בַּשָּׁמַיִם
וּבָאָרֶץ. ? מְקִימֵי מַעְפָּר דָּל, מְאַשְׁפֵּת יָרִים אֲבִיוֹן, לְהוֹשִׁיבֵי עִם נְדִיבִים, עִם
נְדִיבֵי עַמּוֹ. מוֹשִׁיבֵי עֶקְרַת הַבַּיִת, אִם הַבְּנִים שְׂמַחָה. הַלְלוּיָהּ.

במזמור זה יש חמישה יודיין יתירות. המגביח. המשפיל. מקימו. להושיבי. מושיבי. כנגד חמשים מכות שלקו על הים [אבו].

הַלְלוּיָהּ הַלְלוּ אֶת ה', וְחֹזֵר וּפִירֵשׁ הַלְלוּ עַבְדֵי יְהוָה הַחֲכָמִים הַיּוֹדְעִים לְהַלֵּל, וְשׁוֹב הַלְלוּ אֶת שֵׁם יְהוָה אֲבֵל לְרִשְׁעֵי אֱמֶר אֱלֹהִים מֵהַ לֵךְ לְסַפֵּר חֻקֵי, יְהִי שֵׁם יְהוָה מְבָרָךְ בְּפִי הַנְּבִיאִים מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם.
מִמְזֹרַח שֶׁמֶשׁ מִמְקוֹם הַגְּרִים בְּמִזְרַח הָעוֹלָם שֶׁם מְקוֹם זְרִיחַת הַשֶּׁמֶשׁ עַד מְבֹאוֹ עַד אֱלֹהֵי הַגְּרִים בְּמַעֲרַב הָעוֹלָם מְקוֹם שְׂקִיעַת הַשֶּׁמֶשׁ מְהַלֵּל שֵׁם יְהוָה מִפִּי כוֹלָם מְהוֹלֵל שֶׁם ה', רָם גְּבוּהָ וְנִעְלָה עַל כָּל גּוֹיִם יְהוָה וְהֵיכָן מְקוֹם מִשְׁכַּן כְּבוֹד שְׂכִינְתוֹ עַל הַשָּׁמַיִם כְּבוֹדוֹ, אֲבֵל מִי עֲנִיו כִּיהוָה אֱלֹהֵינוּ הַמְגַבִּיחַ (הַמְגַבִּיחַ) לַשַּׁבָּת כִּי אֵף אִם אֲמַנֵּם הוּא מְגַבִּיחַ אֶת עַצְמוֹ לְשַׁבַּת מֵעַל הַשָּׁמַיִם, מִ"מ הַמְשַׁפִּיל (הַמְשַׁפִּיל) לַרְאוֹת בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ. הוּא מְשַׁפִּיל עֲנִיו לְהַשְׁגִּיחַ עַל כָּל הַנַּעֲשֶׂה בַשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ. עִ"מ לְקִיִּים בְּנוֹ מְקִימֵי מַעְפָּר דָּל בְּהַשְׁגַּחְתוֹ מְקִימֵי אֶת הַדָּל מִן הָעֶפֶר, וּמוֹסִיף שְׂגֵם מְאַשְׁפֵּת יָרִים אֲבִיוֹן שְׂהוּא שְׂפֵל יוֹתֵר מַעְפָּר, לְהוֹשִׁיבֵי וַיִּשְׁבּוּ הַדָּל וְהַאֲבִיוֹן עִם נְדִיבִים (נִכְבָּדִים) עִם נְדִיבֵי עַמּוֹ וְהַמָּה הַמְעוֹלִים שְׂבַנְדִיבִים, שִׁישְׂרָאֵל שְׂהִיו יְרוּדִים וּמוֹטִים בְּמִצְרִים עַד עֶפֶר, הוֹשִׁיבֵם ה' לְכַסֵּא עִם מַלְכִים. מוֹשִׁיבֵי עֶקְרַת הַבַּיִת אִם הַבְּנִים שְׂמַחָה הוּא מוֹשִׁיב אֶת הָעֶקְרָה בְּבַיִת, כִּי בְּעוֹדָה עֶקְרָה שְׂבַתָּה הַבַּיִת מֵעַט פֶּעַם בְּחוּץ פֶּעַם בְּרַחוּבּוֹת כַּדִּי לְהַפֵּג צַעֲרָה, וְה' בְּהַשְׁגַּחְתוֹ פּוֹתַח רַחֲמָה וְתוֹלַד וְתִשָּׁבַב בְּבַיִת, וְתִהְיֶה אִ"כ אִם הַבְּנִים שְׂמַחָה, בְּהִיוֹתָהּ יוֹשְׁבַת בְּבֵיתָה עִם בְּנֵיהָ [מִצְוֹת] הַלְלוּיָהּ בְּעִבּוֹר כָּל זֶה הַלְלוּ אֶת יְהוָה.

בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם

בַּיִת יַעֲקֹב מֵעַם לְעַז, הִיְתָה יְהוּדָה לְקַדְשׁוֹ, יִשְׂרָאֵל מִמְשָׁלוֹתָיו. הִיְתָה רְאָה וַיִּנָּס,
הִיְרָדוֹן יִשָּׁב לְאַחֹר. הֶהָרִים רָקְדוּ כְּאֵילִים, גְּבְעוֹת - כְּבָנֵי צֶאֱן. מֵהַ לָּךְ הִיְתָה כִּי
תִּנּוֹס, הִיְרָדוֹן תִּשָּׁב לְאַחֹר, הֶהָרִים - תִּרְקְדוּ כְּאֵילִים, גְּבְעוֹת - כְּבָנֵי צֶאֱן. מְלַפְּנֵי
אֲדוֹן חוּלֵי אֶרֶץ, מְלַפְּנֵי אֱלֹהֵי יַעֲקֹב. הַהֶפְכִי הַצּוּר - אֲגַם מֵיִם, חֲלָמִישׁ - לְמַעֲיָנוּ
מֵיִם.

בְּצֵאת בַּעַת יִצְחָק יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם, בַּעַת יִצְחָק יִצְאָה בַּיִת יַעֲקֹב מֵעַם לְעַז מֵעַם זֶר שְׂלָא הַבִּין שְׂפַתּוֹ, בַּעַת
הַהִיא הִיְתָה אִזְ נְהִיִּתָה יְהוּדָה לְקַדְשׁוֹ לְעַם קְדוֹשׁוֹ, יִשְׂרָאֵל מִמְשָׁלוֹתָיו וְיִשְׂרָאֵל בְּכֻלָּם עִם מִמְשַׁלְּתוֹ:

הַיָּם ים סוף **רָאָה** את ישראל באים לתוכו וַיִּגָּס נס ממקומו ונעשה חרבה, וכן הַיִּרְדֵּן יִסָּב לְאַחֹר סב והפך את פניו לאחור ולא המשיך בזרימתו, שבאותה שעה כל מימי בראשית נבקעו [רש"י] ². ובשעת מתן תורה הַהָרִים הגדולים רָקְדוּ קפצו **כְּאֵילִים** לגודל החרדה **גְּבֻעוֹת** שהם קטנות מהרים רקדו **כְּבָנֵי צֶאֱן** הקטנים, וזה ירמוז על סיני והר ההר והנסיים שנעשו שם [מלבי"ם] ולחדד הענין הוא כאלו שואל **מֶה לָךְ הַיָּם כִּי תִנוּס?** ומה לך הַיִּרְדֵּן **תִּסָּב לְאַחֹר?** מה לכם הַהָרִים כי **תִּרְקְדוּ כְּאֵילִים גְּבֻעוֹת כְּבָנֵי צֶאֱן?** ומשיב שהסיבה ששינו את טבעם, זה מפני שאנו נסים **מִלְפָּנֶיךָ** פחד **אֲדוֹן חוֹלֵי אֶרֶץ** החולל (יוצר) את הארץ **מִלְפָּנֶיךָ** פחד **אֱלֹהֵי יַעֲקֹב, הַהִפְכֵי הַצֹּר** ההופך את הצור (=הסלע) היבש להיות **אֲגַם מַיִם**, כפל הדבר ואמר, ההופך **חֲלָמִישׁ** סלע קשה **לְמַעֲיָנוּ מַיִם** למעיין מים חיים.

לאחר מצוות ההגדה, אנו חותמין בברכת הגאולה ובשבח והודאה לה'.

בְּרוּךְ אַתָּה? הַזֶּה אֱלֹהֵינוּ מִלֶּךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר גָּאֲלָנוּ (יבקש כאן במחשבתו כל אשר יחפוץ) **וְגָאֵל אֶת אַבּוֹתֵינוּ מִמִּצְרַיִם, וְהִגִּיעֵנוּ לַלַּיְלָה הַזֶּה לְאָכֹל בּוֹ מִצֶּה וּמְרוֹר. כֵּן? הַזֶּה אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אַבּוֹתֵינוּ הִגִּיעֵנוּ לְמוֹעֲדֵים וְלִרְגָלִים אַחֵרִים הַבָּאִים לְקִרְאָתֵנוּ לְשִׁלּוּם, שְׂמֵחִים בְּבִנְיַן עִירָךְ, וְשָׂשִׁים בְּעַבְדוֹתֶךָ, וְנֹאכַל שָׂם מִן הַזִּבְחִים וּמִן הַפְּסָחִים (בְּמוֹצָאֵי שַׁבַּת אוֹמְרִים: מִן הַפְּסָחִים וּמִן הַזִּבְחִים) אֲשֶׁר יִגִּיעַ דָּמָם עַל קִיר מִזְבִּיחֶךָ לְרִצּוֹן, וְנוֹדָה לָךְ שִׁיר חֲדָשׁ עַל גְּאֻלְתֵּנוּ וְעַל פְּדוּת נַפְשֵׁנוּ. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה גָּאֵל יִשְׂרָאֵל.**

בְּרוּךְ מקור הברכות **אַתָּה ה'** **אֱלֹהֵינוּ מִלֶּךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר גָּאֲלָנוּ** גאל אותנו, וגם **וְגָאֵל אֶת אַבּוֹתֵינוּ מִמִּצְרַיִם** הזכיר כאן גאולתנו וגאולת אבותינו ממצרים, לפי שאמר למעלה "שלא את אבותינו בלבד גאל הקב"ה אלא אף אותנו גאל עמהם" [אבו] ^{נא} **וְהִגִּיעֵנוּ** וזיכנו להגיע **לַלַּיְלָה הַזֶּה** כדי **לְאָכֹל בּוֹ מִצֶּה וּמְרוֹר**, ומבקשים על העתיד **כֵּן? הַזֶּה אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אַבּוֹתֵינוּ יִגִּיעֵנוּ לְמוֹעֲדֵים** ראש השנה ויום הכפורים **וְלִרְגָלִים אַחֵרִים הַבָּאִים לְקִרְאָתֵנוּ לְשִׁלּוּם** אלו פסח ושבעות וסוכות, ואע"פ שהם בכלל המועדים, רמז באומרו ולרגלים, שזיכנו לעלות לירושלים בכל רגל ורגל משלשתן [שם]. **שְׂמֵחִים בְּבִנְיַן עִירָךְ יְרוּשָׁלַיִם וְשָׂשִׁים בְּעַבְדוֹתֶךָ** עבודת הקורבנות בביהמ"ק **וְנֹאכַל שָׂם מִן הַזִּבְחִים** קרבן חגיגה **וּמִן הַפְּסָחִים** קרבן פסח הנאכל על השבוע **אֲשֶׁר יִגִּיעַ דָּמָם** בזריקת דם הקרבן ע"י הכהן **עַל**

¹ **ובמצודות פירש:** שקאי על ימי יהושע שסיבב הירדן לחזור לאחור לבלי לכת דרך מהלכו. **אולם המלבי"ם כתב:** שבירדן היה הנס רק מצד אחד שקמו נד אחד, כי היורדים למעלה למטה תמו נכרתו כפי הטבע, לכן אמר "יסוב לאחור", אבל בים היה הנס משני צדדים לכן אמר וינוס.

^{נא} **והגיענו הלילה הזה** זהו כמו שאומרים בברכת שהחיינו "והגיענו לזמן הזה". ואע"פ שכבר ברכנו שהחיינו, מ"מ כיון שרוצה לומר "כ"ן ה אלהינו ואלהי אבותינו הגיענו למועדים", שהוא לשון בקשה על העתיד, לכן אמר "והגיענו הלילה הזה" [או"ח, אבו].

קיר מזבחה לרצון ונודה לך שיר חדש על גאלתנו זו גאולה העתידית ועל פדות נפשונו זו גלות מצרים [אבו] ברוך אתה יהוה גאל ישראל גאלי לשון עבר, כיון שכבר גאלנו ממצרים.

ושותה כוס רביעית, וקודם לכן יאמר :

לשם יחוד קדשא בריך הוא ושכינתיה בדחילו ורחימו, ורחימו ודחילו, ליחדא שם אות יו"ד אות ה"א, באות וא"ו אות ה"א, ביחדא שלים בשם כל ישראל, הריני מוכן ומזמן לקיים מצות כוס שני מארבע כוסות, אשר תקנו חז"ל בליל חג המצות, כדי לעשות נחת רוח ליוצרי ולעשות רצון בוראי, לתקן שרש מצוה זו במקום עליון. ויהי נעם יהוה אלהינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו, ומעשה ידינו כוננהו.

[בני ספרד לא מברכים על כוס זה, אולם בני אשכנז וחלק מבני תימן מברכים : ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם בורא פרי הגפן]. ישתה רביעית ויברך ברכה אחרונה.

רחצה

יטול ידיו עם ברכה, בשמחה ובהתלהבות לקראת המצוות שעתה בא לקיים, וקודם שיטול טוב לומר בקשה זו :

לשם יחוד קדשא בריך הוא ושכינתיה בדחילו ורחימו, ורחימו ודחילו, ליחדא שם יו"ה בוי"ה, ביחדא שלים בשם כל ישראל, ובשם כל הנפשות רוחות ונשמות ומלבושיהם והקרובים להם, שמקלות אצילות בריאה יצירה עשיה, ומכל פרטי אצילות בריאה יצירה עשיה דכל פרצוף וספירה. הנה אנכי מוכן ומזמן לקיים מצות עשה מן התורה לאכל מצה בלילה הזאת של חג המצות, כאשר צונו יהוה אלהינו בתורתו הקדושה בערב תאכלו מצות. והריני מוכן לקיים מצות לא תעשה ולא יאכל חמץ, ומצות לא תעשה דכל מחמצת לא תאכלו, ומצות לפרש מאכילת חמץ, שנקמר : "שבעת ימים מצות תאכלו". ולא הבא מפלל עשה, עשה. ומצות לא תעשה שלא לאכל תערבת חמץ. ומצות לא תעשה דלא יראה לך שאור ולא יראה לך חמץ. ומצות לא תעשה דלא ימצא שאור בבתיכם. כדי לעשות נחת רוח ליוצרינו ולעשות רצון בוראנו כדי לתקן שרש מצות אלו במקום עליון. ויהי רצון מלפניך יהוה אלהינו ואלהי אבותינו, שתהא חשובה ומקבלת ורצויה לפניך מצוה זו של אכילת מצה בלילה הזאת, ויעלה לפניך פאלו פונתי בכל הפונות הראויות לכוון במעשה ודבור וכוונה ומחשבה ורעותא דלבא. ויהי נעם יהוה עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננהו.

נוטלים את הידים ומברכים : ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם, אשר קדשנו במצותיו וצונו על נטילת ידים.

מוציא מצה

כשאוכלים המצה יכוונו לקים מצות עשה מהתורה, זכר לאבותינו שיצאו ממצרים בחפזון ולא הספיק בצקם להחמיץ. ויכון המברך להוציאם ידי חובה בברכות, ויכוונו לצאת ידי חובה.

יאחזו המצות בידו (הפרוסה בין שתי השלמות) ויברך שתי ברכות "המוציא לחם" ויכוין בה על המצה השלימה, ואח"כ יברך "על אכילת מצה" ויכון בה על המצה הפרוסה.

וקודם שיאכל הוא בהסבה, יטעם תחלה מהמצה העליונה בלי הסבה, ותוך כדי יחלק לבני ביתו מהמצה העליונה שיאכלו מיד בהסבה, ובגמר החלוקה יאכל הוא בהסבה. וכוין שבדרך כלל אין בשתי המצות שלפניו כמות מספיקה לתת לכל אחד, יתן לכל אחד חתיכה קטנה, וישלימו לכזית מהמצות השמורות שהכינו מקדם.

יברך: **בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מִלֶּךְ הָעוֹלָם הַמוֹצִיא לֶחֶם מִן הָאָרֶץ**, ומשמיט המצה התחתונה ותשאר בידו המצה העליונה עם המצה הפרוסה, ויברך: **בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מִלֶּךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל אֲכִילַת מִצָּה**. ויבצע כזית מן העליונה וכזית מן הפרוסה ויטבלם במלח, ויאכל בהסבה שני הזיתים.

מרור

יקח כזית מרור בדוק היטב מתולעים ויטבלנו בחרסת וינער מעליו את החרסת כדי שירגיש טעם מרור, ויכון לקים מצות עשה דרבנן של אכילת מרור.

ויגיד: **לְשֵׁם יְחִוּד קִדְּשָׁא בְּרִיךְ הוּא וְשִׁכְנִיתִיָּה בְּדַחֲלוֹ וְדַחֲמוֹ, וְדַחֲמוֹ וְדַחֲלוֹ, לְיַחְדָּא שֵׁם אוֹת יו"ד אוֹת ה"א, בְּאוֹת וָאו"ו אוֹת ה"א, בְּיַחְדָּא שְׁלִים בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל, הִנְנִי מוֹכֵן וּמְזַמֵּן לְקִיָּם מִצְוֹת אֲכִילַת מְרוֹר וּלְטַבְלוֹ בַּחְרוּסַת, אֲשֶׁר תִּקְנוּ חַז"ל בְּלֵיל חַג הַמִּצּוֹת, כְּדִי לַעֲשׂוֹת נְחִת רוּחַ לְיוֹצְרֵי וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹן בּוֹרְאֵי, לְתַקֵּן שְׂרֵשׁ מִצְוָה זוֹ בְּמִקּוֹם עֲלִיוֹן. וְיִהִי נֶעֱם יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עֲלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה דְיָנוּ בּוֹנֵנָה עֲלֵינוּ, וּמַעֲשֵׂה דְיָנוּ בּוֹנֵנָה. ויברך: בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מִלֶּךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל אֲכִילַת מְרוֹר. וְאוֹכֵל בְּלֹא הַסְּבָה.**

פורך

כל אחד מהמסבים לוקח כזית מצה עם כזית מרור וכורכם יחד, ומטבלם בחרסת, ואכלם בהסבה ובלי ברכה, ואומר:

מִצָּה וּמְרוֹר בְּלֹא בְּרָכָה, זְכֹר לְמַקְדָּשׁ בְּיַמֵּינוּ יַחְדָּשׁ, כְּהִלֵּל הַזָּקֵן שֶׁהִיָּה פוֹרְכָן (המצה עם המרור בזמן שבית המקדש היה קיים) **וְאוֹכְלָן בְּבֵת אַחַת. לְקִיָּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר עַל מִצּוֹת וּמְרוֹרִים יֹאכְלוּהוּ** (ויאכל בהסבה).

שְׁלַח עוֹרֵךְ

יאכל סעודתו בשמחה, ולא ישבע הרבה כדי שיוכל לאכל אפיקומן בתאבון ולא תהיה עליו אכילת אפיקומן אכילה גסה.

יש נוהגים לאכול ביצה במי מלח, וקדם שיאכלנה יאמר זכר לקרבן חגיגה.

טוב לומר לשון הזהר בתוך הסעודה:

שְׁלֵמָא עֲלֵךְ יוֹמָא טְבָא קַדִּישָׁא, שְׁלֵמָא עֲלֵךְ אֲשְׁפִיזָא קַדִּישָׁא. אַנְתָּה הוּא מְקַרָא קַדְשִׁי, וְזַמִּין אַנְתָּה לְהוּא אַתְר דְּאִקְרִי קַדְשִׁי, לְאֵתְרֵעֲטָרָא בַּהּ וְלֵאשְׁתַּאבְּחָהּ בַּהּ, וְתִתְקַדֵּשׁ וְיִשְׁתַּכַּח בְּךָ חֲדוּתָא. הָא אַנְתָּה שְׂאִיב מֵהוּא עֲמִיקָא דְעֲמִיקָתָא, דְנִחְלִין וּמְבוּעִין נִפְקִין מִנָּה, הָא יִשְׂרָאֵל דְאַתְקִרִין קַדְשִׁי מְקַבְּלִין לָךְ בְּאַנְפִּין נְהִירִין, בְּחֲדוּתָא וּבְתוֹשְׁבַחְתָּא. מְזַמְנִין לָךְ מִתְקַנִּין לָךְ סְעוּדָתָא יְתִירָא, מְסַדְרִין פְּתוּרִי, מִתְקַנִּין גְּרַמְיָהוּ בְּמַאֲנִי קַר. חֲדָאן וּמְשַׁבְּחִין שְׁבַחָא לְקַדְשָׁא בְּרִידָךְ הוּא:

חֲנָא דְפִסְחָא דְרוּעָא וּמִינָא, כְּמָה חֲבִיב אַנְתָּה וְנִקִּיר. בְּךָ נִפְקִין יִשְׂרָאֵל מְרְשִׁיתָא אַחְרָא וְעָאלוּ בְּרְשִׁיתָא קַדִּישָׁא. בְּךָ כְּתִיב: שְׁבַעַת יָמִים שְׂאוֹר לֹא יִמְצָא בְּבִיתְכֶם, הָאִי לְחֵמָא אִקְרִי מִצָּה בְּגִין דְקָא מְשַׁדְּדַת וּמְבַרַחַת לְכָל סְטְרִין לְשַׁדְרִין וּמִזִּיקִין וְעַבִּיד בְּהוּ קִטְטָא, כְּגוֹנָא דְשַׁדִּי דְמִזִּזְזָה דְמְבַרַחַת לְשַׁדְרִין וּמִזִּיקִין דְתִרְעָא, אוֹף חֲכִי אִיְהִי מְבַרַחַת לְכָל סְטְרִין בִּישִׁין וְעַבִּיד קִטְטָה בְּהוּ. כְּמָה חֲבִיבִין יוֹמִין דִּילְךָ דְאִינִין יוֹמִי חֲדוּתָא אִינִין יוֹמִין דְסַלְקִין לִיקְרָא עֲלָאָה. בְּךָ חֲדָאן יִשְׂרָאֵל בְּחֲדוּתָא דְפִירְקָנָא דְמֵאֲרִיְהוֹן. בְּךָ מְשַׁבְּחִין יִשְׂרָאֵל גְּבוּרְתָהּ דְקַדְשָׁא בְּרִידָךְ הוּא וּבְדָא נְהִיבִי חִילָא לְעֵלָא. בְּךָ חֲדִי קַדְשָׁא בְּרִידָךְ הוּא בְּסִפּוּרָא דְשְׁבַחָא דְלָהוּן. בְּךָ אֲכָלִין יִשְׂרָאֵל מִיכְלָא דְאַסּוּתָא. בְּךָ אֲכָלִין מִצָּה דְאִיְהִי אַסּוּתָא לְמִיעַל וּלְמַנְדַּע בְּרִזָּא דְמֵהִימְנוּתָא. דָּא אִיְהוּ נְהֵמָא דְאַחְכִּימוּ בַּהּ יִשְׂרָאֵל חֲכַמְתָּא עֲלָאָה דְאוּרִיְתָא וְעָאלוּ בְּאַרְחָהָא. בְּךָ יִשְׂרָאֵל כְּלָהוּ צְרִיכִין לְמַהֲוִי שְׁמוּרִים וְנִטּוּרִים מְחַמְץ וּשְׂאוֹר כְּכָל שְׂהוּא, וְכָל מַאֲכָלִין וּמְשַׁקִּין כְּלָהוּ נִטּוּרִין. עֲלֵךְ כְּתִיב: אֵת חַג הַמִּצּוֹת תִּשְׁמֹר. תִּשְׁמֹר, סְטְרָא דְקַדְשָׁה דְבַעֵי בַר נֶשׁ לְנִטְרָא לָהּ.

אַת חַג הַמִּצּוֹת תִּשְׁמֹר, הָאִי אִיְהוּ אַתְר דְּאִקְרִי שְׁמוּר. בְּךָ כְּתִיב: וּשְׁמַרְתֶּם אֵת הַמִּצּוֹת, הָא מִצָּה דְלָגוּ שְׁמוּרָה. וְאִינִין שְׁבַע הַנְּעֻרוֹת הַרְאוּיוֹת לְתַת לָהּ מִבֵּית הַמִּזְבֵּחַ, אִתְמַר עֲלֵיהוּ: וּשְׁמַרְתֶּם אֵת הַמִּצּוֹת. מִצָּה אִיְהִי שְׁמוּרָה וּבַעֲלָה דְאִיְהוּ וְאִי וְגִיָּה אִתְעַבִּיד מְצוּנָה. בְּךָ שׁוֹתִין יִשְׂרָאֵל אַרְבַּע כְּסִי דְחִמְרָא בְּרִזָּא דְחִרוּתָא, דְכָל חַד וְחַד מְנִיְהוּ אִיְהוּ מְצוּנָה בְּאַפִּי נִפְשָׁה. בְּךָ גּוֹמְרִין הַהֲלֵל בְּלִילְיָא, מַה דְלָא אֲשַׁתְּכַח חֲכִי בְּשַׁאֲר זְמַנִּי וְחֲגִי. בְּךָ אֲשַׁתְּכַח רְבוּ יְתִיר כְּדְכְתִיב: וּתְרַבִּי וּתְגַדְלִי וּתְבֹאֵי בְּעֵדֵי עַדִּים. בְּךָ אֲשַׁתְּכַח זְוִיגָא דְסִהְרָא בְּנִהִירוּ דְשְׁמִשָׁא בְּשְׁלִימוּ. בְּךָ אִתְעַרוּ קַדוּשֵׁי מְלָכָא בְּךָ כְּתִיב:

לֵיל שְׁמוּרִים הוּא לְה' זְוִיגָא קַדִּישָׁא וְהוּא שְׁמוּרִים בְּכֵלָא. בְּךָ זְוִיגָא מְסִטְרָא דְלְעֵלָא אִתְעַר וְאֲשַׁתְּכַח. בְּךָ קִטְטִיל קַדְשָׁא בְּרִידָךְ הוּא כֹּל אִינִין בּוֹכְרִין דְסִטְרָא אַחְרָא. בְּךָ נִטִיר קַדְשָׁא בְּרִידָךְ הוּא כֹּל אִינִין בּוֹכְרִין דְסִטְרָא אַחְרָא. בְּךָ נִטִיר קַדְשָׁא בְּרִידָךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל כְּאַבָּא עַל בְּנִין. בְּךָ הוּא בְּטוּלָא דְעַבְדוּתָה זָרָה וְאִסְתַּלְקַת קַדְשָׁא בְּרִידָךְ הוּא בִּיקְרָה. בְּךָ אִתְכַפְּגוּן כֹּל חִילִין דְסִטְרָא אַחְרָא. בְּךָ אַחְזִי קַדְשָׁא בְּרִידָךְ הוּא חִילָא, בְּךָ

אתקטמו כל זמניו וחגיו ושבתיו, ובגינו דא פלהו דוכרנא להאי נסא דעבד בך קדשא בריה הוא. בך הנה נהיר ליליא פיומא דתקופא דתמוז, וחמא כל עמא עובדי דקדשא בריה הוא הדא דכתיב: וְלִילְיָה כַּיּוֹם אֵינִי כַּחֲשֻׁכָה כְּאוֹרָה. בך פרסומי נסא דלא הנה פהאי מיומא דאתברי עלמא. בך אתרעי קדשא בריה הוא בישראל לאתדבקה אינוו בה, ולמיהוי אינוו חולקה, בך כתיב: כי חלק ה' עמו. בך עאלו ישראל בקיומא דאות קדישא. בך הנה רשים על פתחא דישראל רשימא דמהימנותא, בך יתב קדשא בריה הוא לישראל קשורא בארת עלאה ברשותא דמהימנותא. בך אפיק קדשא בריה הוא לישראל מארעא דמצרים, ואסי לון מתבירו דגרמיהון ומתבירו דרוחיהון בך כתיב: וְהָ הוֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם יוֹמָם לְנוֹתֵם הַדָּרָךְ, וְכֹל אַרְחֵי הוּוֹ סִלְקִין רִיחִין דַּאֲסוֹתָא וְעֵאלִין לְגוֹפִיָּהוּ וְאַתְסִגוּ. והוּוֹ שְׁמַעִין קֹל תְּשׁוּבָתוֹ וְשִׁירֵין דְּאוּכְלוּסִין וְרִיתִיכִין קְדִישֵׁין דַּאֲרִימֵין קְמִי קְדִישָׁא בְּרִיךְ הוּא, והוּוֹ חֲדָן וְנִחִין בְּרוּחִיהוֹן :

חגא דפסחא כמה חביב אנת ונקיר. הא אנת קאים בירחא דניסן דבה אתעבדו ניסן רברבין לישראל. והא איהו זמין למעבד בה ניסן רברבין לישראל בפורקנא בתראה. כמה זכאה האי ירחא דבה הנה בטולא דעבודה זרה, בה שליטו ישראל על דחלא דמצראי ואלהא דלהון דאקרי יועבת מצרים, בגין דמצראי הוּוֹ פלחין למזל טלה ובגין דא פלחין לאמר. ובגין דא מני קדשא בריה הוא לישראל: ויִקְחוּ לָהֶם אִישׁ שָׂה לְבַיִת אֲבוֹת שָׂה לְבַיִת, ואשליט לון עלה ותפשי לה תפיש בתפישה דלהון. ואמר קדשא בריה הוא מבעשור לחדש סיבו דחלא דמצראי ותפשו לה, ויהא אסיר ותפיש בתפישה דלכון יומא חד ותירין ותלת, וביומא רביעאה אפיקו לה לדינא ואתכנשו עלה. ובשעתא דמצראי הוּוֹ שְׁמַעִין קֹל דְּחֵלָא דְּלַהוֹן דְּתַפִּישׁ בְּתַפִּישָׁה דִּישְׂרָאֵל וְלֹא יִכְלִין לְשׁוּבָא לַה הוּוֹ בְּכָאן, וְהוּוֹ קִשְׂיָא גְּלַיְהוּ פְּאֵלֵין גְּרַמְיָהוּ אֲתַעְקִידוּ לְקֻטְלָא. ואמר קדשא בריה הוא לישראל, יהא דא תפיש ברשותיכו יומא בתר יומא ארבעה יומין, בגין דיחמוון תהא מצראי תפיש, וביומא רביעאה אפיקו לה לקטלא, ויחמוון לה מצראי היך אתון עבדין בה דינא. ודא קשנא להו מן כל מכתשיו דעבד לון קדשא בריה הוא, כד יחזוון אינוו דיניו דעבדין ישראל בדחליהון דמצראי. לבתר דקטלון לה דיניו לה בנורא, דכתיב: פְּסִילֵי אֱלֹהֵיהֶם תִּשְׂרֹפוּן בְּאֵשׁ. ואמר קדשא בריה הוא: אַל תֵּאֲכְלוּ מִמֶּנּוּ נֹא, דלא יימרוון ברעותא ובתיעובתא דדחלנא אכלין לה הכי. אלא אתקיננו לה צלי ולא מבשל, דאלו מבשל יהא טמיר ולא יחמוון לה, אלא תקונא דילה, דיחמוון לה הכי. מותוקדא בנורא בגין דריחה נודף, ותו רישה עלה כפוף על קרסלי, דלא ימרוון דחיה או מלה אתרא הוא, אלא דישתמודעון לה דאיהו דחלא דלהון. ותו דלא ייכלון לה בתיאובתא, אלא על שבועא ארח קלנא ובגיוון. ותו ועצם לא תשברו בו, אלא דיחמוון גרמוי רמאון בשוקא ולא יכלין לשבועא לה, ועל דא כתיב: וּבֹאֲלֵהֶם עֲשֵׂה ה' שְׁפָטִים, דיניו סגיאין. ותו ומקלכם בידכם, ולא חרבא ורמחא ושאר מאני קרבא.

חגא דפסחא דרועא ימינא, בך אתאחדו ואתקשרו ישראל בקשורא דשמא קדישא ונפקו מרשותא אתרא דהא בארבע עשר לירחא מתקני גרמיהו ומבערי חמץ מבגינהו, ועליו ברשותא קדישא. בך מתעטרי חתן וכלה בעטרוי דאמא עלאה, דבגין דא בעי בר נש לאחזאה גרמה דאיהו בר חורין. בך זיווגא קדישא בליליא קמאה אשתפח בכל סטרין. וזיווגא הוא בארבע קשרין, דאינוו ארבע דרגין ולא מתפרשי

דא מן דא. ועל דא אגן בְּחֻדְוֹתָא דְלַהוֹן אֲתַעֲרָנָא לְמִשְׁתֵּי אַרְבַּע פְּסֵי דְחַמְרָא, דְּבַעֲיָנָן לְמַעַבְדַּ שְׁלָמָא בְּכָלֵא, וְלְמַחְדֵּי לִילְיָא בְּגִין דְּחֻדְוֹתָא הוּא לְעֵלָא וְתַתָּא. וְעוֹד דְּבַעֲיָנָן לְמִשְׁתֵּי אַרְבַּע פְּסֵי לְקַבֵּל אַרְבַּע גְּאֻלוֹת. וְכַּאֲהוּ הָאֵי חֲנָא דְּבַה אֲשַׁתְּלִים סְהַרָא בְּכָלֵא, וְיִרְתָּא שְׂבָעִין וְיִתְרִין שְׂמֵהוּן קְדִישֵׁין בְּתַלְתַּת סְטָרִין, בְּרוּךְ ה' לְעוֹלָם אָמֵן וְאָמֵן.

צפון

וצריך לאכלה קודם חצות הלילה.

לכתחילה יאכלו בהסבה שני כזיתים מן האפיקומן השמור במפה, כזית אחד **זכר לקרבן הפסח** שהיה נאכל על השבע, וכזית אחד **זכר למצה הנאכלת עם הפסח**. ואם אין בכחו לאכל שני כזיתים, יאכל כזית אחד, זכר לקרבן פסח. ואם אין מספיק לכולם יקחו מהמצה השמורה שהכינו, ויאכלו במקום אחד, כקרבן הפסח, ובהסבה.

ויאמר: **לְשֵׁם יְחֻד קְדִישָׁא בְּרִיךְ הוּא וְשְׂכִינְתֵיהּ בְּדַחֲלוֹ וְרַחֲמֵיהּ, וְרַחֲמֵיהּ וְדַחֲלוֹ, לְיַחְדָּא שְׁם אוֹת יו"ד אוֹת ה"א, בְּאוֹת וָא' וְאוֹת ה"א, בְּיַחְדָּא שְׁלִים בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל, הֲנִי מוֹכֵן וּמְזַמֵּן לְקַדְשֵׁי מִצְוֹת אֲכִילַת אֲפִיקוֹמָן אֲשֶׁר תִּקְנוּ חַז"ל בְּלֵיל חַג הַמִּצְוֹת, כְּדֵי לַעֲשׂוֹת נְחֻת רוּחַ לְיוֹצְרֵי וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹן בּוֹרְאֵי, לְתַקֵּן שְׂרֵשׁ מִצְוָה זוֹ בְּמַקוֹם עֲלִיוֹן. וְיֵהֵא נַעֵם יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ כּוֹנְנָה עָלֵינוּ, וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ כּוֹנְנָהוּ. וְיֵהֵא מִיָּד: זְכַר לְקַרְבָּן פֶּסַח הַנֶּאֱכָל עַל הַשְּׂבָע. וְיֵהֵא בַּהֲסָבָה. וְלֹא יֵאֱכַל שׁוֹם דְּבַר אַחֲרָיו חוּץ מֵיָּד לְעוֹרֵךְ גָּדוֹל כְּגוֹן לְהַשָּׂאֵר עַר כְּדֵי לְסַפֵּר בִּיצֵיאַת מִצְרַיִם מוֹתֵר לְשׁוֹת קַפְהָ.**

ברך

אמרו חז"ל: "הַמְזַבַּח עֵץ שְׁלוֹשׁ אֲמוֹת גְּבוּהָ וְאֲרָכּוּ שְׁתֵּים אֲמוֹת, וּמִקְצֵעוֹתָיו לוֹ, וְאֲרָכּוּ וּקִירוֹתָיו עֵץ, וַיְדַבֵּר אֱלִי זֶה הַשְּׁלַחַן אֲשֶׁר לִפְנֵי ה'" (יחזקאל מא). פתח ב"מזבח" וסיום ב"שלחן", ללמדנו, מה מזבח מכפר, אף שלחן מכפר. לכן צריך שיאמר דברי תורה על השלחן. וכן אמרו רבותינו (אבות פ"ג) "כל שלחן שאכלו עליו ואמרו עליו דברי תורה כאלו אכלו משלחנו של מקום", כלומר, כיון שאמרו עליו דברי תורה, הרי זה השלחן אשר לפני ה'.

מוזגין כוס שלישי, נוטלים ידים למים אחרונים ומברכין ברכת המזון.

סגלה נפלאה בדוקה ומנסה, שהמברך ברכת המזון בנעימה בשמחה ובכוונה, מבטח לו שלא יהיה לו דוחק פרנסה כלל, ויהיו מזונותיו תמיד מצויים לו ברווח, וכן הזהיר כל ימינו בברכת המזון ממציא לו הקדוש ברוך הוא את מזונותיו בכבוד, ואינו נצרך לבריות.

הנני מוכן ומזמן לקיים מצות עשה של ברכת המזון כפתויב ואכלת ושבעת וברכת את יהוה אלהיך על הארץ הטובה אשר נתן לך.

שיר המעלות בשוב יהוה את שביב ציון היינו כחלמים, אז ומלא שחוק פיננו ולשונונו רנה. אז יאמרו בבגדים, הגדיל יהוה לעשות עם אלה, הגדיל יי לעשות עמנו, היינו שמחים. שובה יהוה את שביבתנו כפאפיקים בנגב. הזרעים בדםעה, ברנה יקצרו. הלוח ילך ויבכה לשא משך הזרע, בא יבא ברנה לשא אלמתינו.

למנצח בנגינת מזמור שיר: אלהים יחננו ויברכנו. נאר פניו אתנו סלה: לדעת בארץ דרךך. בכל גוים ישועתך: יודוך עמים אלהים. יודוך עמים כלם: ישמחו וירננו לאמים כי תשפט עמים מישר. ולאמים בארץ תנחם סלה: יודוך עמים אלהים. יודוך עמים כלם: ארץ נתנה יבולה. יברכנו אלהים אלהינו: יברכנו אלהים. וייראו אותו כל אפסי ארץ:

אברכה את יהוה בכל עת, תמיד תהלתו בפי: סוף דבר הכל נשמע את האלהים נרא ואת מצותיו שמור, כי זה כל האדם: תהלת יהוה ידבר פי, ויברך כל בשר שם קדשו לעולם ועד: ואנחנו נברך יה מעתה ועד עולם הללויה: וידבר אלי זה השלחן אשר לפני יהוה:

שלושה שאכלו כאחד חיבין לזמן

המברך אומר: הב לן ונברוך למלכא עלאה קדישא. **המסבים עונים:** שמים.

המברך אומר: ברשות מלכא עלאה קדישא. (בשבת: וברשות שבת מלכתא) וברשות יומא טבא קדישא. וברשות מורי ורבותי. נברך (בעשרה: אלהינו) שאכלנו משלו:

המסבים עונים: ברוך (בעשרה: אלהינו) שאכלנו משלו ובטובו חיינו: **המברך חוזר ואומר:** ברוך (בעשרה: אלהינו) שאכלנו משלו ובטובו חיינו:

ברוך אתה יהוה, אלהינו מלך העולם, האל הן אותנו ואת העולם כלו בטובו בחן בחסד ברוח וברחמים רבים. נתן לחם לכל בשר. כי לעולם חסדו: ובטובו הגדול תמיד לא חסר לנו ואל יחסר לנו מזון תמיד לעולם ועד. כי הוא אל זן ומפרנס לכל, ושלחנו ערוך לכל, והתקין מחיה ומזון לכל ברייתיו אשר ברא, ברחמיו וברוב חסדיו, כאמור. פותח את ידך. ומשביע לכל חי רצון: ברוך אתה יהוה, הן את הכל: נודה לך יהוה אלהינו על שהנחלת לאבותינו ארץ חמדה טובה ורחבה ברית ותורה חיים ומזון. על שהוצאתנו מארץ מצרים, ופדיתנו מבית עבדים, ועל ברידת שחתמת בבשרנו, ועל תורתך שלמדנתנו, ועל חקי רצונך שהודעתנו. ועל חיים ומזון שאתה זן ומפרנס אותנו: ועל הכל יהוה אלהינו אנחנו מודים לך ומברכים את שמך כאמור ואכלת ושבעת. וברכת את יהוה אלהיך על-הארץ הטובה אשר נתן לך: ברוך אתה יהוה, על הארץ ועל המזון:

רחם יהוה אלהינו עלינו ועל ישראל עמך, ועל ירושלים עירך, ועל הר ציון משכן כבודך, ועל היכלך, ועל מעונך, ועל דבירך, ועל הבית הגדול והקדוש שנקרא שםך עליו. אבינו, רענו, זוננו, פרנסנו, כלכלנו, הרויחנו, הרוח לנו מהרה מכל צרותינו, ונא אל תצריכנו יהוה אלהינו לידי מתנות בשר ודם, ולא לידי הלוואתם, אלא לידך המלאה והרחבה, העשירה והפתוחה. יהי רצון שלא נבוש בעולם הזה, ולא נכלם לעולם הבא, ומלכות בית דוד משיחך תחזירנה למקומה במהרה בימינו:

בשבת אומרים:

רצה והחליצנו יהוה אלהינו במצותיך ובמצות יום השביעי. השבת הגדול והקדוש הזה פי יום גדול וקדוש הוא מלפניך. נשבת בו וננוח בו ונתענג בו כמצות חקי רצונך. ואל תהי צרה ונגון ביום מנוחתנו. והראנו בנחמת ציון במהרה בימינו. כי אתה הוא בעל הנחמות והגם שאכלנו ושתינו חרבנו ביתך הגדול והקדוש לא שכתנו. אל תשכתנו לנצח ואל תזנחנו לעד כי אל מלך גדול וקדוש אתה:

אלהינו ואלהי אבותינו יעלה ויבא ויגיע ויראה וירצה וישמע ויפקד ויזכר זכרוננו וזכרון אבותינו. זכרון ירושלים עירך. וזכרון משיח בן דוד עבדך. וזכרון כל עמך בית ישראל לפניך לפלטה לטובה. לחן לחסד ולרחמים. לחיים טובים ולשלום. ביום חג המצות הזה, ביום טוב מקרא קדש הזה. לרחם בו עלינו ולהושיענו. זכרנו יהוה אלהינו בו לטובה. ופקדנו בו לברכה. והושיענו בו לחיים טובים. בדבר ישועה ורחמים. חוס וחסנו וחמול ורחם עלינו. והושיענו פי אליך עינינו. כי אל מלך חנון ורחום אתה:

ותבנה ירושלים עירך במהרה בימינו: ברוך אתה יהוה, בונה ירושלים. (ואומר בלחש: אמן):

ברוך אתה יהוה, אלהינו מלך העולם, לעד האל אבינו מלפנו אדירנו. בוראנו. גואלנו. קדושנו. קדוש יעקב. רוענו רועה ישראל. המלך הטוב והמטיב לכל. שבכל יום ויום הוא הטוב לנו. הוא מטיב לנו. הוא יטיב לנו. הוא גמלנו. הוא גומלנו. הוא יגמלנו לעד חן וחסד ורחמים ורוח והצלחה וכל טוב:

הרחמן הוא ישתבח על פסא כבודו: הרחמן הוא ישתבח בשמים ובארץ. הרחמן הוא ישתבח בנו לדור דורים: הרחמן הוא קרן לעמו ירים: הרחמן הוא יתפאר בנו לנצח נצחים: הרחמן הוא יפרנסנו בכבוד ולא בבזוי בהתר ולא באסור בנחת ולא בצער: הרחמן הוא יתן שלום בינינו: הרחמן הוא ישלח ברכה רוחה והצלחה בכל מעשה ידינו: הרחמן הוא יצליח את דרכינו: הרחמן הוא ישבור עול גלות מהרה מעל צאראנו: הרחמן הוא יוליכנו מהרה קוממיות בארצנו: הרחמן הוא ירפאנו רפואה שלמה רפואת הנפש ורפואת הגוף: הרחמן הוא יפתח לנו את ידו הרחבה: הרחמן הוא יברך כל אחד ואחד ממנו בשמו הגדול כמו שנתברכו

אבותינו אברהם יצחק ויעקב בכל מפל כל. פן יברך אותנו יחד ברכה שלמה. וכן יהי רצון
ונאמר אמן: הרחמן הוא פרוש עלינו ספת שלומו: הרחמן הוא נחילנו יום שכלו טוב:
בשבת מוסיף: הרחמן הוא נחילנו עולם שכלו שבת ומנוחה לחיי העולמים:
הרחמן הוא ישע תורתו ואהבתו בלבנו ותהיה יראתו על פנינו לבלתי נחטא, ויהיו כל מעשינו
לשם שמים:

ברכת האורח:

הרחמן הוא יברך את השלחן הזה שאכלנו עליו ויסדר בו כל מעדני עולם ויהיה פשלחנו של
אברהם אבינו, כל רעב ממנו יאכל, וכל צמא ממנו ישתה. ואל יחסר ממנו כל טוב לעד ולעולמי
עולמים: הרחמן הוא יברך את בעל הבית הזה ובעל הסעודה הזאת. הוא ובניו ואשתו וכל אשר לו.
בבנים שיהיו. ובנכסים שירבו. ברוך יהיה חילו ופעל ידיו ותקצת. ויהיו נכסיו ונכסיו מצלחים
וקרובים לעיר. ואל יזדקק לפניו ולא לפניו שום דבר חטא והרהור עון. שש ושמח כל הנמים בעשר
וכבוד מעתה ועד עולם. לא יבוש בעולם הזה ולא יכלם לעולם הבא. אמן כן יהי רצון:
הרחמן הוא יחיינו ויזכנו ויקרבנו לימות המשיח ולבנין בית המקדש ולחיי העולם הבא.

מגדול ישועות מלכו, ועשה חסד למשיחו לודו ולזרעו עד עולם: כפירים רשו ורעבו, ודרשי
יהיה לא יחסרו כל טוב: נער הייתי גם זקנתי ולא ראיתי צדיק נעזב, וזרעו מבקש לחם: כל
היום חונן ומלוה, וזרעו לברכה: מה שאכלנו יהיה לשבעה, ומה ששתינו יהיה לרפואה. ומה
שהותרנו יהיה לברכה, כדכתיב ויתן לפניהם ויאכלו ויותירו כדבר יהוה: ברוכים אתם
ליהוה, עושה שמים וארץ: ברוך הגבר אשר יבטח ביהוה, והיה יהוה מבטחו: יהוה עז לעמו
יתן, יהוה יברך את עמו בשלום: עושה שלום במרומיו הוא ברחמינו יעשה שלום עלינו ועל כל
עמו ישראל, ונאמר אמן.

מצוות כוס שלישית

יברך "בורא פרי הגפן" על כוס שלישית (ולבני ספרד יכוין לפטר בברכה זו גם כוס רביעית).

ויגיד: לשם יחוד קדשא בריך הוא ושכינתיה בדחילו ורחימו, ורחימו ודחילו, ליחדא שם
אות יו"ד אות ה"א, באות וא"ו אות ה"א, ביחודא שלים בשם כל ישראל, הנני מוכן ומזמן לקיים
מצוות כוס שלישי שהוא פנגד בשורת הישועה, שאמר הקדוש ברוך הוא לישראל וגאלתי
אתכם בזרוע נטויה ובשפטים גדולים, כדי לעשות נחת רוח ליוצרי ולעשות רצון בוראי, לתקן
שרש מצוה זו במקום עליון. ויהי נעם יהוה אלהינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו, ומעשה
ידינו כוננהו. כוס ישועות אשא. ובשם יהוה אקרא: סברי מרנן: ברוך אתה יהוה אלהינו מלך
העולם, בורא פרי הגפן. (ושותה בהסבה, ולא יברך אחריו ברכה אחרונה).

שֶׁפֶדַּח חֲמַתְדָּךְ אֶל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא יִדְעוּדָךְ וְעַל מַמְלְכוֹת אֲשֶׁר בְּשִׁמְדְךָ לֹא קָרְאוּ. כִּי אֲכַל אֶת יַעֲקֹב וְאֶת נְוֵהוּ הַשָּׁמוּן. שֶׁפֶדַּח עֲלֵיהֶם זַעֲמָד וַחֲרוֹן אַפְּךָ יִשְׁיגֵם. תִּרְדֹּף בָּאֵף וְתִשְׁמַדְם מִתַּחַת שָׁמַי יְהוָה.

לֹא לָנוּ, יְהוָה, לֹא לָנוּ, כִּי לְשִׁמְדְךָ תָּנוּ כְּבוֹד, עַל חֲסִדְךָ, עַל אֲמַתְךָ: לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם אִי־הוּא נָא אֱלֹהֵיהֶם: וְאֵלֵהֵינוּ בְּשָׁמַיִם, כֹּל אֲשֶׁר חִפֵּץ עֲשֵׂה: עֲצִבְיָהֶם כֶּסֶף וְזָהָב מַעֲשֵׂה יָדֵי אָדָם: פֶּה לָהֶם וְלֹא יִדְבְּרוּ, עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ: אֲזַנַיִם לָהֶם וְלֹא יִשְׁמְעוּ, אֵף לָהֶם וְלֹא יִרְיִחוּן: יָדֵיהֶם וְלֹא יִמְשִׁיחוּ, רַגְלֵיהֶם וְלֹא יִהְלְכוּ, לֹא יִהְיוּ בְּגִרוֹנִים: כְּמוֹהֶם יִהְיוּ עֲשִׂיָהֶם, כֹּל אֲשֶׁר בִּטַח בָּהֶם: יִשְׂרָאֵל בִּטַח בִּיהוָה, עֲזָרָם וּמִגְנָם הוּא: בֵּית אֶהְרֹן בִּטְחוּ בִּיהוָה, עֲזָרָם וּמִגְנָם הוּא. יִרְאִי יְהוָה בִּטְחוּ בִּיהוָה, עֲזָרָם וּמִגְנָם הוּא.

יְהוָה זָכְרָנוּ יְבָרֶךְ. יְבָרֶךְ אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל, יְבָרֶךְ אֶת בֵּית אֶהְרֹן: יְבָרֶךְ יִרְאִי יְהוָה, הַקְּטַנִּים עִם הַגְּדֹלִים: יִסֹּף יְהוָה עֲלֵיכֶם, עֲלֵיכֶם וְעַל בְּנֵיכֶם: בְּרוּכִים אַתֶּם לִיהוָה, עֲשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ: הַשָּׁמַיִם שָׁמַיִם לִיהוָה וְהָאָרֶץ נָתַן לְבָנֵי אָדָם: לֹא הִמְתִּים יְהַלְלוּ יְהוָה וְלֹא כָּל יְרֵדֵי דוֹמָה: וְאַנְחָנוּ נְבָרֶךְ יְהוָה מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם. הַלְלוּיָהּ:

אֶהְבֵּתִי כִּי יִשְׁמַע יְהוָה אֶת קוֹלֵי תַחֲנוּנָי: כִּי הִטָּה אֲזַנּוֹ לִי וּבִגְמֵי אֶקְרָא: אֶפְפוּנֵי חֲבָלֵי מוֹת וּמִצָּרֵי שְׂאוֹל מִצְאוּנֵי, צָרָה וַיִּגּוֹן אֶמְצָא: וּבִשֵׁם יְהוָה אֶקְרָא אָנָּה יְהוָה מַלְטָה נַפְשִׁי: חֲנוּן יְהוָה וְצַדִּיק, וְאֵלֵהֵינוּ מִרַחֵם: שִׁמְרֵ פִתְאִים יְהוָה, דְּלוֹתַי וְלִי יְהוֹשִׁיעַ: שׁוּבֵי נַפְשִׁי לְמִנוּחֵיכִי כִּי יְהוָה גָּמַל עָלַיְכִי: כִּי חֲלַצְתָּ נַפְשִׁי מִמוֹת, אֶת עֵינַי מִן דְּמָעָה, אֶת רַגְלֵי מִדְּחִי: אֶתְהַלֵּךְ לִפְנֵי יְהוָה בְּאַרְצוֹת הַחַיִּים: הֶאֱמַנְתִּי כִּי אֲדַבֵּר אֲנִי עֲנִיתִי מֵאֵד: אֲנִי אֶמְרָתִי בַחֲפוּזֵי כָּל הָאָדָם כֶּזֶב:

מָה אֲשִׁיב לִיהוָה כֹּל תַּגְּמוֹלוּהִי עָלַי: כּוֹס יִשׁוּעוֹת אֲשָׂא וּבִשֵׁם יְהוָה אֶקְרָא: נִדְרֵי לִיהוָה אֲשֶׁלֶם נִגְדָה נָא לְכֹל עַמּוֹ: יִקָּר בְּעֵינַי יְהוָה הַמּוֹתָה לְחִסְדֵיךָ: אָנָּה יְהוָה כִּי אֲנִי עֲבַדְךָ, אֲנִי עֲבַדְךָ בֶן אֲמַתְךָ, פִּתְחַת לְמוֹסְרֵי: לָךְ אֲזַבַּח זָבַח תּוֹדָה וּבִשֵׁם יְהוָה אֶקְרָא: נִדְרֵי לִיהוָה אֲשֶׁלֶם נִגְדָה נָא לְכֹל עַמּוֹ: בַּחֲצֵרוֹת בֵּית יְהוָה, בְּתוֹכְכִי יְרוּשָׁלַיִם. הַלְלוּיָהּ: הִלְלוּ אֶת יְהוָה כָּל גּוֹיִם, שִׁבְחוּהוּ כָּל הָאֲמִים: כִּי גָבַר עֲלֵינוּ חֲסִדּוֹ, וְאַמַּת יְהוָה לְעוֹלָם. הַלְלוּיָהּ:

הוֹדוּ לִיהוָה כִּי טוֹב - כִּי לְעוֹלָם חֲסִדּוֹ: יֹאמְרוּ נָא יִשְׂרָאֵל - כִּי לְעוֹלָם חֲסִדּוֹ: יֹאמְרוּ נָא בֵּית אֶהְרֹן - כִּי לְעוֹלָם חֲסִדּוֹ: יֹאמְרוּ נָא יִרְאִי יְהוָה - כִּי לְעוֹלָם חֲסִדּוֹ:

מן המצר קראתי יה, ענני במרחב יה: יהוה לי, לא אירא מה יעשה לי אדם: יהוה לי בעזרי ואני אראה בשנאי: טוב לחסות ביהוה מבטח בנדביים: כל גוים סבבוני, בשם יהוה כי אמילם: סבבני גם סבבוני, בשם יהוה כי אמילם: סבבני כדברים, דעכו כאש קוצים, בשם יהוה כי אמילם: דחה דחיתני לנפל, ויהוה עזרני: עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה: קול רנה וישועה באהלי צדיקים ימין יהוה עשה חיל: ימין יהוה רוממה, ימין יהוה עשה חיל: לא אמות כי אחיה, ואספר מעשי יה: יסר יסרני יה, ולמות לא נתנני: פתחו לי שערי צדק, אבא בם, אודה יה: זה השער ליהוה, צדיקים יבאו בו:

אודף כי עניתי ויהי לי לישועה. אבן מאסו הבונים היתה לראש פנה. מאת יהוה היתה זאת היא נפלאות בעינינו. זה היום עשה יהוה נגילה ונשמחה בו. אנא יהוה - הושיעה נא. אנא יהוה - הושיעה נא. אנא יהוה - הצליחה נא. אנא יהוה - הצליחה נא.

יכפול כל פסוק פעמיים: ברוך הבא בשם יהוה ברכנוכם מבית יהוה: אל יהוה ויאר לנו. אסרו חג בעבתים עד קרנות המזבח: אלי אתה ואודף, אלהי ארוממך: הודו ליהוה כי טוב, כי לעולם חסדו:

הודו ליהוה כי טוב - כי לעולם חסדו: הודו לאלהי האלהים - כי לעולם חסדו: הודו לאדני האדנים - כי לעולם חסדו: לעשה נפלאות גדלות לבדו - כי לעולם חסדו: לעשה השמים בתבונה - כי לעולם חסדו: לרוקע הארץ על המים - כי לעולם חסדו: לעשה אורים גדלים - כי לעולם חסדו: את השמש לממשלת ביום - כי לעולם חסדו: את הירח וכוכבים לממשלות בלילה - כי לעולם חסדו: למפה מצרים בבכוריהם - כי לעולם חסדו: ויוצא ישראל מתוכם - כי לעולם חסדו: ביד חזקה וברוע נטויה - כי לעולם חסדו: לגזר ים סוף לגזרים - כי לעולם חסדו: והעביר ישראל בתוכו - כי לעולם חסדו: ונער פרעה וחילו בים סוף - כי לעולם חסדו: למוליד עמו במדבר - כי לעולם חסדו: למפה מלכים גדלים - כי לעולם חסדו: ויהרג מלכים אדירים - כי לעולם חסדו: לסיחון מלך האמרי - כי לעולם חסדו: ולעוג מלך הבשן - כי לעולם חסדו: ונתן ארצם לנחלה - כי לעולם חסדו: נחלה לישראל עבדו - כי לעולם חסדו: שבשפלנו זכר לנו - כי לעולם חסדו: ויפרקנו מצרינו - כי לעולם חסדו: נתן לחם לכל בשר - כי לעולם חסדו: הודו לאל השמים - כי לעולם חסדו:

כעת אנו משבחים ומפארים את מלך הכבוד ואומרים "נשמת כל חי".

נשמת כל חי תברך את שמך יהוה אלהינו ורוח כל בשר תפאר ותרוםם זכרך מלפנו תמיד. מן העולם ועד העולם אתה אל. ומבלעדיך אין לנו (מלך) גואל ומושיע. פודה ומציל. ועונה ומרחם. בכל עת צרה וצוקה. אין לנו מלך עוזר וסומך אלא אתה:

אלהי הראשונים והאחרונים. אלוה כל בריות. אדון כל תולדות. המהלל בכל התשבחות. המנהג עולמו בחסד ובריותיו ברחמים. ויהוה אלהים אמת לא ינום ולא יישן. המעורר ישנים והמקיץ נרדמים. מחיה מתים. ורופא חולים. פוקח עורים. וזוקף כפופים. המשיח אלמים. והמפענח נעלמים. ולך לבדך אנחנו מודים:

ואלו פינו מלא שירה בים. ולשוננו רנה כהמון גליו. ושתותינו שבח כמרחבי רקיע. ועינינו מאירות כשמש וכירח. ונדינו פרושות כנשרי שמים. ורגלינו קלות כאילות. אין אנחנו מספיקין להודות לך יהוה אלהינו. ולברך (את) שמך מלכנו. על אחת מאלף אלפי אלפים ורוב רבי רבבות פעמים. הטובות נסים ונפלאות שעשית עמנו ועם אבותינו.

מלפנים ממצרים גאלתנו יהוה אלהינו. מבית עבדים פדיתנו. ברעב זנתנו. ובשבע כלכלתנו. מחרב הצלתנו. מדבר מלטתנו. ומחלאים רעים ורבים דליתנו. עד הנה עזרנו רחמך ולא עזבונו חסדיך. על כן אברים שפלות בנו. ורוח ונשמה שנפחת באפינו. ולשון אשר שמת בפינו. הן הם. יודו ויברכו. וישבחו. ויפארו. את שמך מלפנו תמיד. כי כל פה לך יודה. וכל לשון לך תשבח. וכל עין לך תצפה. וכל בך לך תכרע. וכל קומה לפניך תשתחוה. והלכות יראוך והקרוב והפליות יזמרו לשמך. כדבר שנאמר כל עצמתי תאמרנה יהוה מי כמוך מציל עני מחזק מפנו. ועני ואביון מגזלו: שועת עניים אתה תשמע. צעקת הדל תקשיב ותושיע. וכתוב רננו צדיקים ביהוה. לישרים נאווה תהלה: בפי ישרים תתרוםם, ובשפתי צדיקים תתברך, ובלשון חסידים תתקדש, ובקרוב קדושים תתהלל.

במקהלות רבבות עמך בית ישראל. שכן חובת כל היצורים לפניך יהוה אלהינו ואלהי אבותינו להודות. להלל. לשבח. לפאר. לרוםם. להדר. ולנצח. על כל דברי שירות ותשבחות דוד בן נשי עבדך משיחך: ובכן ישתבח שמך לעד מלפנו האל המלך הגדול והקדוש בשמים ובארץ. כי לך נאה יהוה אלהינו ואלהי אבותינו לעולם ועד. שיר. ושבחה. הלל. וזמרה. עז. וממשלה. נצח. גדולה. גבורה. תהלה. ותפארת. קדשה. ומלכות. ברכות והודאות לשמך הגדול והקדוש. ומעולם ועד עולם אתה אל.

יהללוד יהזה אלהינו כל מעשיך, וחסידך וצדיקים עושי רצונך, ועמך בית ישראל, כלם ברנה ידו וברכו, וישבחו ויפארו, את שם כבודך. כי לך טוב להודות ולשמך נאה לזמר, ומעולם ועד עולם אתה אל. ברוך אתה יהזה מלך מהלל בתשבחות:

מצוות כוס רביעית ואחרונה.

ויגיד: לשם יחוד קדשא בריך הוא ושכינתיה בדחילו ורחימו, ורחימו ודחילו, ליחדא שם אות יו"ד אות ה"א, באות וא"ו אות ה"א, ביחודא שלים בשם כל ישראל, הריני מוכן ומזמן לקים מצות כוס רביעי של ארבע כוסות, שהיא כנגד בשורת הישועה, שאמר הקב"ה לישראל ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלהים, כדי לעשות נחת רוח ליוצרי ולעשות רצון בוראי, לתקן שרש מצוה זו במקום עליון. ויהי נעם יהזה אלהינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו, ומעשה ידינו כוננהו.

[וישתה בהסבה בלא ברכה ובני אשכנז ותימן מברכים: ברוך אתה יהזה אלהינו מלך העולם בורא פרי הגפן].

ויברך ברכה אחרונה על היין: ברוך אתה יהזה, אלהינו מלך העולם, על הגפן ועל פרי הגפן ועל תנובת השדה ועל ארץ חמדה טובה ורחבה שרצית והנחלת לאבותינו לאכול מפריה ולשבוע מטובה. רחם יהזה אלהינו עלינו ועל ישראל עמך ועל ירושלים עירך ועל הר ציון משכן כבודך. ועל מזבחך. ועל היכלך. ובנה ירושלים עיר הקדש במהרה בימינו. והעלנו לתוכה. ושמחנו בבנינה ונברכך עליה בקדשה ובטהרה. (בשבת: ורצה והחליצנו ביום השבת הזה) ושמחנו ביום חג המצות הזה. ביום טוב מקרא קדש הזה. כי אתה טוב ומטיב לכל ונודה לך על הארץ ועל פרי הגפן [על יין של הארץ אומר פרי גפנה]. ברוך אתה יהזה, על הארץ ועל פרי הגפן [גפנה].

נרצה

אם עשה כסדר הזה יהיה רצוי לפני השם יתברך, ויזכה לשנים רבות נעימות וטובות.

חסל סדור פסח כהלכתו. ככל משפטו וחקתו.

באשר זכינו לסדר אותו כן נזכה לעשותו.

ךך שוכן מעונה, קומם קהל עדת מי מנה.

בקרוב נהל נטעי כנה פדוים לציון ברנה.

לשנה הבאה בירושלים הבנויה.

לאחר הסדר יאמר בקשה זו (מסדור "אור הלבנה"):

יְהִי רְצוֹן מִלְפָּנֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁבָּכַח סִגְלַת אַרְבַּע כּוֹסוֹת וְכָל הַמִּצְוֹת שֶׁעָשִׂינוּ בְּלִילָה הַזֶּה, יִגְדֵּל נָא כַּח יְהוָה לְרַחֵם בּוֹ עָלֵינוּ וּלְהוֹשִׁיעֵנו. אִזּוֹ יֵאמְרוּ בְּגוֹיִם הַגְּדִיל יְהוָה לַעֲשׂוֹת עִם אֱלֹהֵי. וּבְרִכּוֹת וְהוֹדָאוֹת לְשִׁמְךָ הַגְּדוֹל עַל שֶׁהַחַיִּיתָנוּ וְקִיַּמְתָּנוּ, כִּן תַּחֲיֵנוּ וְתַחַנְנוּ וְתִאֶסֶף גְּלוּיֵינוּ לַחֲצֵרוֹת קִדְשֶׁךָ, לְשֹׁמֵר חֻקֶּיךָ וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹנֶךָ בְּלִבָּב שְׁלָם, עַל שֶׁאַנְחָנוּ מוֹדִים לָךְ בְּרוּךְ אַל הַהוֹדָאוֹת. וְצֵא נָא לְיִשְׁעַ עִמָּךְ לְיִשְׁעַ אֶת מְשִׁיחֶךָ, וְכִימִי צֵאתָךְ מֵאַרְץ מִצְרַיִם בְּיַד חֲזָקָה וּבְזִרוּעַ נְטוּיָה וּבְאֹתוֹת וּבְמוֹפְתִים כִּן עֲתָה בְּגִלוֹת הַחֵיִל הַזֶּה הָרֵאנוּ נִפְלְאוֹת, וְזַכְנוּ לְרֵאוֹת פְּנֵי מְשִׁיחֶךָ הַקְּדוֹשׁ. וְהִנֵּה יְהוָה לְמַלְךְ עַל כָּל הָאָרֶץ בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה יְהוָה אֶחָד וְשִׁמוֹ אֶחָד. וְהִנֵּה כָּל הָאָרֶץ שְׁפָה אַחַת לְכֻלָּם וְלַעֲבָדוֹ שְׁכֵם אֶחָד. וַיִּקְרָם בְּנוֹ מִקְרָא שְׁפֹתוֹב: וּמִלֵּאָה הָאָרֶץ דְּעָה אֶת יְהוָה כַּפַּיִם לִים מִכְּסִים, אָמֵן כִּן יִהְיֶה רְצוֹן. יְהִי לְרְצוֹן אִמְרֵי פִי וְהִגִּיוֹן לְבִי לְפָנֶיךָ יְהוָה צוּרִי וְגֹאֲלִי:

תפלה מהגאון הרב החיד"א זצוק"ל זיע"א לאמרה אחר הסדר

יְהִי רְצוֹן מִלְפָּנֶיךָ יְי אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, הָאֵל הַגְּדוֹל, הַגְּבוּר וְהַנּוֹרָא, שִׁיְהִיו חֲשׂוֹבוֹת וּמִרְצוֹת לְפָנֶיךָ כָּל מַעֲשֵׂה הַמִּצְוֹת שֶׁעָשִׂינוּ (וְכָל הַפְּנוּנוֹת שֶׁפּוֹנְנוּ) בְּלִילָה הַזֶּה, וַיַּעֲלוּ לְפָנֶיךָ לְרְצוֹן וַיֵּאמְרוּ תְּמִיד יִגְדֵּל יְי. יְי אֱלֹהֵי גְדֻלַּת מַאֲד, הוֹד וְהַדָּר לְבִשְׁתָּ, גְּדוֹל יְי וּמַהֲלָל מַאֲד וְלִגְדֻלְתוֹ אֵין חֶקֶר. אָנָּה יְי תֵּרַב גְּדֻלְתִּי וְעֲתָה יִגְדֵּל נָא כַּח אֲדָנִי לְרַחֵם עָלֵינוּ וּלְהוֹשִׁיעֵנו אִזּוֹ יֵאמְרוּ בְּגוֹיִם הַגְּדִיל יְי לַעֲשׂוֹת עִם אֱלֹהֵי. בְּרִכּוֹת וְהוֹדָאוֹת לְשִׁמְךָ הַגְּדוֹל עַל שֶׁהַחַיִּיתָנוּ וְקִיַּמְתָּנוּ כִּן תַּחֲיֵנוּ וְתַחַנְנוּ וְתִאֶסֶף גְּלוּיֵינוּ לַחֲצֵרוֹת קִדְשֶׁךָ לְשֹׁמֵר חֻקֶּיךָ וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹנֶךָ בְּלִבָּב שְׁלָם עַל שֶׁאַנְחָנוּ מוֹדִים לָךְ בְּרוּךְ אַל הַהוֹדָאוֹת. וְצֵא נָא לְיִשְׁעַ עִמָּךְ, לְיִשְׁעַ מְשִׁיחֶךָ, וְכִימִי צֵאתָךְ מֵאַרְץ מִצְרַיִם הָרֵאנוּ נִפְלְאוֹת בְּגִלוֹת הַחֵיִל הַזֶּה. וְהִבֵּט לְרֵאוֹת פְּנֵי מְשִׁיחֶךָ הַקְּדוֹשׁ בְּמַהֲרָה בְּיַמֵּינוּ וְהִנֵּה יְי לְמַלְךְ עַל כָּל הָאָרֶץ, בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה יְי אֶחָד וְשִׁמוֹ אֶחָד. אָמֵן, כִּן יִהְיֶה רְצוֹן.

חייב אדם לעסק בהלכות פסח וביציאת מצרים ולספר בנסים ונפלאות שעשה הקב"ה לאבותינו עד שתחטפנו שנה (שו"ע או"ח תפא, ב).

אָחַד מִי יוֹדֵעַ?

אָחַד אֲנִי יוֹדֵעַ: אָחַד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבְּשָׂמִים וּבְאַרְץ.

שְׁנַיִם מִי יוֹדֵעַ? שְׁנַיִם אֲנִי יוֹדֵעַ: שְׁנֵי לְחוֹת הַבְּרִית. אָחַד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבְּשָׂמִים וּבְאַרְץ.

שְׁלֹשָׁה מִי יוֹדֵעַ? שְׁלֹשָׁה אֲנִי יוֹדֵעַ: שְׁלֹשָׁה אֲבוֹת, שְׁנֵי לְחוֹת הַבְּרִית, אָחַד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבְּשָׂמִים וּבְאַרְץ.

אַרְבַּע מִי יוֹדֵעַ? אַרְבַּע אֲנִי יוֹדֵעַ: אַרְבַּע אִמְהוֹת, שְׁלֹשָׁה אֲבוֹת, שְׁנֵי לְחוֹת הַבְּרִית, אָחַד אֱלֹהֵינוּ שֶׁבְּשָׂמִים וּבְאַרְץ.

חַמְשָׁה מִי יוֹדֵעַ? חַמְשָׁה אֲנִי יוֹדֵעַ: חַמְשָׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה, אַרְבַּע אֲמָהוֹת, שְׁלֹשָׁה אָבוֹת, שְׁנֵי לְחוֹת הַבְּרִית, אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שְׁבַשְׂמִים וּבְאֲרָץ.

שְׁשָׁה מִי יוֹדֵעַ? שְׁשָׁה אֲנִי יוֹדֵעַ: שְׁשָׁה סְדְרֵי מִשְׁנָה, חַמְשָׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה, אַרְבַּע אֲמָהוֹת, שְׁלֹשָׁה אָבוֹת, שְׁנֵי לְחוֹת הַבְּרִית, אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שְׁבַשְׂמִים וּבְאֲרָץ.

שִׁבְעָה מִי יוֹדֵעַ? שִׁבְעָה אֲנִי יוֹדֵעַ: שִׁבְעָה יָמֵי שַׁבָּת, שְׁשָׁה סְדְרֵי מִשְׁנָה, חַמְשָׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה, אַרְבַּע אֲמָהוֹת, שְׁלֹשָׁה אָבוֹת, שְׁנֵי לְחוֹת הַבְּרִית, אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שְׁבַשְׂמִים וּבְאֲרָץ.

שְׁמוֹנֶה מִי יוֹדֵעַ? שְׁמוֹנֶה אֲנִי יוֹדֵעַ: שְׁמוֹנֶה יָמֵי מִלְחָה, שִׁבְעָה יָמֵי שַׁבָּת, שְׁשָׁה סְדְרֵי מִשְׁנָה, חַמְשָׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה, אַרְבַּע אֲמָהוֹת, שְׁלֹשָׁה אָבוֹת, שְׁנֵי לְחוֹת הַבְּרִית, אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שְׁבַשְׂמִים וּבְאֲרָץ.

תִּשְׁעָה מִי יוֹדֵעַ? תִּשְׁעָה אֲנִי יוֹדֵעַ: תִּשְׁעָה נְרָחֵי לְדָה, שְׁמוֹנֶה יָמֵי מִלְחָה, שִׁבְעָה יָמֵי שַׁבָּת, שְׁשָׁה סְדְרֵי מִשְׁנָה, חַמְשָׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה, אַרְבַּע אֲמָהוֹת, שְׁלֹשָׁה אָבוֹת, שְׁנֵי לְחוֹת הַבְּרִית, אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שְׁבַשְׂמִים וּבְאֲרָץ.

עֶשְׂרֵה מִי יוֹדֵעַ? עֶשְׂרֵה אֲנִי יוֹדֵעַ: עֶשְׂרֵה דְבָרָא, תִּשְׁעָה נְרָחֵי לְדָה, שְׁמוֹנֶה יָמֵי מִלְחָה, שִׁבְעָה יָמֵי שַׁבָּת, שְׁשָׁה סְדְרֵי מִשְׁנָה, חַמְשָׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה, אַרְבַּע אֲמָהוֹת, שְׁלֹשָׁה אָבוֹת, שְׁנֵי לְחוֹת הַבְּרִית, אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שְׁבַשְׂמִים וּבְאֲרָץ.

אֶחָד עֶשֶׂר מִי יוֹדֵעַ? אֶחָד עֶשֶׂר אֲנִי יוֹדֵעַ: אֶחָד עֶשֶׂר כּוֹכְבֵי־אֵל, עֶשְׂרֵה דְבָרָא, תִּשְׁעָה נְרָחֵי לְדָה, שְׁמוֹנֶה יָמֵי מִלְחָה, שִׁבְעָה יָמֵי שַׁבָּת, שְׁשָׁה סְדְרֵי מִשְׁנָה, חַמְשָׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה, אַרְבַּע אֲמָהוֹת, שְׁלֹשָׁה אָבוֹת, שְׁנֵי לְחוֹת הַבְּרִית, אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שְׁבַשְׂמִים וּבְאֲרָץ.

שְׁנַיִם עֶשֶׂר מִי יוֹדֵעַ? שְׁנַיִם עֶשֶׂר אֲנִי יוֹדֵעַ: שְׁנַיִם עֶשֶׂר שְׁבִטָּא, אֶחָד עֶשֶׂר כּוֹכְבֵי־אֵל, עֶשְׂרֵה דְבָרָא, תִּשְׁעָה נְרָחֵי לְדָה, שְׁמוֹנֶה יָמֵי מִלְחָה, שִׁבְעָה יָמֵי שַׁבָּת, שְׁשָׁה סְדְרֵי מִשְׁנָה, חַמְשָׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה, אַרְבַּע אֲמָהוֹת, שְׁלֹשָׁה אָבוֹת, שְׁנֵי לְחוֹת הַבְּרִית, אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שְׁבַשְׂמִים וּבְאֲרָץ.

שְׁלֹשָׁה עֶשֶׂר מִי יוֹדֵעַ? שְׁלֹשָׁה עֶשֶׂר אֲנִי יוֹדֵעַ: שְׁלֹשָׁה עֶשֶׂר מְדִנָּא, שְׁנַיִם עֶשֶׂר שְׁבִטָּא, אֶחָד עֶשֶׂר כּוֹכְבֵי־אֵל, עֶשְׂרֵה דְבָרָא, תִּשְׁעָה נְרָחֵי לְדָה, שְׁמוֹנֶה יָמֵי מִלְחָה, שִׁבְעָה יָמֵי שַׁבָּת, שְׁשָׁה סְדְרֵי מִשְׁנָה, חַמְשָׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה, אַרְבַּע אֲמָהוֹת, שְׁלֹשָׁה אָבוֹת, שְׁנֵי לְחוֹת הַבְּרִית, אֶחָד אֱלֹהֵינוּ שְׁבַשְׂמִים וּבְאֲרָץ.

חַד גְּדִיָּא, חַד גְּדִיָּא

דְּזַבִּין אַבָּא בְּתַרֵּי זִוְזִי, חַד גְּדִיָּא, חַד גְּדִיָּא.

ואתא שוּנְרָא וְאֶכְלָה לְגַדְיָא, דְּזַבִּין אַבָּא בְּתַרֵּי זַוְיָ, חַד גְּדַיָּא, חַד גְּדַיָּא.

ואתא כְּלָבָא וְנִשְׁדָּ לְשׁוּנְרָא, דְּאֶכְלָה לְגַדְיָא, דְּזַבִּין אַבָּא בְּתַרֵּי זַוְיָ, חַד גְּדַיָּא, חַד גְּדַיָּא.

ואתא חוּטְרָא וְהִפְּה לְכְּלָבָא, דְּנִשְׁדָּ לְשׁוּנְרָא, דְּאֶכְלָה לְגַדְיָא, דְּזַבִּין אַבָּא בְּתַרֵּי זַוְיָ, חַד גְּדַיָּא, חַד גְּדַיָּא.

ואתא נוּרָא וְשָׂרְף לְחוּטְרָא, דְּהִפְּה לְכְּלָבָא, דְּנִשְׁדָּ לְשׁוּנְרָא, דְּאֶכְלָה לְגַדְיָא, דְּזַבִּין אַבָּא בְּתַרֵּי זַוְיָ, חַד גְּדַיָּא, חַד גְּדַיָּא.

ואתא מְיָא וְכָבָה לְנוּרָא, דְּשָׂרְף לְחוּטְרָא, דְּהִפְּה לְכְּלָבָא, דְּנִשְׁדָּ לְשׁוּנְרָא, דְּאֶכְלָה לְגַדְיָא, דְּזַבִּין אַבָּא בְּתַרֵּי זַוְיָ, חַד גְּדַיָּא, חַד גְּדַיָּא.

ואתא תוּרָא וְשִׁתָּה לְמְיָא, דְּכָבָה לְנוּרָא, דְּשָׂרְף לְחוּטְרָא, דְּהִפְּה לְכְּלָבָא, דְּנִשְׁדָּ לְשׁוּנְרָא, דְּאֶכְלָה לְגַדְיָא, דְּזַבִּין אַבָּא בְּתַרֵּי זַוְיָ, חַד גְּדַיָּא, חַד גְּדַיָּא.

ואתא שׁוּחַט וְשַׁחַט לְתוּרָא, דְּשִׁתָּה לְמְיָא, דְּכָבָה לְנוּרָא, דְּשָׂרְף לְחוּטְרָא, דְּהִפְּה לְכְּלָבָא, דְּנִשְׁדָּ לְשׁוּנְרָא, דְּאֶכְלָה לְגַדְיָא, דְּזַבִּין אַבָּא בְּתַרֵּי זַוְיָ, חַד גְּדַיָּא, חַד גְּדַיָּא.

ואתא מְלֵאדָּ הַמּוֹת וְשַׁחַט לְשׁוּחַט, דְּשַׁחַט לְתוּרָא, דְּשִׁתָּה לְמְיָא, דְּכָבָה לְנוּרָא, דְּשָׂרְף לְחוּטְרָא, דְּהִפְּה לְכְּלָבָא, דְּנִשְׁדָּ לְשׁוּנְרָא, דְּאֶכְלָה לְגַדְיָא, דְּזַבִּין אַבָּא בְּתַרֵּי זַוְיָ, חַד גְּדַיָּא, חַד גְּדַיָּא.

ואתא הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא וְשַׁחַט לְמְלֵאדָּ הַמּוֹת, דְּשַׁחַט לְשׁוּחַט, דְּשַׁחַט לְתוּרָא, דְּשִׁתָּה לְמְיָא, דְּכָבָה לְנוּרָא, דְּשָׂרְף לְחוּטְרָא, דְּהִפְּה לְכְּלָבָא, דְּנִשְׁדָּ לְשׁוּנְרָא, דְּאֶכְלָה לְגַדְיָא, דְּזַבִּין אַבָּא בְּתַרֵּי זַוְיָ, חַד גְּדַיָּא, חַד גְּדַיָּא.

ביאור הפיוט חד גדיא.

שׁיר נֶחָחוּן לְאַמוּנַתְנוּ הַזֵּכָה יֵשׁ בְּמַדְרָשׁ רַבָּה פְּרֻשַׁת נֹחַ: כַּאֲשֶׁר אַבְרָהָם אָבִינוּ שִׁבַּר אֶת פְּסָלֵי תְּרַח, לְקַחוּ אָבִיו וּמְסָרוּ לְיַד נִמְרוֹד, וְהִנֵּה הַתַּפְּתַח בִּינְיָהִם וּפִיחַ פְּדִלְקָמוֹ:

אמר נִמְרוֹד לְאַבְרָהָם: נַעֲבַד לְאֵשׁ! עֲנֵה אַבְרָהָם וְאָמַר: וְנַעֲבַד לְמִים הַמְּכַבִּים אֶת הָאֵשׁ...

אמר נִמְרוֹד: טוֹב, נַעֲבַד לְמִים! אָמַר אַבְרָהָם: וְנַעֲבַד לְעֵנְנִים הַנוֹשְׂאִים אֶת הַמִּים...

אמר נִמְרוֹד: טוֹב, נַעֲבַד לְעֵנְנִים! אָמַר אַבְרָהָם: וְנַעֲבַד לְרוּחַ הַמְּפַזֵּר אֶת הָעֵנְנִים...

אמר נִמְרוֹד: טוֹב, נַעֲבַד לְרוּחַ! אָמַר אַבְרָהָם: וְנַעֲבַד לְאֵדָם הַסּוֹבֵל אֶת הָרוּחַ...

הַנּוֹכַח בִּינְיָהִם הַסֵּתִימִים וְנִמְרוֹד הַשְּׁלִיף אֶת אַבְרָהָם לְאוּר כְּשָׂדִים וְהַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא הִצִּילוּ מִשָּׁם. אֲבָל עוֹבְדֵי הָאֱלִילִים הִמְשִׁיכוּ לְסָגֵד לְעֵצִים וְלְאֲבָנִים וּבַעֲקָר לְכַחוֹת הַמְּסַמְּלִים אֶת הַתְּאֻוֹת הַנִּשְׁמִיּוֹת לְמִינֵיהֶן. בְּמִצְרַיִם עָבְדוּ לְטֹלָה בְּרָאוֹתֵם בְּזֵה הַכַּחַם הַנוֹתֵן לָהֶם לְבַשׁ צָמֵר מִגִּזְתֵּי הַכְּבָשִׂים וְלְשַׁבַּע מִהַחֲלָב וּמֵאֲבָלֵי חֶלֶב. עַל יְסוֹד זֶה עָרַף מַחֲבַר הַפְּזוּמוֹן "חַד גְּדַיָּא" מַעֲיָן וּפִיחַ עִם הַמְּצָרִים, הָעוֹשֶׂה לְלַעַג וּלְקַלֵּס אֶת אֱלִילוֹתֵם. (עַל יְסוֹד הַגְּדָה לְפִסְחָ שֶׁל מַהֲרָ"ט בְּאֵנְדִי ז'ל מִפְּרָאנְקִפּוֹרְט)

ומתחיל "חד גדאי דזבין אבא בתרי זוי", הינו גדי זול שקנה אבא בתרי זוי - עושים אותו המצרים
לאיל וסוגדים לו, בגלל התועלת החמרית שזה מביא לעולם.

מתנבח היהודי עם המצרי ואומר לו:

מדוע תעבדו לגדי בגלל חשיבותו החמרית, הלא החתול יכול להתקיפו ולאכלו כרגע והסוף לאיל
שלכם!

אומר המצרי: טוב, נעבד לחתול בגלל תקפו! **אומר היהודי:** אם כן תעבדו לקלב שהוא יותר חזק
ויכול לנשף לחתול ולחסלו...

אומר המצרי: טוב, אנו נתחיל לעבד לקלב העז! **אומר היהודי:** אם כן, תעבדו למקל העץ שפחבטו
בקלב פוצעו או הורגו...

אומר המצרי: טוב, נעבד לסגידת העץ שיש לו פח חזק ונאמר לעץ "אבי אתה"! **אומר היהודי:** אם
כן, תעבדו לאש המכלה את העץ וכרגע הופך לאפס...

אומר המצרי: טוב, נעשה את האש לאלהינו ונעבד לו בגלל עזו! **אומר היהודי:** איזה איל הוא האש
- אם המים יכבוהו כרגע קט, אם כן תעבדו למים...

אומר המצרי: טוב, נעבד למים המתגברים על האש! **אומר היהודי:** אם המים יהיו אלהיכם - הנה
בא השור ושותה את המים, אם כן, תעבדו לשור...

אומר המצרי: טוב, נעבד לשור! **אומר היהודי:** מה כחו של השור אם בא השוחט ונוטל את חיו
בסכינו, אם כן, תעבדו לשוחט...

אומר המצרי: טוב, נעבד לשוחט שכחו אתו לשחט את השור החזק!

אומר היהודי: אם השוחט יהיה איל שלכם בגלל כחו הרב להשתלט על השור ועל צורים חיים
חזקים אחרים - הרי הוא נתון בידי מלאך המנות שברצותו הוא נוטל את נשמתו והשוחט מת כרגע,
אם כן תעבדו למלאך המנות...

אומר המצרי: טוב, מעתה נעשה את מלאך המנות לאלהינו, היות שהוא הגבור והחזק מכל העולם
וברצותו מהרס וקוטל את מיי האנשים החזקים ביותר, ולו כחות עליונים בפירים ויאתה לו פתח
מלכות היצירה, ומעתה לו אנו עבדים והוא אלהינו!...

אומר היהודי: שוטה שכמותך, כל הכחות החזקים והאדירים שבעולם התחתונים והעליונים הם
כאין וכאפס לעמת אלקי השמים והארץ היחיד ומיוחד והוא מושל בכל ובגדו פח וגבורה והוא עשה
את השמים וכל צבאם, הארץ וכל אשר עליה, הימים וכל אשר בהם, והוא מחיה את כלם - אין עוד
מלבדו!

היוצא לנו מהפזמון-הזכות הזה שבסופו של דבר יכירו העמים התועים בלח מלכות הקב"ה, יזנחו
את עצביהם ויחפרו עם פסיליהם ויטו שכם אחד לעבדו וילמדו תועים בינה וימלכו את גבורת ה'
ויקבלו על מלכותו יתברך וירוממוהו בקהל עם וישמעו רחוקים ויבואו בבירתו ויתנו לו פתח מלוכה!

ויקראו שיר השירים בשמחה.